

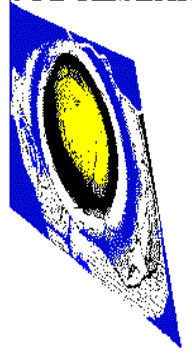

Archeologische Begeleiding Plangebied Kerkstraat 29 en 31-33, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom

G. M. H. Benerink

Met bijdragen van: J. Ras
S. Mulder

Archeologische Begeleiding Plangebied Kerkstraat 29 en 31-33, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom

G. M. H. Benerink

Met bijdragen van: J. Ras
S. Mulder

**Archeologische Begeleiding Plangebied Kerkstraat 29 en 31-33, Bleskensgraaf,
Gemeente Graafstroom**

G. M. H. Benerink

SOB Research,
Instituut voor Archeologisch en Aardkundig Onderzoek

© SOB Research
Heinenoord, februari 2013

ISBN/EAN: 978-94-6192-076-8

Project nr: 1821-1011

Archeologische Begeleiding Plangebied Kerkstraat 29 en 31-33, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom

Inhoud

1.	Inleiding	3
1.1	Planontwikkeling	3
1.2	Archeologisch onderzoek	3
1.3	Opdrachtverlening	4
1.4	Doel van het onderzoek	4
1.5	Fasering	6
1.6	Onderzoeksteam	6
1.7	Dankwoord	6
2.	Onderzoekssysteem: gehanteerde methoden en technieken	9
2.1	Strategie	9
2.2	Fysisch-geografisch onderzoek	12
2.3	Methoden en technieken	12
2.4	Structuren en grondsporen	13
2.5	Artefacten	13
3.	Resultaten Archeologisch Bureauonderzoek	15
3.1	Geologische gegevens	15
3.2	Archeologische gegevens	18
3.3	Historische gegevens	20
3.4	Luchtfoto's	24
3.5	Actueel Hoogtebestand Nederland	24
3.6	Archeologisch Verwachtingsmodel op basis van het Bureauonderzoek	24
4.	Resultaten Archeologische Begeleiding	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Aanvullend onderzoek naar historisch archief- en kaartmateriaal	27
4.3	De bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied	32
4.4	Sporen en structuren	36
5.	Archeologisch vondstmateriaal	59
5.1	Inleiding	59
5.2	Aardewerk	59
5.3	Bouwmateriaal	68
5.4	Natuursteen	72
5.5	Glas	73
5.6	Metaal	75
5.7	Leer	J. Ras 83
5.8	Archeozoologisch materiaal	90
5.9	Archeobotanisch onderzoek	S. Mulder 92
6.	Synthese en waardering	101
6.1	Synthese	101
6.2	Beantwoording onderzoeksvragen	103
6.3	Waardering	105

7.	Samenvatting en aanbevelingen	109
7.1	Samenvatting	109
7.2	Aanbevelingen	110
Literatuur		111
Verklarende woordenlijst		113
Bijlage 1:	Administratieve gegevens	115
Bijlage 2:	Archeologische en geologische tijdschaal	117
Bijlage 3:	Overzicht voor het Holocene gebied van de gebruikelijke lithostratigrafische indeling en de vertaling naar de lithostratigrafie naar De Mulder et al., 2003	119
Bijlage 4:	Tekeningenlijst	121
Bijlage 5:	Fotolijst	123
Bijlage 6:	Vondstenlijst	127
Bijlage 7:	Monsterlijst	133
Bijlage 8:	Sporenlijst	135
Bijlage 9:	Lijst aardewerk	151
Bijlage 10:	Lijst bouwmetaal	161
Bijlage 11:	Lijst natuursteen	163
Bijlage 12:	Lijst glas	165
Bijlage 13:	Lijst metaal	167
Bijlage 14:	Lijst leer	169
Bijlage 15:	Lijst hout	171
Bijlage 16:	Lijst archeozoologisch materiaal	173
Bijlage 17:	Overzicht Vlak 1 (1: 250)	177
Bijlage 18:	Overzicht Vlak 2 (1: 250)	179
Bijlage 19:	Overzicht Vlak 3 (1: 250)	181
Bijlage 20:	Overzicht Vlak 4 (1: 250)	183
Bijlage 21:	Alle sporen kaart (1: 250)	185
Bijlage 22:	Fasering muurwerk (1: 200)	187
Bijlage 23:	SOB Research: Gegevens	189

1. Inleiding

1.1 Planontwikkeling

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van de bodemsanering en de aanleg van de bouwput ter plaatse van de percelen Kerkstraat 29 en Kerkstraat 31-33 te Bleskensgraaf (Gemeente Graafstroom). De bestaande bebouwing was afgebroken en er zou hier nieuwe bebouwing worden gerealiseerd. Ten behoeve van de projectrealisatie diende een bodemsanering te worden uitgevoerd en werd ook de bouwput uitgegraven. Dit laatste ter voorbereiding van het boren van de funderingspalen voor de nieuwbouw. Het onderzoeksgebied had een oppervlakte van 1150 vierkante meter (zie Afbeelding 2 en Afbeelding 3), waarbinnen tot op variabele dieptes, van 0.8 - 2.6 meter –NAP, ontgravingen werden uitgevoerd.

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied (rode stip) in Nederland.

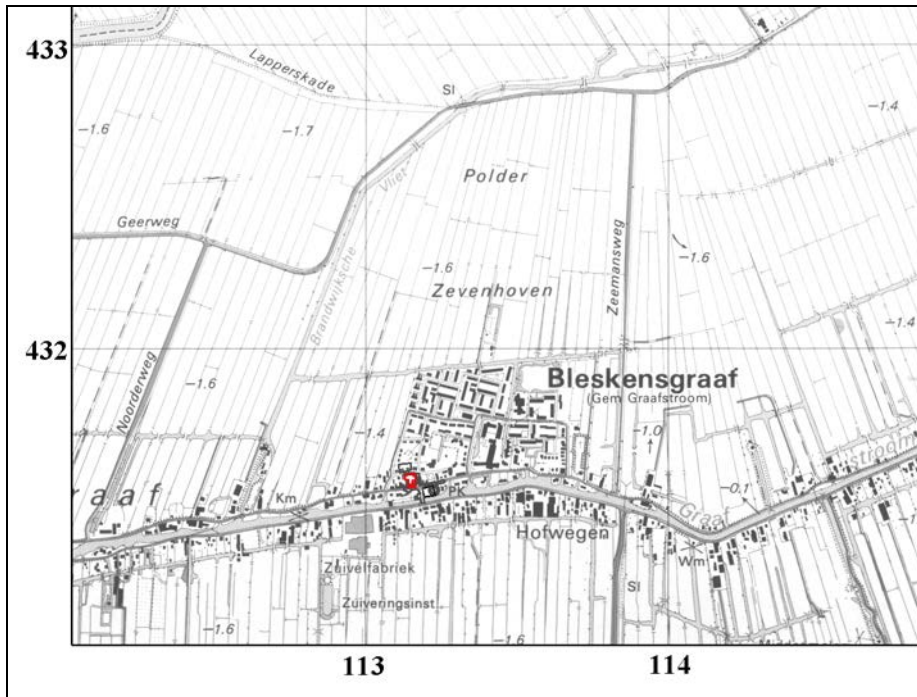
1.2 Archeologisch onderzoek

In 2009 is door SOB Research een Archeologisch Bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de herinrichting van het dorps hart van Bleskensgraaf ¹. De percelen Kerkstraat 29 en Kerkstraat 31-33 maken deel uit van dit dorps hart. Geconcludeerd werd dat archeologische resten hier al vrijwel dagzomend zouden kunnen worden aangetroffen en dat dergelijke archeologische resten al konden worden aangetast door relatief ondiepe graafwerkzaamheden. Als gevolg van de voorziene graafwerkzaamheden zouden behoudenswaardige archeologische resten ongedocumenteerd verloren kunnen gaan. Normaliter zou een Inventariserend Veldonderzoek door middel van Grondboringen (verkennend) moeten worden uitgevoerd. Er was echter sprake van fysieke belemmeringen (de aanwezigheid van een bodemverontreiniging), waardoor het niet mogelijk was om een dergelijk vooronderzoek uit te voeren. Daarom is gekozen voor de uitvoering van een Archeologische Begeleiding, protocol IVO-P. Omdat de AB plaatsvond vóór de selectiebesluit, had dit onderzoek hetzelfde doel als een Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P): ‘het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting, gebaseerd op het Archeologisch Bureauonderzoek’.

¹ Ras, 2009.

1.3 Opdrachtverlening

Op basis van het door SOB Research opgestelde plan van aanpak (“Archeologische Begeleiding Bodemsanering Kerkstraat 29, Lindenstraat 19, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom”, d.d. 30 november 2010) heeft het College van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Graafstroom, aan SOB Research opdracht verleend om de Archeologische Begeleiding uit te voeren.

Afbeelding 2. Ligging van het onderzoeksgebied (rood gemarkeerd), geprojecteerd op de Topografische Kaart. Schaal 1: 25.000. ©Topografische Dienst Kadaster, Emmen [2010].

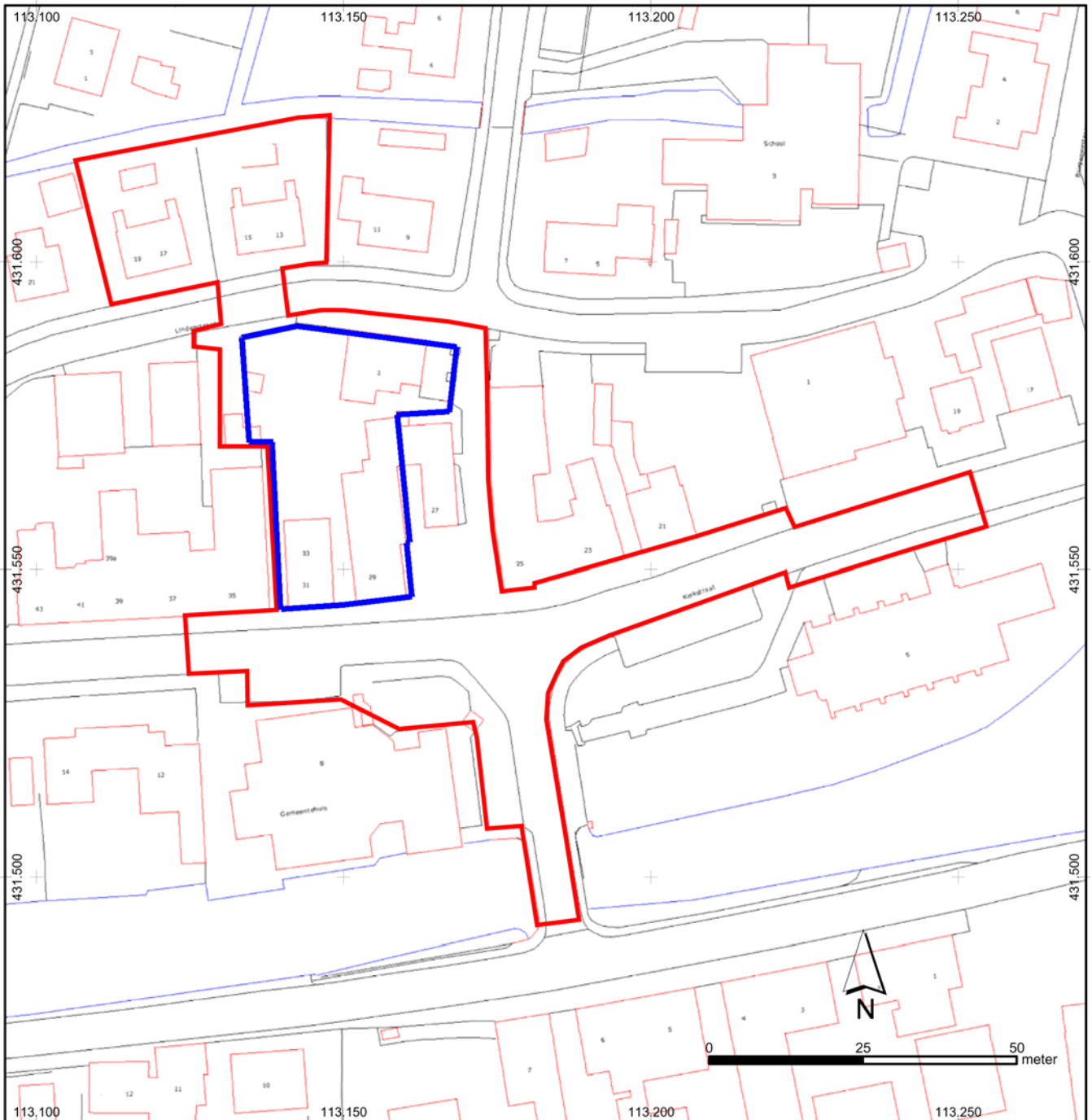
1.4 Doel van het onderzoek

Het doel van de Archeologische Begeleiding was om na te gaan of er archeologische vindplaatsen, sporen, of vondsten aanwezig waren ter plaatse het onderzoeksgebied. Indien dit het geval zou zijn, dienden de volgende aspecten tijdens het archeologisch onderzoek belicht te worden²:

1. *De horizontale c.q. verticale spreiding van de aanwezige archeologische resten.*
2. *De ouderdom, c.q. fasering van de aanwezige archeologische resten.*
3. *De aard van de aanwezige archeologische resten en de relatie met eerder ontdekte archeologische vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied en/of met oude kaarten en historische informatie.*
4. *De aanwezigheid van cultuur- en/of leeflagen, structuren en/of funderingen en muurwerk.*
5. *De aanwezigheid van ophooglagen*
6. *De conserveringstoestand van organisch- en ecologisch materiaal en van metaal.*
7. *De gaafheid van de aanwezige archeologische resten en de aanwezigheid van bodemverstoringen*
8. *De geologische context van de aanwezige archeologische resten.*
9. *Het lokale, regionale c.q. nationale belang van de aanwezige archeologische resten.*

² Ras, 2010.

10. De waardering van de archeologische vindplaatsen.
11. De noodzaak tot planaanpassing of tot het uitvoeren van aanvullend archeologisch onderzoek.
12. De eventueel te nemen maatregelen of te treffen voorzieningen voor behoud in situ van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen.

Afbeelding 3. Het onderzoeksgebied (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de GBKN. Het plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' is rood omkaderd. Schaal 1: 1.000. ©Topografische Dienst Kadaster, Emmen [2010].

1.5 Fasering

Na de opdrachtverlening is er een begin gemaakt met het onderzoek. Eerst is gewerkt aan de voorbereiding van het onderzoek. Vervolgens werden de graafwerkzaamheden ten behoeve van de bodemsanering, in twee fasen, onder Archeologische Begeleiding uitgevoerd.

Ter plaatse van het perceel Kerkstraat 29 vond het onderzoek plaats tussen 11 tot en met 19 januari 2011. Ter plaatse van het perceel Kerkstraat 31 en 33 vond het onderzoek plaats tussen 7 tot en met 15 april 2011. Hierna is, op basis van de verkregen gegevens, een overzicht samengesteld van de aangetroffen archeologische, cultuurhistorische en aardkundige waarden.

De verkregen gegevens, de daaraan verbonden conclusies, alsmede de op basis hiervan tot stand gekomen adviezen zijn uitgewerkt in het nu voorliggende rapport.

1.6 Onderzoeksteam

Het onderzoeksteam bestond uit:

G. M. H. Benerink	coördinatie veldwerk, gegevensverwerking en rapportage
P. H. J. Biemans	conservering metaal
M. Breeman	veldwerk
A. Ekelmans	veldwerk
R. Engelse	veldwerk
F. Jacques	veldwerk
F. A. van Meurs	projectcoördinatie, voorbereiding, veldwerk en archeozoologisch onderzoek
S. Mulder	archeobotanisch onderzoek en rapportage
I. Dolman	archeozoologisch onderzoek
C. A. Prins	veldwerk, vondstverwerking
J. Ras	conservering/ restauratie en rapportage leer
P. Sannen	veldwerk
H. H. J. Uleners	veldwerk
J. E. van den Bosch	eindredactie rapport

1.7 Dankwoord

Het onderzoeksteam van SOB Research werd tijdens het veldwerk ondersteund door de heer A. Wemmers (metaaldetectorspecialist/ amateur-archeoloog) en de heer A. de Haan (amateur-archeoloog).

Onze grote dank gaat uit naar de AWN Lek- en Merwestreek, Afdeling Alblasserwaard. De medewerkers van deze organisatie hebben, geheel op vrijwillige basis en pro deo, de determinatie en de fotografie van het vondstmateriaal voor hun rekening genomen. Deze werkzaamheden werden uitgevoerd door I. Dolman, M. Frings, E. Julius, T. Koorevaar (leiding), C. Lugtenburg, B. Opmeer en D. Roukema.

Ook willen wij de heer R. Kappen bedanken, die waardevolle historische informatie en fotomateriaal heeft aangeleverd. Tevens danken wij mevrouw L. G. Hofste en M. E. C van Wilgen-Felten voor het fotograferen van de metalen objecten en het leer.

Dorpshart - Bleskensgraaf Masterplan

Afbeelding 4. Het ontwerpplan voor het Dorpshart Bleskensgraaf, met centraal gelegen het onderzoeksgebied (roze, donkerder gekleurd). Bron: Gemeente Graafstroom.

2. Onderzoekssysteem: gehanteerde methoden en technieken

2.1 Strategie

Het veldwerk en de uitwerking van de Archeologische Begeleiding diende te worden uitgevoerd in overeenstemming met Protocol IVO-P van de KNA 3.2 (2010) en in overeenstemming met het PvE³. Door de voor het onderzoek verantwoordelijke archeoloog is grondig kennis genomen van het rapport van het eerder uitgevoerde Archeologisch Bureauonderzoek en van het PvE.

Voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek heeft een startoverleg met de uitvoerder van het graafwerk plaatsgevonden. Hierbij werden enige afspraken gemaakt betreffende de planning en de uitvoering.

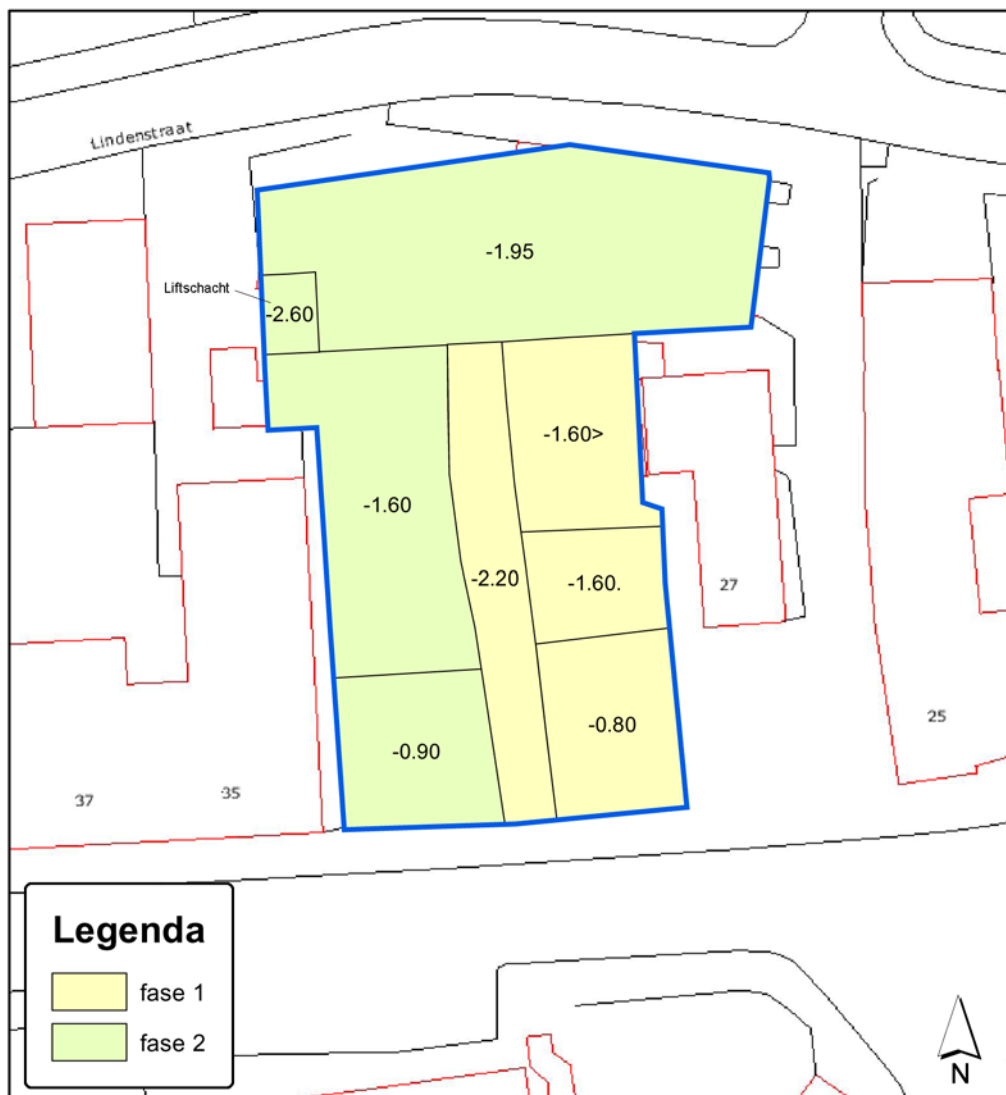
De civieltechnische werkzaamheden bestonden uit het uitvoeren van een bodemsanering en het uitgraven van de bouwput. Hierbij werd de bodem tot op een variabele diepte verstoord. Deze graafwerkzaamheden werden onder Archeologische Begeleiding uitgevoerd. De graafwerkzaamheden werden laagsgewijs uitgevoerd, met behulp van een graafmachine met een platte bak. Het eerste vlak werd aangelegd op het eerste niveau waar archeologische sporen verwacht werden, direct onder het maaiveld. Vervolgens werd laagsgewijs verdiept tot de maximale verstoringsdiepte. Bij eventuele, meerdere sporenniveaus, werden ook evenzoveel vlakken aangelegd. Aangetroffen archeologische sporen, die dieper reikten dan de diepte van de saneringswerkzaamheden dienden in principe volledig te worden afgewerkt. Muurwerk en putten beneden ontgravingsdiepte zijn in situ behouden.

Tussen 11 en 19 januari 2011 werd de eerste fase van het onderzoek uitgevoerd (zie Afbeelding 5). Vanwege de diepte van de ontgraving en de aanwezigheid van de naastliggende bebouwing (Kerkstraat 27) waren enkele damwanden aangebracht rondom en binnen het onderzoeksgebied (zie Afbeelding 6). Deze damwanden vormden in meerdere opzichten een belemmering voor de uitvoering van het archeologisch onderzoek, maar waren bouwtechnisch gezien een vereiste. Door de aanwezige damwanden was het niet mogelijk om profielen te documenteren langs de randen van het onderzoeksgebied. Ook werd de metaaldetectie in de nabijheid van de damwanden bemoeilijkt. Een tweede probleem was de bodemsanering die binnen het onderzoeksgebied diende te worden uitgevoerd. Hierbij werden archeologische sporen en resten als verontreiniging gezien en werd het onderzoeksgebied niet systematisch ontgraven. Dit resulteerde in een chaotische manier van werken, zowel voor wat betreft de documentatie als voor wat betreft de planning. Ook diende de uitgegraven grond vrijwel direct te worden afgevoerd, zodat deze niet onderzocht kon worden. Dit gold dus ook wanneer archeologische vondsten en/of sporen werden aangetroffen waarvan juist een deel was ontgraven.

Als eerste werd het gedeelte aan de straatkant verdiept tot op een niveau van circa 0.8 meter -NAP. Hierbij werd vlak onder de door de sloop verstoorde bovengrond het eerste vlak aangelegd (op circa 0.55 meter -NAP) vanwege het voorkomen van muurresten en sporen. Een tweede vlak werd hier aangelegd op de maximale ontgravingsdiepte van 0.8 meter -NAP. Een deel van deze locatie was reeds tot beneden de maximale ontgravingsdiepte verstoord, omdat de sloper niet op de hoogte was van het aanstaande archeologisch onderzoek. Gelukkig is de mate van verstoring hierbij beperkt gebleven tot een smalle strook van een meter langs de zuidelijke plangrens en een zone in de zuidoostelijke hoek van het onderzoeksgebied.

Vervolgens werd het gedeelte ten noorden daarvan verder ontgraven tot een diepte van circa 1.15 meter -NAP. Hierbij werd een derde vlak gedocumenteerd. Vanwege de nog aan te brengen stempelbalken werd hier op een later moment nog een talud gegraven, waardoor het vlak in westelijke richting geleidelijk tot 1.6 meter -NAP werd verdiept.

³ Ras, 2010.

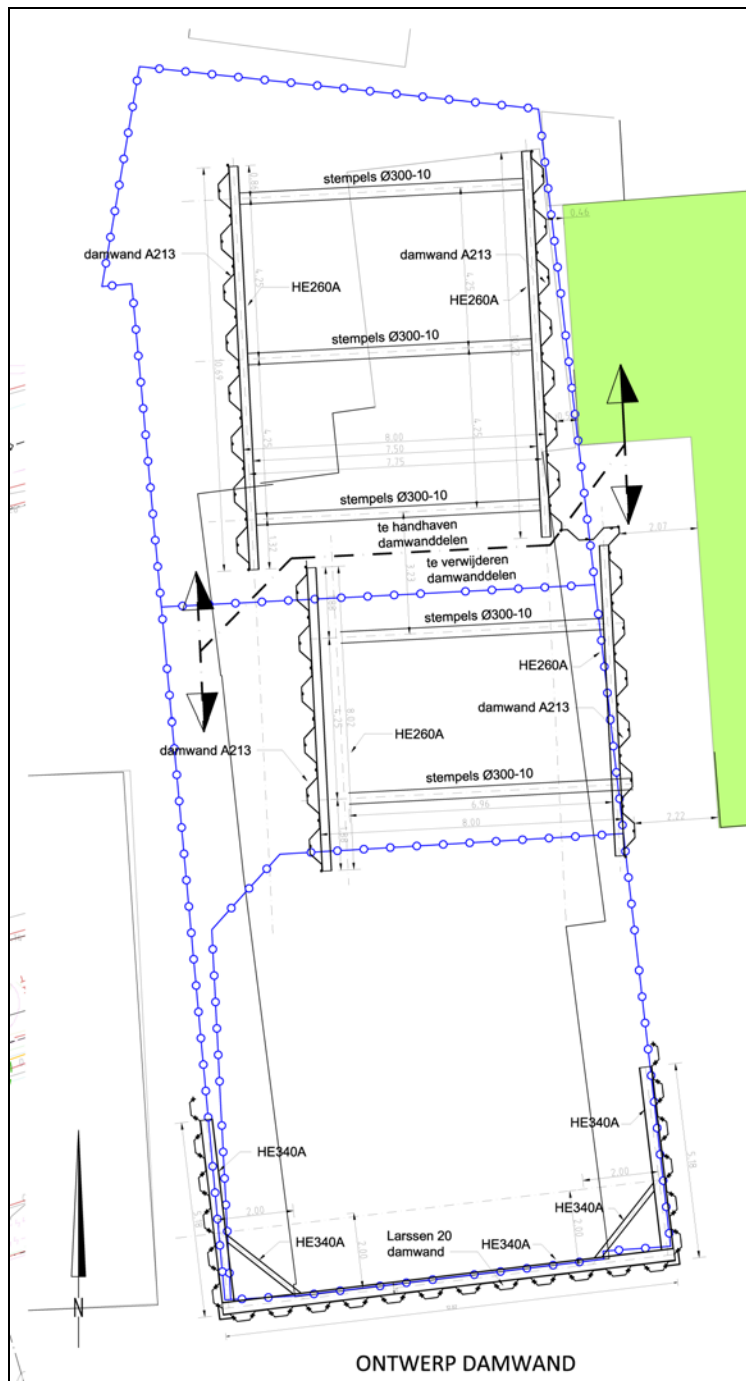
Afbeelding 5. Het onderzoeksgebied (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de GBKN. Aangegeven zijn de begrenzingen van de ontgravingen, zowel qua diepte (meters -NAP) als de fasering. Schaal 1: 500. ©Topografische Dienst Kadaster, Emmen [2010].

Daarop volgend werd ten behoeve van de bodemsanering het westelijke gedeelte van het onderzoeksgebied over een breedte van circa drie meter verdiept tot een diepte van circa 2.2 meter -NAP. De aanwezige archeologische resten werden tot op de maximale ontgravingsdiepte ingemeten en gedocumenteerd in een derde en een vierde vlak.

Ten slotte werden de graafwerkzaamheden uitgevoerd in het meest noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied. Hier werd, na het verdiepen, op circa 1.4 meter -NAP een tweede vlak gedocumenteerd. Een derde vlak werd aangelegd op de maximale ontgravingsdiepte van 1.6 meter -NAP. Ook binnen dit gedeelte werden tussen de damwanden stempelbalken aangebracht, waardoor een talud moest worden gegraven. Dit talud werd in westelijke richting geleidelijk ontgraven tot op een niveau van 2.4 meter -NAP. De aanwezige archeologische sporen werden gedocumenteerd in een vierde vlak.

Tussen 29 maart tot en met 15 april 2011 werd met enige tussenpozen de tweede fase van het onderzoek uitgevoerd, ter plaatse van het perceel Kerkstraat 31-33 en ter plaatse van de achterzijde van de Kerkstraat 27, 29 en 30-31, langs de Lindenstraat (zie Afbeelding 5). Als eerste dienden de graafwerkzaamheden te worden uitgevoerd, waarbij onder saneringsvoorwaarden gegraven moest worden.

Dit betrof ten eerste een groot deel van het onderzoeksgebied van Fase 1, dat nog tot op het niveau van 1.6 meter -NAP moest worden uitgegraven. Hier was namelijk na het verwijderen van een deel van de damwanden en de stempelbalken zand opgebracht. Daarbij waren ter plaatse van het grootste gedeelte van dit deel van het onderzoeksgebied al graafwerkzaamheden uitgevoerd tot op een diepte van 1.6 meter -NAP. Alleen ter plaatse van het oostelijke gedeelte van het middelste deel van deze zone moest er nog circa 0.35 meter worden verdiept. Dit vanwege het destijds aangebrachte talud dat van oost naar west verliep (van 1.15 naar 1.6 meter -NAP). Ten tweede diende het gedeelte waar een liftput was voorzien tot op 2.6 meter -NAP te worden ontgraven onder milieukundige begeleiding, vanwege een veronderstelde verontreiniging met olie.

Afbeelding 6. Het onderzoeksgebied, Fase 1 (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de GBKN. Aangegeven is de locatie van de damwanden en de tussenliggende stempelbalken.

Aansluitend werd begonnen met de verdere ontgraving van het terrein. Dit geschiedde van zuid naar noord. Als eerste werd het gedeelte aan de Kerkstraat ontgraven tot op een diepte van circa 0.9 meter -NAP. De bodem bleek hier, waarschijnlijk als gevolg van de sloop, grotendeels tot bijna op de volledige ontgravingsdiepte te zijn verstoord. Vanwege de relatief ondiepe aanleg van dit gedeelte werden, in tegenstelling tot het gedeelte van de eerste fase dat aan de Kerkstraat was gelegen, weinig muurresten en/of archeologische sporen gedocumenteerd.

Ten noorden van dit eerste gedeelte werd het tweede gedeelte ontgraven tot circa 1.6 meter -NAP (op gelijke diepte met het naastgelegen gedeelte van Fase 1). Hier werd een eerste vlak opgetekend op een niveau van circa 1.25 meter -NAP. Een tweede vlak werd aangelegd op het niveau van de maximale ontgravingsdiepte. Het eerste vlak was hier noodzakelijk, omdat er muurresten werden aangetroffen die niet tot op de te ontgraven diepte doorliepen. Het aanwezige muurwerk en vloeren, werden gedeeltelijk verwijderd omdat deze boven de ontgravingsdiepte lagen.

Ten slotte werd het meest noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied ontgraven tot op een niveau van 1.95 meter -NAP. De hoeveelheid grond die hier gezien de ontgravingsdiepte verwijderd diende te worden bleef beperkt, aangezien het maaiveld vanaf de Kerkstraat aanzienlijk daalt in noordelijke richting. In dit gedeelte werd slechts één vlak opgetekend op het maximale ontgravingsniveau.

2.2 Fysisch-geografisch onderzoek

Het beschrijven en interpreteren van profielen werd uitgevoerd door een KNA-archeoloog Ma, met voldoende aantoonbare kennis en ervaring van de fysische geografie in dit deel van Zuid-Holland. Er diende, indien mogelijk, om de 10 meter een profielopname te worden gedocumenteerd ter documentatie van de bodemopbouw. Wanneer er echter bijzondere fenomenen zouden worden waargenomen, of wanneer er veranderingen van de bodemopbouw binnen de werkput werden waargenomen, dan diende het volledige profiel, indien mogelijk, te worden gedocumenteerd.

2.3 Methoden en technieken

De graafwerkzaamheden werden laagsgewijs uitgevoerd door een graafmachine met een gladde bak.

Bij de aanleg van vlakken en het afwerken van sporen werd gebruikt gemaakt van een metaaldetector voor het opsporen van metaalvondsten.

Bij de aanleg van het vlak werd vondstmateriaal per stratigrafische laag, per spoor of - indien het vlakvondsten betrof - in vakken van 5 x 4 meter verzameld.

In zones waarbinnen archeologische sporen werden aangetroffen werd per vlak minimaal 1 raai met hoogtematen genomen, waarbij de hoogteligging (ten opzichte van het maaiveld en ten opzichte van het NAP) om de twee meter is ingemeten. Tevens diende een raai met hoogtematen van het maaiveld te worden genomen, dit eveneens om de twee meter. Van sporen en coupes werden in het vlak hoogtematen genomen, zo ook van de onderzijde van het spoor of van de coupe. Van bijzondere vondsten (o.a. metaalvondsten) is apart een hoogtemaat genomen.

Wanneer muurwerk werd aangetroffen diende van de bovenzijde, de onderzijde en van iedere versnijding een hoogtemaat te worden genomen. Hoogtematen dienden in ieder geval ook aan het begin en het eind van de betreffende muur, alsmede op de hoeken en aanhechtingen te worden genomen. Bouwkundige details, zoals reparaties of faseringen, dienden nauwgezet te worden vastgelegd op tekening en foto. Van alle aanwezige afzonderlijke baksteenmaten werd een baksteen bemonsterd. Het baksteenmateriaal werd beschreven en de baksteenformaten werden opgemeten. Tevens diende, indien mogelijk, een vijf-lagenmaat te worden gedocumenteerd. Tenslotte diende het metselverband en, indien die er is, de relatie met aangrenzend muurwerk te worden gedocumenteerd.

Het veldwerk en de uitwerking van de Archeologische Begeleiding diende te worden uitgevoerd in overeenstemming met Protocol IVO-P van de KNA 3.2 (2010). Daarnaast dienden ook de in de KNA Leidraad Veldhandleiding Archeologie en de in de KNA Leidraad Eerste hulp bij Kwetsbaar Vondstmateriaal opgenomen uitgangspunten en richtlijnen te worden gevolgd.

2.4 Structuren en grondsporen

Sporen werden indien mogelijk gecoupeerd en afgewerkt, in veel gevallen werden delen van sporen in situ behouden. Muurwerk werd tot op de ontgravingsdiepte onderzocht en voor het overige deel in situ behouden. In de meeste gevallen was het daardoor helaas niet mogelijk om muurwerk volledig te onderzoeken en verbanden en faseringen aan te duiden.

2.5 Artefacten

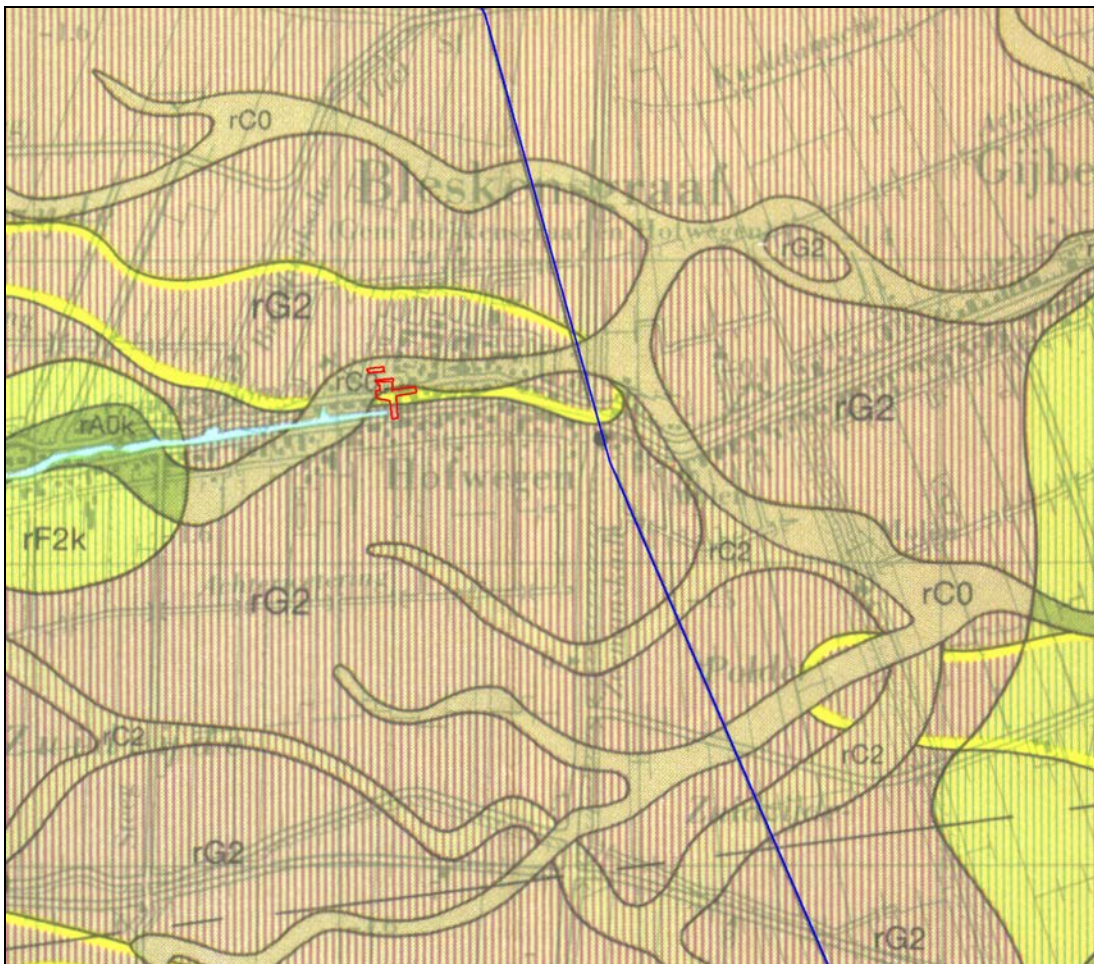
Bij de aanleg van vlakken werd gebruik gemaakt van een metaaldetector voor het opsporen van metaalvondsten. Bij de aanleg van vlakken werd vondstmateriaal per stratigrafische laag, per spoor of - indien het vlakvondsten betrof - in vakken van 5 x 4 meter verzameld. Tevens werden belangwekkende of kwetsbare vondsten in situ gefotografeerd en als puntvondsten gedocumenteerd. Bij het couperen werden vondsten per spoor en/of vulling verzameld. Uit de profielen werd vondstmateriaal verzameld per stratigrafische eenheid. Onversierd bouw materiaal werd steekproefsgewijs verzameld.

3. Resultaten Archeologisch Bureauonderzoek

Het voorliggende hoofdstuk is integraal overgenomen uit het Archeologisch Bureauonderzoek Dorpshart Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom door J. Ras (SOB Research) uit 2009.

3.1 Geologische gegevens

Voor het verkrijgen van inzicht in de geologische opbouw van het plangebied en de directe omgeving daarvan kon gebruik worden gemaakt van de Geologische Kaart van Nederland, schaal 1: 50.000, Blad Gorinchem West (38W), van de Bodemkaart van Nederland (Alterra) en van de Geomorfologische kaart van Nederland (Alterra). Een nadeel bij het gebruik is de relatieve grofschaligheid van deze kaarten. De informatie is niet bedoeld en ook niet bruikbaar voor een beoordeling op perceelniveau. Wel biedt met name de geologische kaart gedegen kaders voor een globale inschatting van de geologische en paleogeografische situatie.

Afbeelding 7. De ligging van het volledige plangebied ‘Dorpshart Bleskensgraaf’ (rood omkaderd), geprojecteerd op een uitvergrote uitsnede van de Geologische Kaart van Nederland, Blad 38 West Gorinchem. De ligging van een deel van profielijn H – H’ is blauw gemarkeerd. Schaal 1: 25.000. Bron: Rijks Geologische Dienst.

SOB Research hanteert voor dit gebied de klassieke geologische nomenclatuur, zoals deze ook door de Rijks Geologische Dienst is gehanteerd bij het opstellen van de Geologische Kaart van Nederland. De door de Mulder et al. (de Mulder et al., 2003) voorgestelde nieuwe lithostratigrafie biedt in het geheel geen meerwaarde voor wat betreft de koppeling tussen archeologie en geologie.

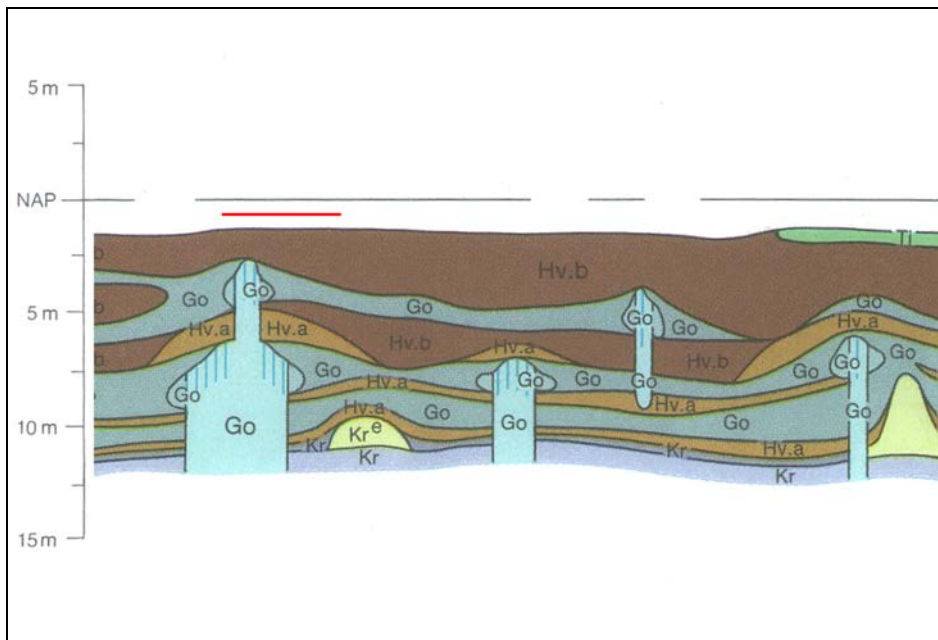
Integendeel, met name in het Holocene gebied gaan hiermee mogelijkheden voor een dergelijke koppeling verloren. Daarnaast is er daarbij ook geen goede koppeling mogelijk tussen het reeds decennia lang uitgevoerde archeologisch en geologisch onderzoek en de nieuwe voorgestelde lithostratigrafische terminologie (zie Bijlage 3). Tevens ontbreken ook geologische kaarten, waarbij deze terminologie is gehanteerd, zodat een betrouwbare presentatie niet mogelijk is. Het is vanuit haar eigen kwaliteitsborging dat SOB Research, zeker voor wat betreft het Holocene deel van Nederland, de gangbare lithostratigrafie toepast en vooralsnog zal blijven toepassen.

Ter plaatse van het zuidelijke deel van het plangebied wordt op de Geologische Kaart een zone weergegeven met code rG2. Dat betekent dat daar Hollandveen op een afwisseling van Afzettingen van Gorkum (kom- en oeverafzettingen) met Hollandveen kan worden aangetroffen. Ter plaatse van het noordelijke deel van plangebied ligt een zone met code rC0.

Hier ligt een stroomrug (Afzettingen van Gorkum), die wordt afgedekt door Hollandveen. Op basis van Bijkaart 2: Ouderdom van de Holocene Stroomgordels van de Geologische Kaart van Nederland, Blad 38 West Gorinchem, betreft dit een geul die in het Vroeg-Subboreaal actief was (tot circa 3.800 B.P.).

Ter plaatse van het noordelijke deel van het plangebied kunnen in de ondergrond ook rivierduinafzettingen, opgebouwd met matig grof zand (Formatie van Kreftenheye) worden aangetroffen (de meest zuidelijke verbredingslijn van deze afzettingen is op de geologische kaart weergegeven met een gele lijn). Zie Bijlage 3 voor een vertaling van de gebruikte stratigrafie naar de stratigrafie zoals deze wordt beschreven in De Mulder, et al, 2003.

Op basis van de Profielen van de Geologische Kaart (zie Afbeelding 8) kunnen uitspraken worden gedaan over de te verwachte diepteligging van de verschillende afzettingen. De top van het Hollandveen kan dagzomend worden aangetroffen. De top van de bovenste (kom-) Afzettingen van Gorkum kan op een diepte van circa 3 meter -NAP worden aangetroffen. De top van de Formatie van Kreftenheye kan op een diepte van circa 8 meter -NAP worden aangetroffen. Daar waar de stroomrug ligt, kan de top van de (geul-)Afzettingen van Gorkum op een diepte van circa 2.5 meter -NAP worden aangetroffen. Hier is de Formatie van Kreftenheye geërodeerd.

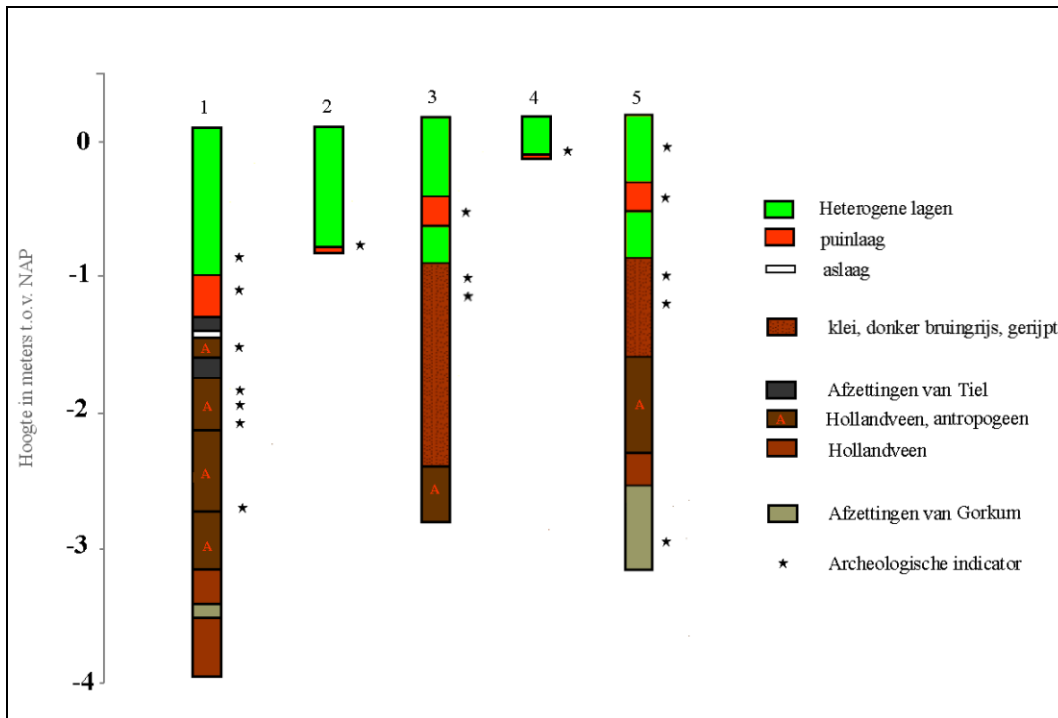
Afbeelding 8. De globale ligging van het plangebied (rood gemarkeerd), geprojecteerd op een deel van Profiellijn H – H' van de Geologische Kaart van Nederland, Blad 38 West Gorinchem. De kaart is noord (links) – zuid (rechts) georiënteerd.

In 2009 werd ter plaatse van een locatie ten oosten en zuiden van het plangebied een Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen uitgevoerd ⁴. Hierbij werden antropogene ophooglagen, bestaand uit zand, veen en klei, op een natuurlijk profiel van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum (klei) gevonden. Het aangetroffen ophoogpakket was in ieder geval tussen de 2.50 meter en 3.15 meter dik. Het was heterogeen van opbouw, en bevatte archeologische indicatoren.

De top van het natuurlijke Hollandveen werd aangetroffen op een diepte van 3.05 meter -NAP (Boring nr. 1) en 2.30 meter -NAP (Boring nr. 5). In Boring nr. 5 werd direct onder het Hollandveen een kleilaag aangetroffen. De top van deze kleilaag was grijs en ongerijpt, terwijl het daaronder gelegen kleipakket matig gerijpt en licht bruingrijs was.

Het berrof in beide gevallen Afzettingen van Gorkum, waarbij de diepst gelegen horizont, vanwege de gerijpteheid, mogelijk als oeverafzetting kon worden geïnterpreteerd.

Mogelijk kan de hogere ligging van de natuurlijke top van het Hollandveen in Boring nr. 5 ten opzichte van die in Boring nr. 1 verklaard worden door de aanwezigheid van oeverafzettingen. De oeverafzettingen zijn waarschijnlijk gerelateerd aan de direct ten noorden van het plangebied gelegen stroomrug (zie ook Afbeelding 7).

Afbeelding 9. Grafische weergave van de boringen die werden gezet ter plaatse van een locatie ten oosten en ten zuiden van het plangebied. Bron: Ras, 2009(b).

Ter plaatse van het plangebied wordt op de Bodemkaart (niet in dit rapport afgebeeld) een zone weergegeven als ‘bebouwing’. De omgeving van deze zone wordt aangeduid als ‘veengronden’.

Ter plaatse van het plangebied wordt op de Geomorfologische Kaart van Alterra (niet in dit rapport afgebeeld) een zone weergegeven als ‘bebouwing’. De omgeving van deze zone wordt aangeduid als ‘vlakten’.

⁴ Ras, 2009(b).

3.2 Archeologische gegevens

Voor een overzicht van reeds bestaande kennis ten aanzien van archeologische vindplaatsen binnen en in de directe omgeving van het plangebied werden de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland en Archis2, de online archeologische databank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Ook werd informatie ingewonnen bij de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN), Afdeling Lek- en Merwestreek.

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland⁵ is het beleidsinstrument van de Provincie Zuid-Holland met betrekking tot de afweging van archeologische belangen. Het grootste deel van het plangebied ligt ter plaatse van een zone met 'geulafzettingen/stroomgordels, bewoning vanaf de Bronstijd of IJzertijd of Romeinse Tijd en plaatselijk vanaf het Neolithicum' (zie Afbeelding 10, donkergroene zone). Het zuidelijke deel van het plangebied ligt ter plaatse van een 'Stads- of dorpskern', met bewoning vanaf de Late Middeleeuwen (zie Afbeelding 10, bruine zone).

Afbeelding 10. De ligging van het volledige plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van Kaart 1A, Archeologie, Kenmerken, van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (Provincie Zuid-Holland, 2009). Het grootste deel van het plangebied ligt ter plaatse van een zone met 'geulafzettingen/stroomgordels, bewoning vanaf de Bronstijd of IJzertijd of Romeinse Tijd en plaatselijk vanaf het Neolithicum' (donkergroene zone). Het zuidelijke deel van het plangebied ligt ter plaatse van een 'Stads- of dorpskern', met bewoning vanaf de Late Middeleeuwen (bruine zone).

Ter plaatse van het deel van het plangebied dat binnen de 'Stads- of dorpskern', met bewoning vanaf de Late Middeleeuwen ligt wordt op de CHS Kaart 1B, Archeologie, Waarden een zone met een zeer grote kans op archeologische sporen weergegeven. Deze verwachting hangt samen met de hier gelegen 'Stads- of dorpskern'. Ter plaatse van het overige deel van het plangebied geldt een zeer grote kans op archeologische sporen, gerelateerd aan de stroomrug.

Op de Archeologische Monumentenkaart van Zuid-Holland (AMK; Den Haag/Amersfoort) worden ter plaatse van het plangebied geen terreinen met een archeologische status aangegeven⁶.

In Archis2, de online archeologische databank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, staat een waarneming die ter plaatse van het oostelijke deel van het plangebied zou zijn gedaan (zie Afbeelding 11). Daar werd aardewerk aangetroffen uit de periode 1250 A.D. - heden.

⁵ Provincie Zuid-Holland, 2009.

⁶ Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, 1994.

Tevens werd een deel van een menselijk skelet aangetroffen (Waarneming nr. 8.117)). Het skelet kon worden gerelateerd aan de voormalige locatie van de kerk en het kerkhof. Echter, op basis van meer gedetailleerde gegevens die beschikbaar werden gesteld door de AWN, Afdeling Lek- en Merwestreek, kan worden aangenomen dat deze vondst direct ten noorden van het plangebied werd gedaan. Dit betreft een locatie ter plaarse van het kerkerrein, zoals dat tot 1940 aanwezig was.

Voor een plangebied direct ten zuiden en ten oosten van het huidige plangebied werd door SOB Research in 2009 een Archeologisch Bureauonderzoek en een Inventariserend Veldonderzoek door middel van Grondboringen uitgevoerd (Ras, 2009, en zie waarneming 413.168/ 412.690/ 412.694). Hier werden antropogene ophooglagen, bestaande uit zand, veen en klei, op een natuurlijk profiel van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum (klei) aangetroffen. Het aangetroffen ophoogpakket was in ieder geval tussen de 2.5 meter en 3.15 meter dik. Het was heterogeen van opbouw, en bevatte archeologische indicatoren.

In alle boringen werden archeologische indicatoren aangetroffen. Het gaat hierbij in ieder geval om substantieel puin en resten van funderingen die in alle boringen op een diepte tussen 0.4 en 1.3 meter beneden het maaiveld werd aangetroffen. Dit puin dateert uit de periode 1600 – 1900 A.D., en kan worden gerelateerd aan de bebouwing die hier tot aan het bombardement van 1940 heeft bestaan. Deze bebouwing, die ter plaatse van het noordelijke deel van het toenmalige plangebied stond, is afgebroken, waarna het afbraakpuin over het terrein is verspreid.

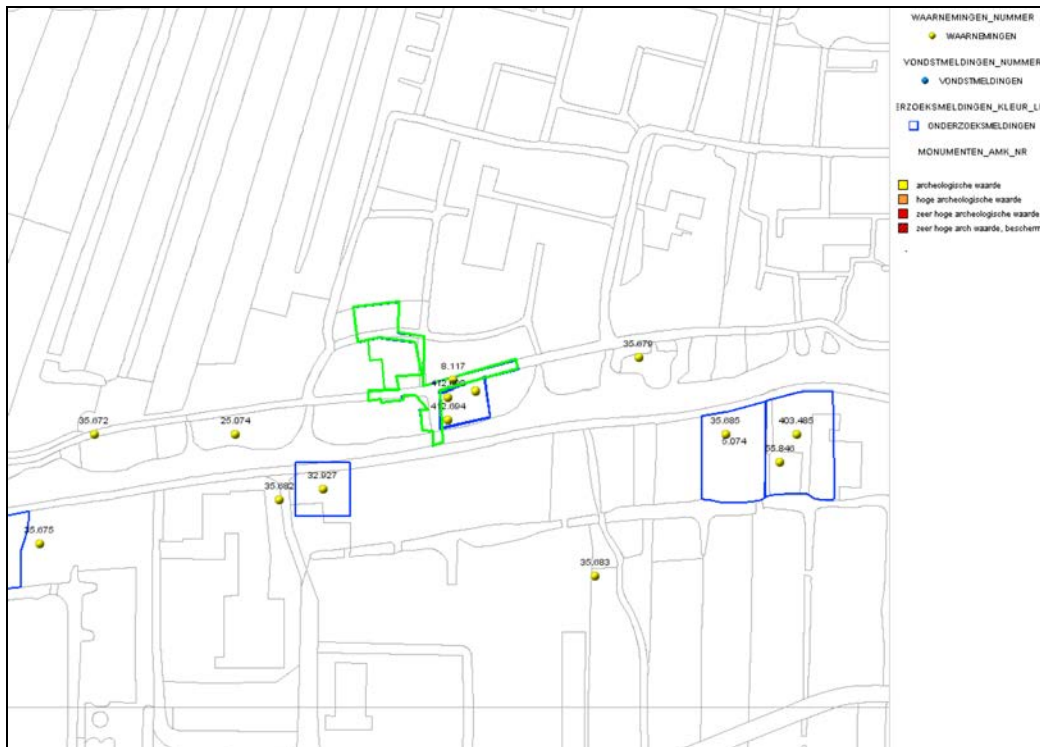
Alleen Boring nr. 1, 3 en 5 konden tot onder het puin worden doorgezet. Hierin werden tot op een diepte van respectievelijk 2.70 meter beneden het maaiveld, 1.20 meter beneden het maaiveld en 2.50 meter beneden het maaiveld archeologische indicatoren aangetroffen. Het vondstmateriaal dat kon worden gedateerd dateerde uit de periode 1600 – 1900 A.D. Dit materiaal (puin, houtskool, aardewerk, pijpenstelen en bot) kan worden gerelateerd aan bewoning en aan ophooglagen. Opvallend is de vondst van mogelijk menselijk botmateriaal in Boring nr. 5. Mogelijk is hier sprake van secundair vondstmateriaal, dat bij de oude kerk vandaan is gekomen.

In Boring nr. 1 werd op een diepte van 2.20 meter tot 2.25 meter beneden het maaiveld, in opgebracht veen, kruislings gestapeld essen- of elzenhout aangetroffen. Tevens werd op grotere diepte een fragment natuursteen aangetroffen. In Boring nr. 5 werden op een diepte van 1.8 meter tot 2.5 meter beneden het maaiveld, in een gelijkaardig veenpakket, houtbrokjes en kalkbrokjes aangetroffen. Hoewel deze vondsten niet kunnen worden gedateerd, kan hier mogelijk sprake zijn van vondstmateriaal dat kan worden gerelateerd aan middeleeuwse bewoning.

In Boring nr. 5 tenslotte, werd op een diepte van 3.15 meter beneden het maaiveld (2.95 meter -NAP) houtskool aangetroffen in de top van de (oever-)Afzettingen van Gorkum. Op basis van de geologische context betreft het hier archeologische indicatoren uit het Neolithicum tot de IJzertijd ⁷.

Ten weerszijden van de Graafstroom zijn resten van laatmiddeleeuwse bewoningsplaatsen aangetroffen.

⁷ Ras, 2009(b).

Afbeelding 11. De ligging van in Archis2 geregistreerde waarnemingen (geel, genummerd) en vondstmeldingen (blauw, genummerd) in de (directe) omgeving van het volledige plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' (groen omkaderd). Onderzoeksmeldingen zijn blauw omkaderd. Bron: Archis2.

3.3 Historische gegevens

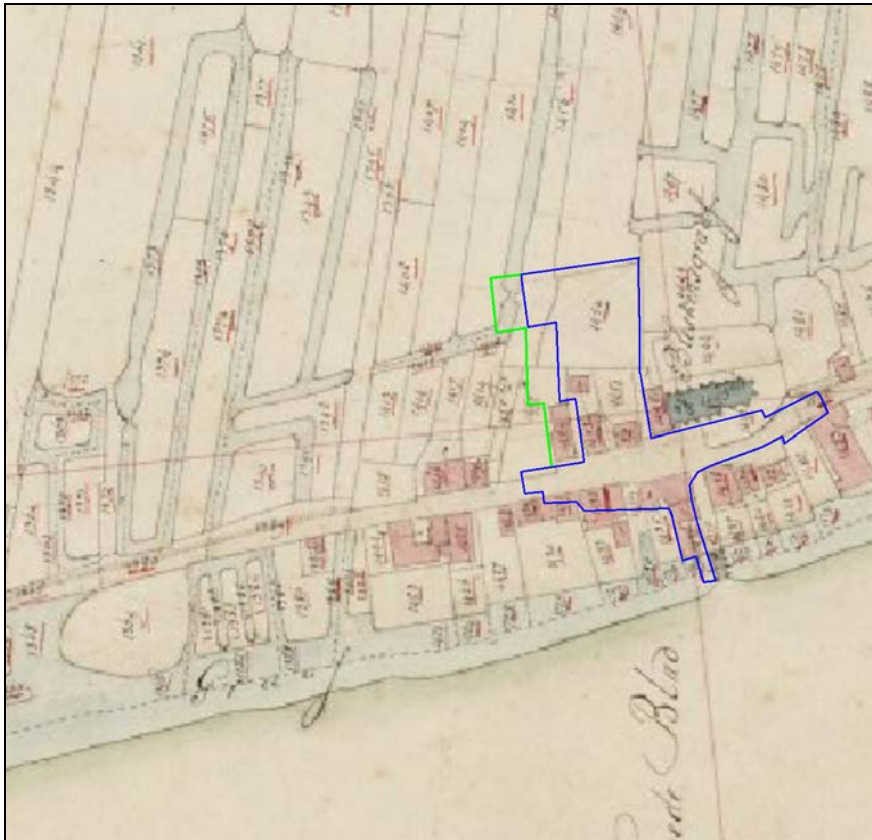
Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Bleskensgraaf. Bleskensgraaf bestond in ieder geval al in de dertiende eeuw. De naam Bleskensgraaf stamt van Willem van Blassekijn die in de 13de eeuw ambachtsheer van Bleskensgraaf was. Bleskensgraaf is van oorsprong net als de andere dorpen langs de Alblas en de Graafstroom een dorp met lintbebouwing. Dat betekent dat de inwoners van oudsher hoofdzakelijk langs de Graafstroom woonden.

In het kader van de analyse van historisch kaartmateriaal werden onder meer een kaart uit 1681, het Kadastrale Minuutplan uit 1811 - 1832⁸, de Topografische Kaart uit 1913 en de Topografische Kaart uit circa 1990 geraadpleegd.

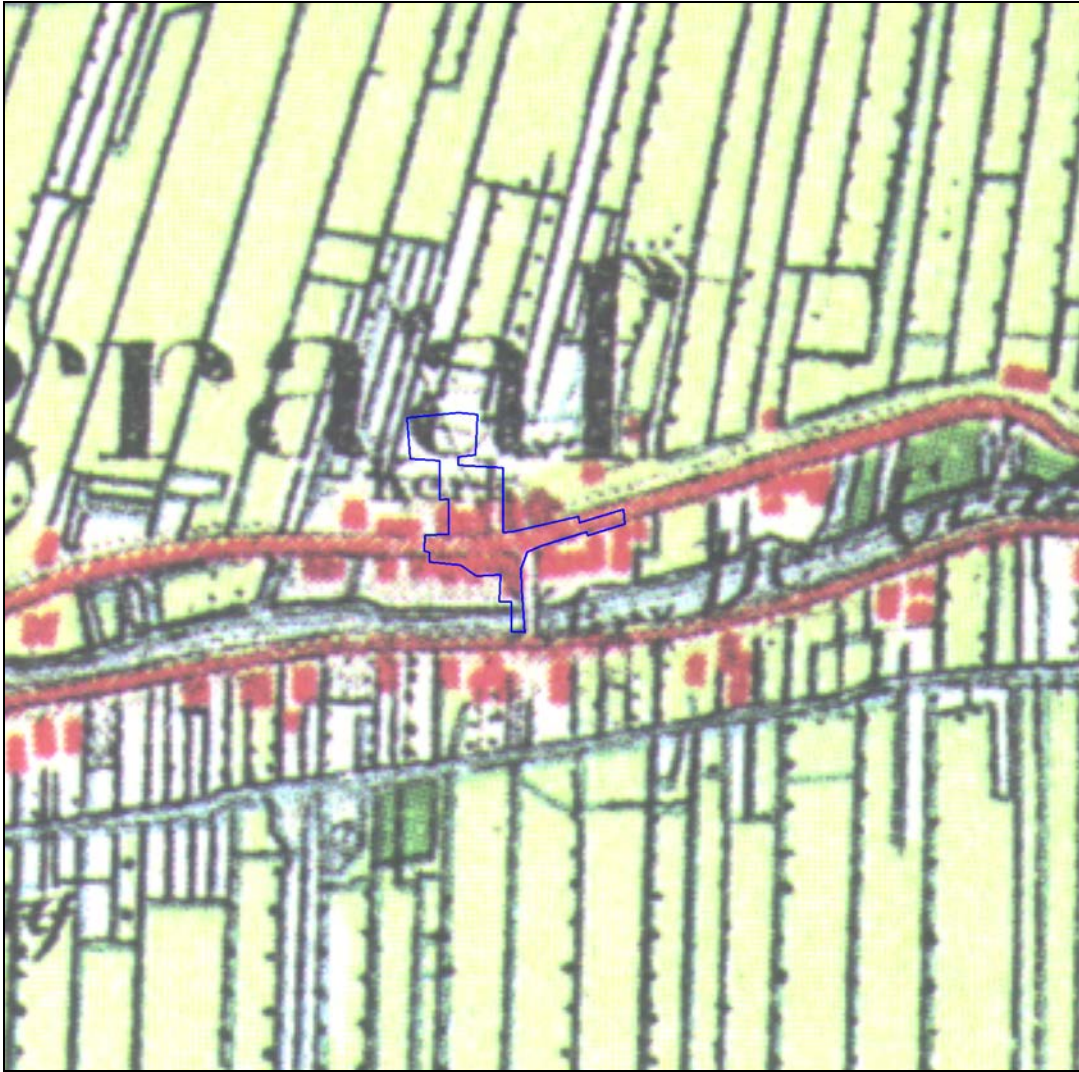
Op Jacob Aertsz. Colom's Kaart van Holland uit 1681 (niet in dit rapport afgebeeld) wordt Bleskensgraaf weergegeven. De kaart is niet gedetailleerd genoeg om exact de ligging van het plangebied te reconstrueren. Toch is te zien dat het centrale en het zuidelijke deel van het plangebied bebouwd was. Op de Kadastrale Kaart uit 1811 - 1832 (zie Afbeelding 12) is te zien dat het centrale en het zuidelijke deel van het plangebied toen bebouwd was. Tevens lag er een weg (de Noordweg). Op de Topografische Kaart uit 1913 (zie Afbeelding 13) is eveneens te zien dat het centrale en het zuidelijke deel van het plangebied toen bebouwd was. Deze situatie duurde tot 1940. Op zondagmorgen 12 mei 1940 om 06.25 uur werd Bleskensgraaf door de Duitsers gebombardeerd. Hierbij werden 40 huizen verwoest. De bebouwing ter plaatse van het plangebied werd ook verwoest, met uitzondering van drie panden ter plaatse van het centraal westelijke deel van het plangebied.

⁸ www.watwaswaar.nl.

Na 1940 werd het verwoeste dorp herbouwd (zie Afbeelding 15). Hierbij werden ter plaatse van delen van het plangebied groenstroken en bestrating gerealiseerd. De gespaarde panden bleven gehandhaafd. Het puin van de verwoeste bebouwing werd soms als ophoogmateriaal gebruikt (mededeling opdrachtgever). Ter plaatse van het noordelijke deel van het plangebied werden twee panden gebouwd. Deze situatie bleef tot in de huidige tijd gehandhaafd.

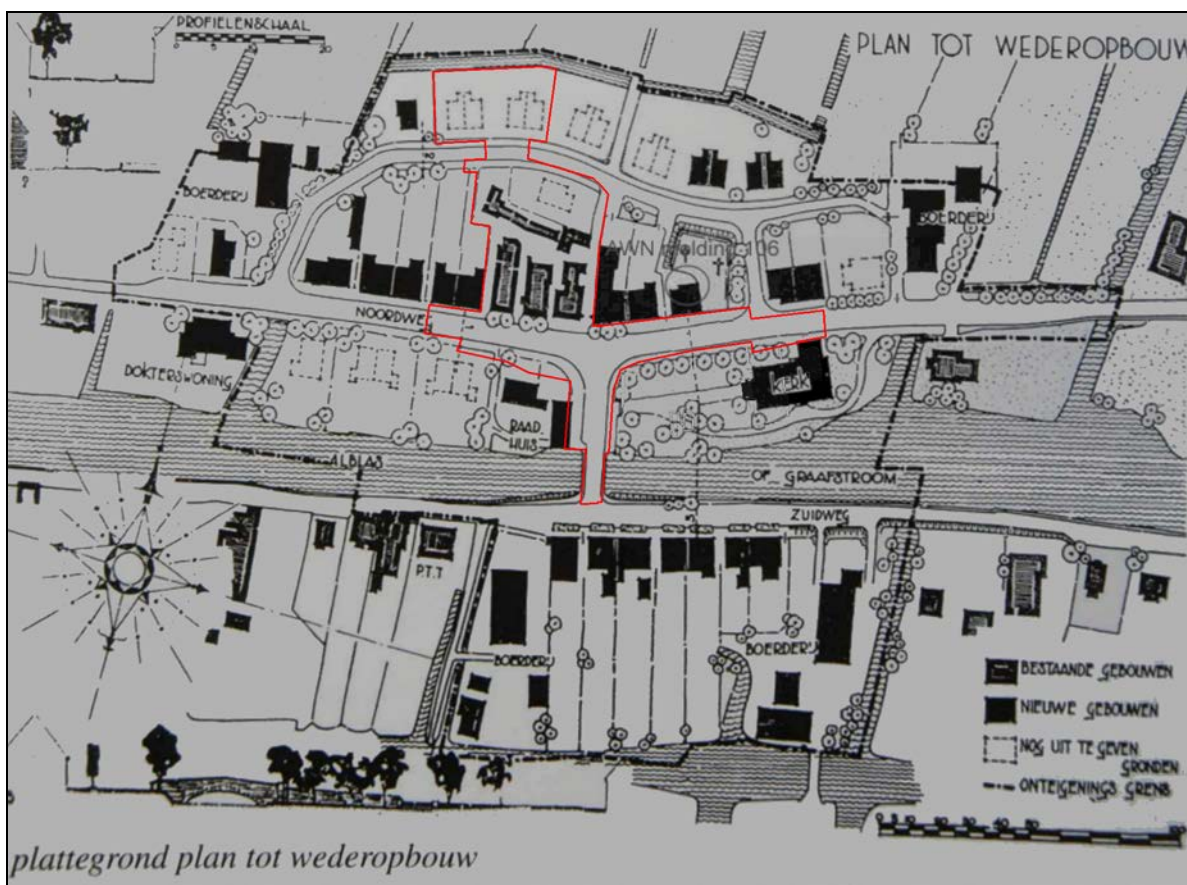
Afbeelding 12. De ligging van het volledige plangebied 'Dorps hart Bleskensgraaf' (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van de Kadastrale Kaart uit 1811 - 1832. Bron: www.watwaswaar.nl. De daadwerkelijke westgrens van het huidige plangebied is westelijker komen te liggen dan de begrenzing die op deze kaart bij het Archeologisch Bureauonderzoek was weergegeven. De daadwerkelijke westgrens van het plangebied is hier weergegeven met een groene lijn.

Afbeelding 13. De ligging van het volledige plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitvergroete uitsnede van de Topografische Kaart uit 1913. Schaal 1: 5.000.

Afbeelding 14. De ligging van het volledige plangebied 'Dorps hart Bleskensgraaf' (rood omkaderd), geprojecteerd op een plattegrond waarop de situatie voor de verwoesting van het dorp in 1940 is weergegeven. Schaal 1: 2.500.

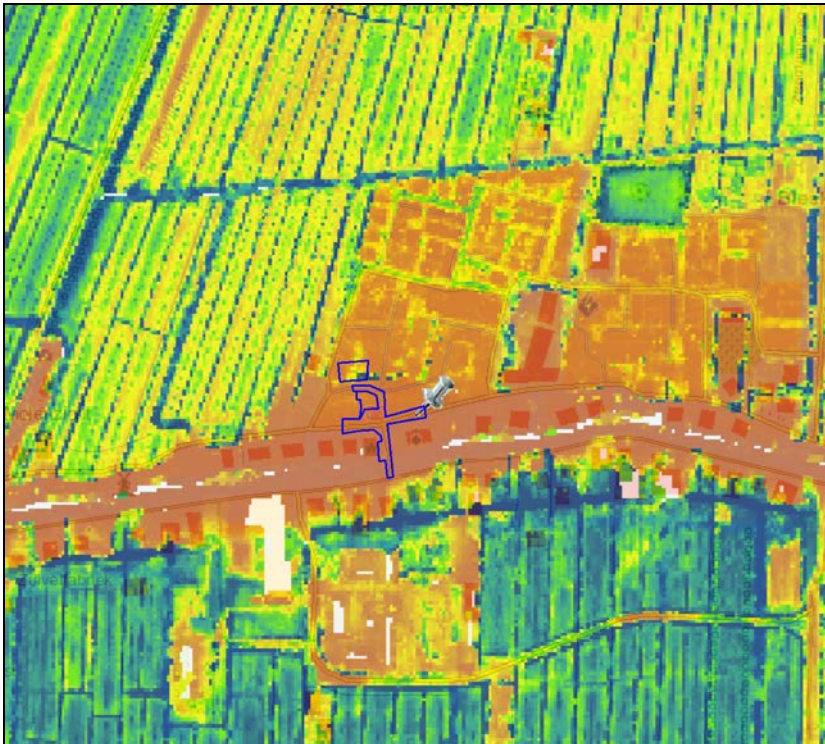
Afbeelding 15. De ligging van het volledige plangebied 'Dorps hart Bleskensgraaf' (rood omkaderd), geprojecteerd op de plattegrond 'plan tot wederopbouw', uit 1940. Te zien is dat de binnen het plangebied gelegen drie panden worden aangeduid als 'bestaande gebouwen'. Deze panden zijn blijkbaar niet verwoest door het bombardement. Schaal 1: 2.500.

3.4 Luchtfoto's

In het kader van het onderzoek werden geen luchtfoto's geraadpleegd. Het plangebied maakt immers deel uit van het bebouwde gebied, zodat er geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische sporen zichtbaar zijn.

3.5 Actueel Hoogtebestand Nederland

Tijdens het onderzoek werd het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geraadpleegd (zie Afbeelding 16). Op basis van de AHN kan worden aangenomen dat het zuidelijke deel van het plangebied ter plaatse van een relatief hoog liggende zone ligt. Waarschijnlijk is er sprake van de aanwezigheid van ophooglagen, die verband houden met de oude dorpskern van Bleskensgraaf.

Afbeelding 16. De ligging van het volledige plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' (blauw omkaderd), geprojecteerd op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN 2007). De blauwe en groene zones betreffen lager gelegen gedeeltes, de gele en oranje zones betreffen hoger gelegen delen. (c) AHN - www.ahn.nl

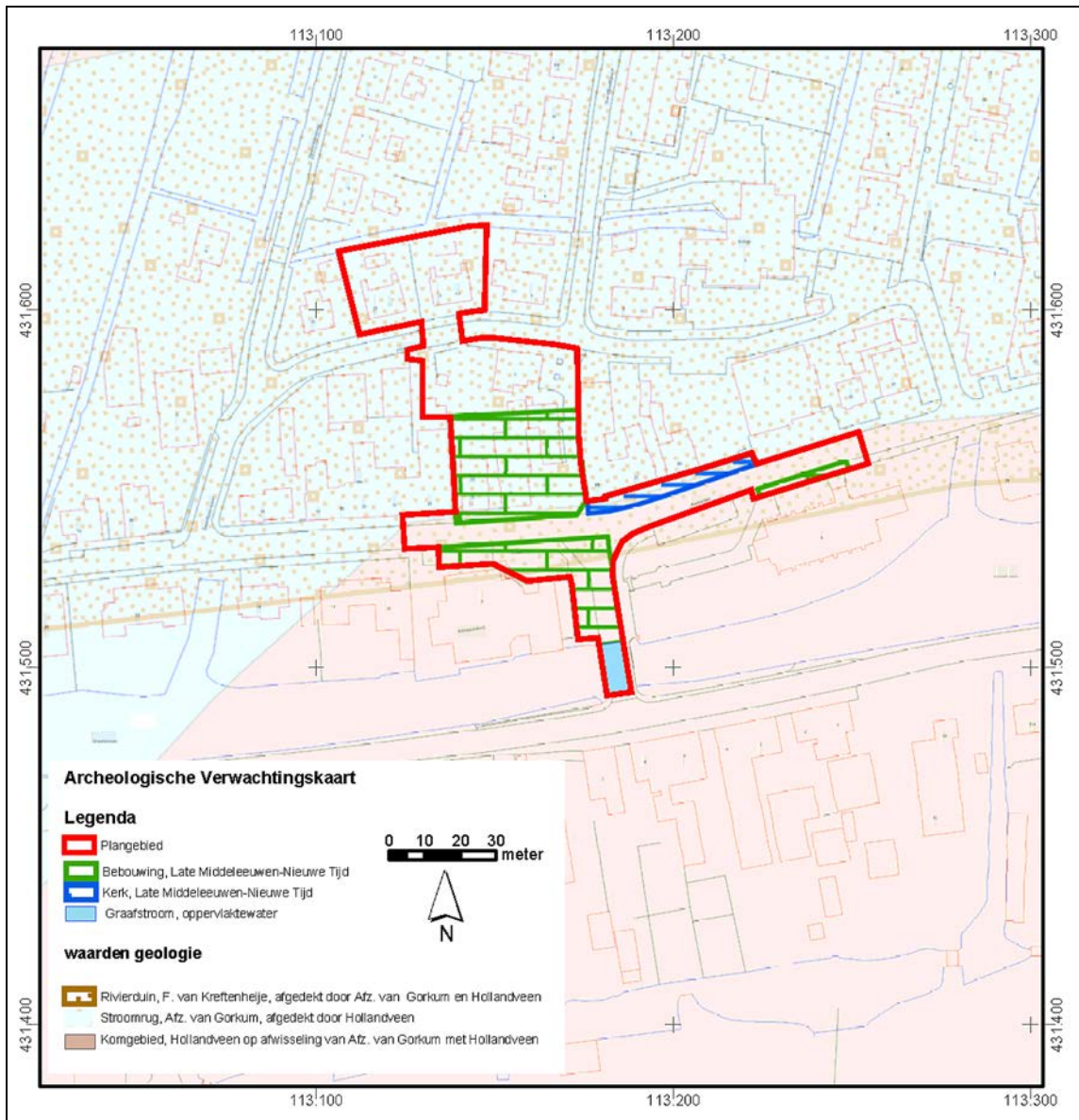
3.6 Archeologisch Verwachtingsmodel op basis van het Bureauonderzoek

Op basis van de beschikbare geologische, archeologische en historische gegevens kon worden geconcludeerd dat er binnen het plangebied archeologische sporen uit de Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd zouden kunnen worden aangetroffen. Ter plaatse van het zuidelijke deel van het plangebied kon een bodemopbouw worden verwacht met ophooglagen, op Hollandveen op een afwisseling van Afzettingen van Gorkum (kom- en oeverafzettingen) met Hollandveen. Waarschijnlijk wordt het bovenste Hollandveen afgedekt door antropogene ophooglagen, die meer dan drie meter dik kunnen zijn. Ter plaatse van het noordelijke deel van plangebied ligt een stroomrug (Afzettingen van Gorkum), die wordt afgedekt door Hollandveen. Het betreft een geul die in het Vroeg-Subboreaal actief was (tot circa 3.800 B.P.). Ter plaatse van het noordelijke deel van het plangebied kunnen in de ondergrond rivierduinafzettingen van matig grof zand (Formatie van Kreftenheye) worden aangetroffen.

De top van het Hollandveen kan dagzomend worden aangetroffen, maar wordt waarschijnlijk afgedekt door antropogene ophooglagen. De top van de bovenste (kom-) Afzettingen van Gorkum kan op een diepte van circa 2.5 - 3 meter –NAP worden aangetroffen. De top van de Formatie van Kreftenheye kan op een diepte van circa 8 meter -NAP worden aangetroffen. Daar waar de stroomrug ligt, kan de top van de (geul-)Afzettingen van Gorkum op een diepte van circa 2.5 meter –NAP worden aangetroffen. Hier is de Formatie van Kreftenheye geërodeerd.

Ter plaatse van het plangebied kunnen archeologische vindplaatsen uit de IJzertijd tot de Nieuwe Tijd worden aangetroffen in of op de top van de ophooglagen en het Hollandveen, vanaf het maaiveld tot op een diepte van 3 meter –NAP. Archeologische vindplaatsen ouder dan de IJzertijd kunnen in het Hollandveen of in de (kom-, en oever-)Afzettingen van Gorkum worden aangetroffen, op een diepte tussen 3 meter –NAP en maximaal 8 meter –NAP. Op de zandafzettingen van de Formatie van Kreftenheye kunnen archeologische resten uit het Laat-Paleolithicum en het Mesolithicum worden verwacht. Vanwege de diepere ligging van de top van deze afzettingen, op circa 8 meter –NAP, zijn deze in het kader van het onderzoek buiten beschouwing gelaten. Waar de stroomrug ligt, kunnen archeologische resten vanaf circa 4.800 B.P. worden aangetroffen op een diepte vanaf circa 3 meter –NAP en daarboven.

Het zuidelijke deel van het plangebied ligt binnen de oude dorpskern van Bleskensgraaf. Hier kunnen archeologische sporen vanaf de dertiende eeuw worden verwacht. Dit deel van het plangebied was in ieder geval vanaf de zeventiende eeuw, maar waarschijnlijk al eerder, deels bebouwd. De bebouwing werd deels 1940 verwoest tijdens een bombardement. Resten van bebouwing en de daaraan gekoppelde bewoningssporen (tuinen, beerputten) kunnen ter plaatse van het plangebied al dagzomend worden aangetroffen. Voor de overige vindplaatsen geldt dat het complextype divers is, het kan gaan om nederzettingsterreinen, activiteitenzones, grafvelden, maar ook om een akkerlaag. De omvang van de mogelijk aan te treffen archeologische sporen is op dit moment nog niet bekend. Archeologische vindplaatsen kunnen herkend worden aan de hand van de aanwezigheid van een bewoningsniveau of een akkerlaag, door middel van vuursteen, fragmenten aardewerk, houtskool of bijvoorbeeld botmateriaal. In hoeverre het bodemprofiel (en daarmee mogelijk archeologische resten) nog intact aanwezig zal zijn is niet bekend. Dit geldt ook voor de invloed van post-depositionele processen op het aanwezige bodemarchief.

Afbeelding 17. De Archeologische Verwachtingskaart van de Gemeente Bleskensgraaf met daar op geprojecteerd het plangebied 'Dorpshart Bleskensgraaf' (rood omkaderd). Ter plaatse van het zuidelijke deel van het plangebied wordt bebouwing uit de Late middeleeuwen en de Nieuwe Tijd verwacht. Schaal 1: 2000. Bron: Ras, 2009.

4. Resultaten Archeologische Begeleiding

4.1 Inleiding

Het onderzoek ter plaatse van de percelen tussen de Kerkstraat en de Lindenstraat heeft een groot aantal archeologische sporen opgeleverd, waaronder funderingen, muren, vloeren, waterputten, beerputten en afvalkuilen. De sporen behoren grotendeels bij de bebouwing die hier in ieder geval vanaf begin 17de eeuw tot 2010 langs de Kerkstraat heeft gestaan. Dit betreft de percelen van Kerkstraat 29 en Kerkstraat 31-33. Naast bebouwingsresten en andere archeologische sporen is eveneens een grote hoeveelheid vondstmateriaal verzameld, deels afkomstig uit de inhoud van archeologische sporen. Hierbij werden ook archeologische vondsten uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. De resultaten van het onderzoek van de archeologische resten worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Daarnaast heeft een synthese van de onderzoeksgegevens plaatsgevonden om te komen tot een reconstructie van de situatie binnen het onderzoeksgebied in de voorgaande eeuwen.

4.2 Aanvullend onderzoek naar historisch archief- en kaartmateriaal

Het aanvullende archiefonderzoek is uitgevoerd door de heer R. Kappen. Als regionaal historicus had hij de beschikking over een grote hoeveelheid gegevens en literatuur op het gebied van de geschiedenis van Bleskensgraaf. Op basis daarvan kon een verbinding worden gelegd tussen de aanwezige historische informatie en de archeologische onderzoeksresultaten binnen het onderzoeksgebied.

Het is bekend dat de twee recent gesloopte panden binnen het onderzoeksgebied een lange geschiedenis kenden. Het waren twee van de drie panden die vrijwel ongeschonden het bombardement van Bleskensgraaf op 12 mei 1940 doorstonden. De aanwezige documenten, met betrekking tot de drie percelen waartoe deze panden behoorden, gaan terug tot het begin van de 17de eeuw. De geschiedenis van de percelen is met name in het begin nauw met elkaar verbonden. Van belang is, om de vroegste genoemde documenten in een tijds kader te plaatsen, eerst in het kort de geschiedenis van Bleskensgraaf te beschrijven.

Bleskensgraaf bestond in ieder geval al in de dertiende eeuw. De naam Bleskensgraaf stamt van Willem van Blassekijn, die in de 13de eeuw ambachtsheer van Bleskensgraaf was. Bleskensgraaf is van oorsprong, net als de andere dorpen langs de Alblas en de Graafstroom, een dorp met lintbebouwing. Dat betekent dat de inwoners van oudsher hoofdzakelijk langs de Graafstroom woonden. Al voor de 13de eeuw moet er bewoning zijn geweest ter plaatse van Bleskensgraaf, getuige de vondsten van aardewerk uit de 11de en/of de 12de eeuw⁹.

Tussen 1502 en 1543 was Holland in oorlog met Gelre en wilde Karel van Egmond, de Hertog van Gelre, Dordrecht innemen. Om deze reden werden de bewoners van de Alblasserwaard jarenlang geteisterd door muitende soldaten, branden en plunderingen. Tenslotte is onder aanvoering van de legerhoofdman Maarten van Rossum in de jaren 1511 tot 1514 zo geplunderd, geroofd en gebrandschat in de dorpen van de Alblasserwaard dat het in de gezinslijsten werd aangehaald. In 1513 werd Bleskensgraaf bijvoorbeeld vrijwel geheel platgebrand¹⁰:

“dat up St Jacobsdage 1513 alle huysen in Blesgensgrave Verbrant werden bij den Geldersen vijanden, ende oock heurlyeder kerck ende toorn mit 2 clocken ende 2 watermolens ende 55 huyskens ofte keetkens”

Er stonden nog maar één of twee huizen min of meer overeind in Bleskensgraaf die het nog waard waren om opgeknapt te worden, maar hier was geen geld voor.

⁹ Ras, 2009(a).

¹⁰ Mouthaan, 2004: p. 11.

De bewoners waren totaal verarmd door de afpersingen van de Geldersen. Men moest zelfs geld lenen in Dordrecht om brandschatting door de Geldersen af te kopen.

Dat er in de jaren na 1513, nog sprake was van een dorp is af te leiden uit een akte uit 1522 waar er weer een pastoor Anthonis Lucasz te Bleskensgraaf word genoemd ¹¹. Geld voor een kerk zal er niet geweest zijn, gezien men nog steeds in oorlog verkeerde. Na deze oorlog kreeg men te stellen met andere problemen. Volgens Schakel¹² heeft de Alblasserwaard in vijftig jaar tijd, tien keer te maken gehad met een dijkdoorbraak. Onder andere voor Bleskensgraaf op 5 november 1530, 1 november 1532, 14/ 15 januari 1552, 14 november 1552, 22 maart 1565 en op 1 november 1570. Op 13 november 1570 schreven de schout en heemraad over het dorp Bleskensgraaf¹³:

“zulken benautheyt ende verdriet dat men 't zelfde ten alder naaste niet zouden mogen beschrijven ofte te kennen geven”

Over verdrinken mensen word niet gesproken, maar er is wel zeer veel vee verdrinken, *“dat eenige weynich beesten behouden hebben”*. Bovendien wist men zich met het geredde vee geen raad, *“want zij zeer diep int water zitten en het hoy en andere voeragie verderff is”*.

Ook de huizen waren stuk geslagen door de golven of ze waren weggedreven. De schade bedroeg circa 11.000 carolus guldens.

“Dat is niet te dragen voor die van Bleskensgraaf, want die gemeente is bij ons zeer schamel en bij cleyner possessie”.

Een ander probleem was de Tachtigjarige Oorlog die duurde van 1568 tot 1648. Ook de Alblasserwaard had hier mee te maken. Tijdens deze oorlog werd de Alblasserwaard zeven keer onder water gezet ter beveiliging van Gorinchem en Dordrecht ¹⁴. Meermalen werden de dijken doorgestoken. Deze inundaties hebben bijgedragen aan de verarming van de bewoners. Op 18 augustus 1574 zit de Augustijnerkerk van Dordrecht propvol met mensen uit de Alblasserwaard, die voor het water moesten vluchten. Pas in 1578 werden de gaten in de dijk weer gedicht ¹⁵.

Toch wist men Bleskensgraaf weer op te bouwen, want op 30 november 1580 had men het geld voor een predikant. Een wedde van 240 pond en nog eens 30 pond voor de huishuur, wat aangeeft dat in deze periode de kerk er net was of toen werd gebouwd. In 1581 werd namelijk de eerste predikant Ds. Adolphus Noldenius verwelkomd die hier tijdelijk zou dienen in de kerken van Bleskensgraaf en Molenaarsgraaf ¹⁶. In 1592 werd er zelfs een luidklok gehangen waarvan de rekening nog bewaard is gebleven ¹⁷:

“Dese clock is in Bleskinsgraeff gebracht den 19en Sept. 1592 ende is 't hondert ponden gecost om 24 guldens”

In 1595 was er namelijk weer een watersnood en dit werd een ramp voor de Alblasserwaard die leidde tot vele jaren van armoede. Daarnaast brak in dezelfde periode ook de pest uit. Ook de kerk had schade opgelopen en er werd naar de ambachtsheer van Bleskensgraaf, Cornelis van der Mijle, een brief geschreven om geld te vragen voor de reparatie van de kerk. Een jaar later werd dit verzoek herhaald. Het haalde blijkbaar niet veel uit, want in 1605 was de kerk nog steeds een bouwval ¹⁸. Ook was er geen school en schoolmeester. Een delegatie ging in dat jaar naar Den Haag om bij de Ambachtsheer gelden los te krijgen. In 1612 vraagt de kerkenraad eveneens om een bekwame schoolmeester voor de jonge jeugd ¹⁹.

¹¹ Mouthaan, 2004: p. 12.

¹² Schakel, 1977.

¹³ Schakel, 1977: p. 30.

¹⁴ Van Dijk, 1971: p. 28.

¹⁵ Van Dijk, 1971: p. 28.

¹⁶ Hamoen, 2010: p. 66. Van Dijk, 1971: p. 35.

¹⁷ Mouthaan, 2004: p. 17.

¹⁸ Hamoen, 2010: p. 71.

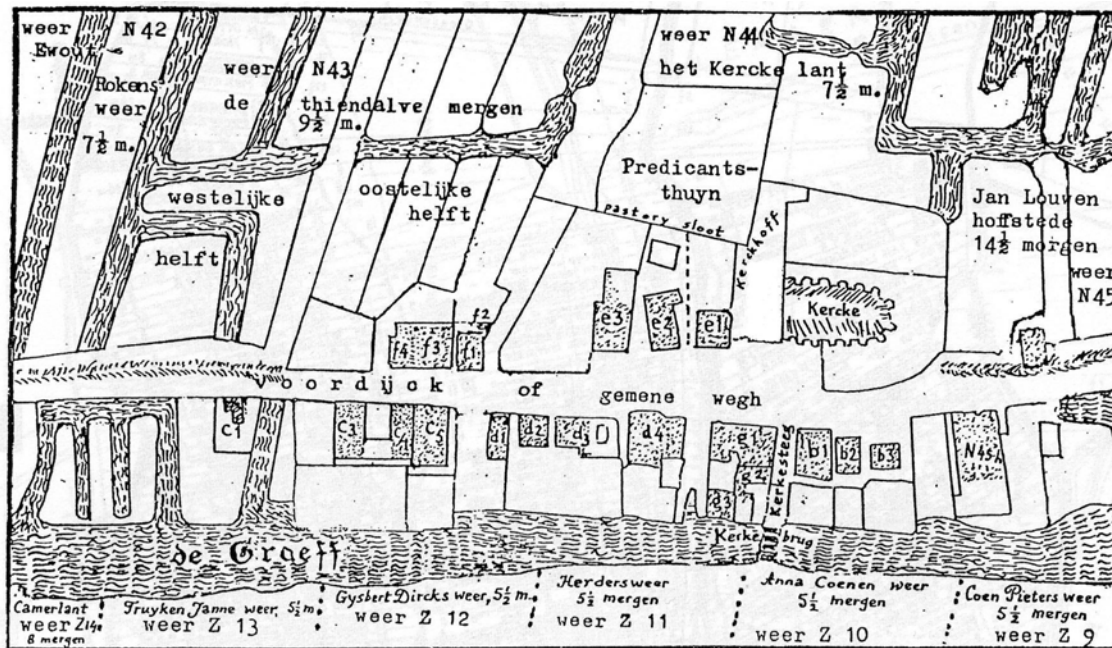
¹⁹ Hamoen, 2010: p. 73.

Daaropvolgend verkochten de bestuurders van Bleskensgraaf op 18 augustus 1611 zes dorps- of kerkelijke eigendommen en er werden zes oorkonden opgemaakt. In één daarvan wordt *het Kerckenlant* genoemd, inclusief drie erven. Hiermee komt tevens het onderzoeksgebied voor het eerst in beeld. De oorkonde luidt als volgt:

“Wy Corstiaen Cornelis, Schoudt; Willem Cornelisz, Gerrit Sebastiaensz Mol, Willem Thonisz, Huych Cornelisz, Adriaen Adriaensz, Bastiaen Pietersz ende Cornelis Dircksz, heemraden in der ambochte van Blesgensgraeff, bijgestaen door den Ed. (heere) Dammas Barthoutsz, Ambachtsheer van de Zandelingh ende Arent Woutersz van Gouthoeve, als specialicken daertoe gelast ende geautoriseert zynde by (= door) den heer Cornelis van der Myll, Ridder, onsen Ambachtsheer. Mitsgaders Ocker Gerritsz ende Claes Dircksz (van Crimpen), Kerckmeesters in der tyt, doen condit dat wy uyt machte van de opene brieve van octroy, ons verleent by de Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollant ende Westvrieslant representeerende den Staten van deselve lande, in date den 25en Marty 1610, wettelicken vercocht hebben aan: Ed. Dammas Barthoutsz, ambachtsheer van de Zandelingh, een weer van 7½ mergen, mitsgaders de erven, daer de huysingen van Henrick Henricksz Biersteecker; Jan Adriaensz Cort, smit en Adriaen Claesz, schoenmaecker, op staan, met bepotinge, beplantinge, betuelinghe ende alle andere toebehoren, noordsyde achter de kercke, (welverstaende nochtans dat den paeps thuyne ofte werff met allen zynen toebehoren, soo groot ende cleyn, die achter de voors. erven gelegen is, de voorn. vercoopers voor het gemeen dorp aen haer (= zichzelfen) in eygendom behouden mette halve slooten rontsom den voors. thuyne gelegen). Oost: Bastiaen Pietersz (met 't weer N45); west: Jan Ariensz Cort, smit (met N43b); streckend (dit weer N44) voor van der halven Voordyck noordtwaerts op, totten opslach van de Brantwyckse vliet toe; vry van dyckgelt en smaerbaert enz. behalve van de verpondingen en molengelden. Ende teneynde Dammas Barthoutsz als cooper te verseecken, dragen wy hem hierby over de beterschappe boven 6 gulden jaerlicx die op yder mergen tot zynen laste verblyven.”

Dit houdt in dat in 1610 de betreffende percelen met daarop de drie erven een nieuwe eigenaar kregen. Het gaat daarbij ook om de twee percelen binnen het onderzoeksgebied, alsmede het perceel ten oosten van het onderzoeksgebied (voor de kerk). Blijkbaar woonden binnen het onderzoeksgebied op het westelijke perceel een schoenmaker en op het oostelijke perceel een smid. Op het perceel ten oosten van het onderzoeksgebied woonde een 'biersteecker'. Dit was een soort van tussenhandelaar in bier (tussen brouwerij en horeca) en vaak ook iemand die verschillende brouwsels en jaargetijden van bier mengde om een constante kwaliteit en smaak te verkrijgen ²⁰. Vanaf dit moment kunnen voor de betreffende percelen de historische eigendomsakten worden opgesplitst.

²⁰ www.biersteker.info/genealogy/betekenis.php

Afbeelding 18. Kaartje met een reconstructie van Bleskensgraaf in de 17de eeuw, gebaseerd op het kadastraal minuutplan uit de periode 1811-1832 en eigendomsakten uit de 17de eeuw. E3 betreft het perceel van de schoenmaker en E2 het perceel van de smid. Bron: Heijns, 1998.

Het perceel van de schoenmaker (1):

- Op 16 juni 1612:

Dammas Barthoutsz, ambachtsheer van de Zandelingh, gaf in erfpacht uyt aen Adriaen Claesz, schoemaker, erf en lant opt dorp groot 23½ roeden. Deze is streckende voor van den voordyck, ten noorden totten halven sloot van (of aen) den predicants thuyn toe.

- Op 30 mei 1618:

Ed. Dammas Barthoutsz droeg aen Anthonisz Dircxsz, secretaris van Blesgraeff, een weer van 7½ m achter de Kerck mitsgaders 't erve daer de huysinge van Adriaen Claesz. schoemaecker, op staet over.

- Op 7 september 1621:

Adriaen Claesz, schoemaecker, is overleden. Kinderen: Leentien (geb. 1611), Aelbert (1617) en Claesz (1619). De moeder Marijken Aelberts (haer swager is Jan Ariens Cort, smit) houdt de huysinge en erve daer sy woont opt dorp, oost aldernaest de stege van 't Kerckenlant.

- Op 9 februari 1631:

Marijken Aelberts (w).

- Op 2 december 1634:

De wed. en kinderen van Adriaen Claesz, schoemaecker (w).

- Op 27 februari 1675:

Huys van de kinderen en erfgenamen van Huych Jansz Schonenburgh. (o).

- Op 10(?) maart 1679:

Willem Thonisz Jongeneel (w). Hij is schoonzoon van Huych Jansz, en kocht ook het perceel van de smid.

- Op 22 juli 1707:

Hugo (Willemsz) Jongeneel draagt over aan Johanna Louisdr. van der Leck, huysvrouw van Pieter Laurisz Aeldyck, onsen mede-heemraet, ook aanwezig, en toestemmend, een huys en erve op dorp, streckende van de dyck noordwaerts tot de pastory-sloot. Dit huys en erve was van Hugo's vader geweest.

- Op 3 mei 1721:

De 6 kinderen van Pieter Lourisz Aeldyck; hun namen worden genoemd: dragen aen Claes Cornelisz Crimpen een huys en erve op den dorpe van Blesgraeff, streckende uyt den suyden: van den dyck noortwaerts op totter halver Pastory-sloot toe.

- In 1730:

Claes Cornelisse van Crimpen gebruykt selfs een huys (jaarl. huurwaarde 24,-).

- Op 11 juli 1748:

Claas van Crimpen (o).

- 1 februari 1750:

Marigje Joppen van Oort weduwe van Claas van Krimpen verkoopt (openbaar) een huys en erve. Koper: Ary Cornelisz Blockeland. 640,-.

- 1832:

H. K. Schippers, Chirurgijn.

Het perceel van de smid (2):

- Op 12 juni 1612:

Ed. Dammas Barthoutsz, ambachtsheer van de Zandelingh, geeft uyt in erffpacht aen Jan Aryensz Cort, smit, erff en lant op 't dorp 22 3/4 roe inbegrepen 1/2 stege tussen Cort en Biersteker. Erfpacht: 1.8.7. sjaers op 1 January. Akte is later doorgehaald en in de kant is gezet: op 2 december 1634 is dezen erffpacht by (= door) Hendrick Hendricksz Biersteecker affgecoft met 111 gulden.

- Op 3 augustus 1614:

Maryken Laurens, huysvrouw van Jan Adryaensz Cort, smit is overleden. Vader Jan voedt de 4 kinderen op en behoudt de boedel. Er is 4 3/4 m (Elk kind later 225,-).

- 30 mei 1618:

Ed. Dammas Barthoutsz draagt over aen Anthonis Dirxsz, secretaris van Bleskensgraaf, dit weer van 7 1/2 m mitsgaders 't erff daer de huysinge van Jan Ariensz Cort, smit - dat nu Roelant Roelantsz toecompt - op staet.

- 23 januari 1631:

Govert Hendricksz Smaels (w).

- 9 februari 1631:

Govert Hendricksz Smaels leent van Roelant Roelantsz 100,-; pand: huys en erve op de buert.

- 2 december 1634:

De bekentenis van voldoeninge van een erffpacht op Biesevels huys: Hendrick Hendricksz Biersteecker lost de jaerlijkse erffpachtsrente op zijn huys opt dorp af met 111,- (aan Jop Adriaensz van Oort). Hij mag den halven voordyck tegen 't woonhuys en erve tot zynen last houden.

- 20 maart 1651:

Huys en erve van Cent Cornelisz Metselaer (w)

- 9 april 1652:

(Vin)cent Cornelisz metzelaer is overleden. De weduwe Jaepken Symonsdr en de 5 kinderen (Cornelis, Abraham, Thonis, Marijken en Sijken) houden het huys en erve gemeen en onverdeeld.

- 3 oktober 1656:

Cent Cornelisz Metselaer's weduwe met haer huys en erve (w).

- 1678:

Jan Willemsz Heugelenburg, smit, (man van Aeltje Cluijt; ze hebben een zoontje). Jan heeft Jan Gielisz Huysman op den dyck zodanig gekwetst dat die na 2 weken overleed. Jan Willemsz Heugelenburg moet 't dorp verlaten (heeft er 16 jaren gewoond).

- 18 maart 1679:

De nagelaten goederen van Jan Willemsz Smith worden openbaar verkocht. Willem (Thonisz) Jongeneel, schout, koopt huys en erve.

- 7 juni 1692:

Willem Jongeneel (w).

- 16 april 1705:

De erfgenamen van Willem Jongeneel, schout (w).

- 22 juli 1707:

Cornelis de Focker, Alblasserdam (o), (schoonzoon van Willem Jongeneel).

- 3 mei 1721:

Cornelis de Focker (o).

- 1730:

Wouter (Gysbertsz) Schoonderwoert, smit, gebruykt selfs een huys (jaarl. huurwaarde 24,-).

- 1 februari 1750:

Wouter Schoonderwoert (o).

- 1832:

Philippus Steynis, smid.

Opvallend is dus dat op het perceel van de smid (Kerkstraat 29), vanaf het begin van de 17de eeuw (en mogelijk al eerder) tot in de 20ste eeuw een smederij was gevestigd. Blijkbaar waren alle voorzieningen van een smidse aanwezig zodat deze eenvoudig op een volgende smid zou kunnen overgaan. Wat betreft het perceel van de schoenmaker (Kerkstraat 31-33) zijn er getuige de regesten alleen aanwijzingen voor een schoenmaker in de 17de eeuw. In 1832 wordt ter plaatse van het perceel in het kadaster een chirurgijn vermeld.

4.3 De bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied

Vanwege nog aanwezige bebouwing rondom het onderzoeksgebied, alsmede vanwege de aanwezigheid van damwanden en recente verstoringen, waren niet veel locaties geschikt voor de bestudering van de bodemopbouw. Op vijf locaties met een representatief voorbeeld van de bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied zijn kolomopnames gedocumenteerd van ten minste één meter breed. Daarnaast is tijdens Fase 1, bij het verdiepen ter plaatse van het westelijke deel, in een gedeelte waar geen damwanden waren geplaatst, een profiel gedocumenteerd met een lengte van circa 11 meter.

Vanwege de aanwezig muurresten en uitbraaksporen is een groot deel van de bodemopbouw verstoord. Dit bleek representatief voor de locaties waar voormalige bebouwing heeft gestaan. Hier was, zowel ter plaatse van het perceel van Kerkstraat 29 alsook van Kerkstraat 31-33, een opeenvolging van muurresten, uitbraaksporen, vloeren, opvullingen met bouwzand en recente verstoringen aanwezig. Alleen op het terrein achter de voormalige bebouwing werd een minder verstoord profiel aangetroffen. Op Afbeelding 19 is bijvoorbeeld goed te zien dat vanaf de voorgevel tot aan de vroegere achtergevel alleen de zijgevel en de uitbraak daarvan nog aanwezig waren. Ook binnen de muren was, zoals is gebleken bij Kerkstraat 31-33, sprake van funderingen, uitbraak en vloerniveaus, waarbij voorafgaand aan het aanbrengen van een nieuw vloerniveau een pakket zand was opgebracht.

Op het terrein achter de voormalige bebouwing was sprake van een andere situatie. Hier was beter inzicht te verkrijgen in de opbouw van de ophoogpakketten binnen het onderzoeksgebied, omdat muurresten en uitbraaksporen veelal ontbraken. Aan de noordzijde van het profiel op Afbeelding 19 is dan ook nog een deel van een jongere Laag 1 te zien, terwijl het overige deel van het muurwerk is ingegraven tot in de daaronder liggende Laag 2.

Het oorspronkelijke maaiveld lag op een hoogte van circa 0.0 – 1.0 meter -NAP (aflopend vanaf de Kerkstraat). Onder de verstoorde bovengrond op het terrein is Laag 1 aangetroffen. De top van Laag 1 lag op een diepte van circa 1.25 meter -NAP. Deze horizont bestond uit donkerbruingrijs sterk kleilig zand met puinbrokjes en vondstmateriaal, waaronder keramiek, glas en bot. Deze laag moet op basis van de datering van het daarin aangetroffen vondstmateriaal zijn opgebracht vanaf de 17de eeuw.

De tweede ophooglaag (Laag 2), die ter plaatse van Profiel 1 vanaf circa 1.6 meter -NAP is aangetroffen, bestaat uit (bruin)grijze klei met enkele puinbrokjes en ook wat vondstmateriaal, waaronder voornamelijk weer keramiek en bot. Deze laag moet zijn opgebracht voorafgaand aan het realiseren van de bebouwing waarvan de resten zijn aangetroffen. Op basis van het vondstmateriaal kan dit pakket worden gedateerd vanaf de late 16de tot in het begin van de 17de eeuw.

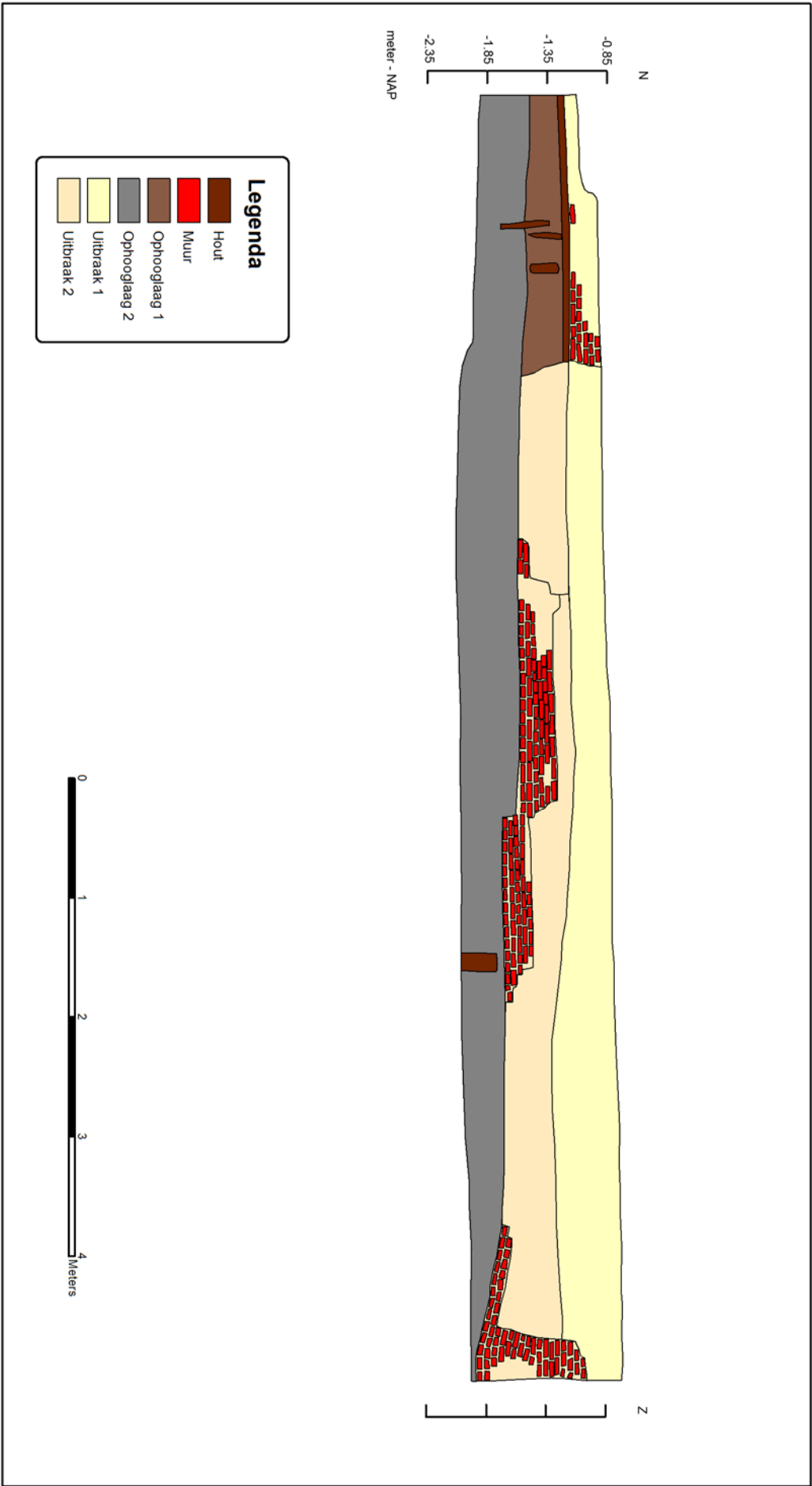
Onder deze laag komt een derde ophooglaag voor (Laag 3) waarvan de top op enkele meters ten noorden van Profiel 1, door middel van Boring nr. 1 werd vastgesteld op een diepte van circa 2.0 meter -NAP. Deze horizont bestaat uit een venige bruine klei. De laag moet in de Late Middeleeuwen zijn opgebracht, mogelijk tot in het begin van de 16de eeuw. In Boring nr. 2 werd eveneens de diepte van de natuurlijke bodem vastgesteld. De top van het onverstoorde Hollandveen werd hier aangetroffen op een diepte van circa 3.5 meter -NAP. Op 4.0 meter -NAP stuitte deze boring op massief hout (boomstam?). Zelfs een damwand die hier werd geslagen kon niet verder worden doorgezet vanwege deze obstructie.

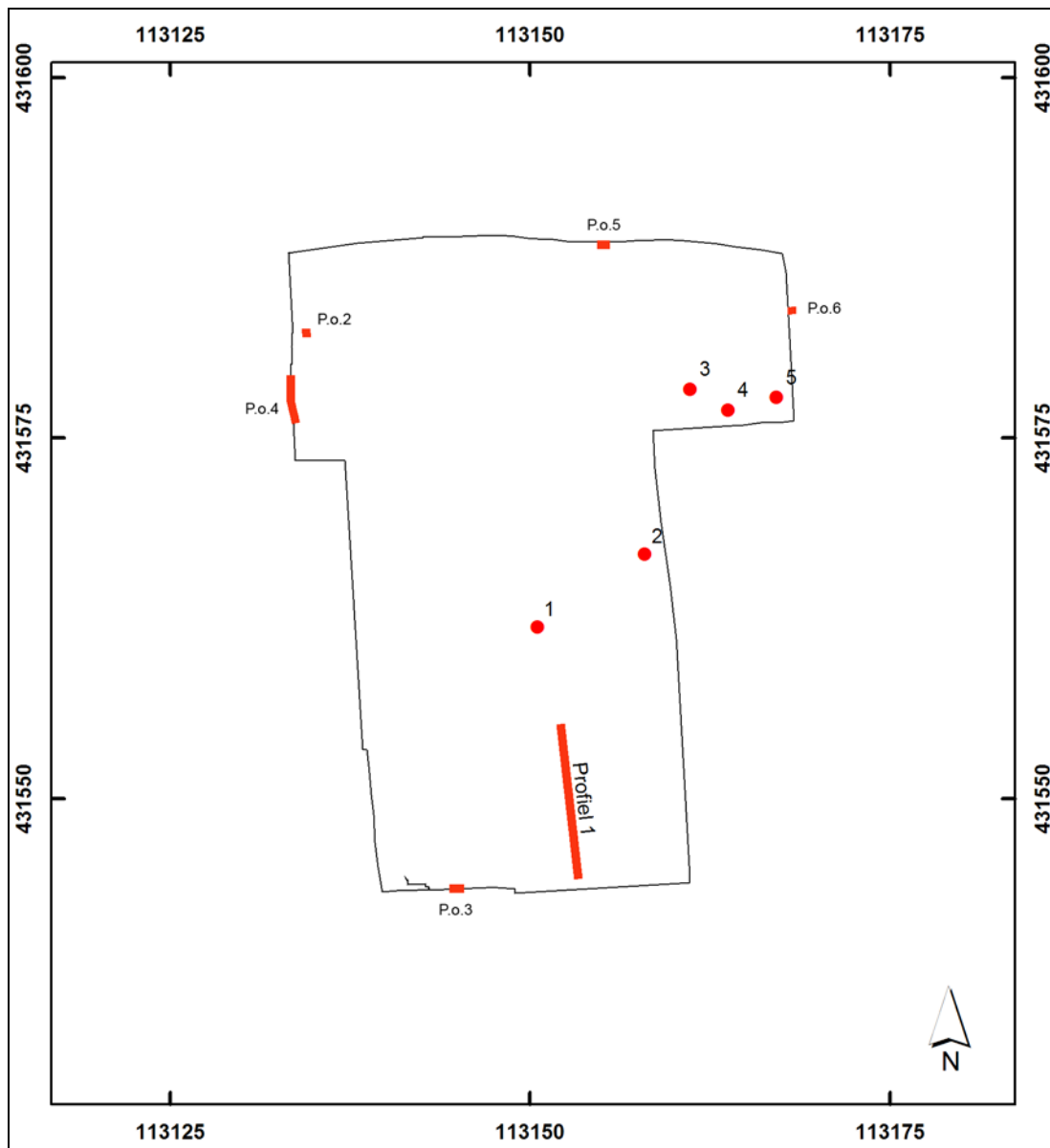
Ter plaatse van het achterterrein, het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, was de bodemopbouw ten dele vergelijkbaar. Wel is het maaiveld hier zeker een meter lager gelegen dan direct langs de Kerkstraat, vanwege het dunnere ophoogpakket. Ondanks het lagere maaiveld is de natuurlijke ondergrond hier hoger gelegen. De top van het Hollandveen werd in het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied aangetroffen op een diepte van circa 2.55 meter -NAP. In het noordoostelijk deel van het onderzoeksgebied werd de top van het Hollandveen aangetroffen op een diepte van 2.1 - 2.4 meter -NAP.

Dit betekent dat binnen het onderzoeksgebied de natuurlijke ondergrond tot meer dan 1.0 meter oploopt, in noordelijke richting. De top van het Hollandveen lag ter plaatse van de meer zuidelijk gezette Boring nr. 2 immers op een diepte van circa 3.5 meter -NAP.

Dit heeft ten eerste te maken met de ligging van het onderzoeksgebied op de zuidelijke randzone van een oude stroomrug. De Kerkstraat is gelegen op de uiterste rand van deze stroomrug, op de overgang naar het meer zuidelijk gelegen komgebied. Het noordelijke deel van het onderzoeksgebied is gelegen op het hoger oplopende deel van deze stroomrug. Ook kan de lagere ligging van de natuurlijke bodem ter plaatse van het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied versterkt zijn door het gewicht van de bovenliggende (dikkere) ophooglagen en de voormalige bebouwing.

Afbeelding 19 (zie volgende pagina). Profiel 1, vanaf de Kerkstraat in het zuiden richting het noorden. Schaal: 1: 50.

Afbeelding 20. Begrenzing van het onderzoeksgebied, met daarbinnen de aanduiding van de gedocumenteerde profielopnames (p.o.) en de uitgevoerde boringen (rode stip). Schaal: 1: 500.

Het ophoogpakket ter plaatse van het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied verschilde qua opbouw niet veel van dat van het zuidelijke deel; het was alleen dunner.

Op het Hollandveen werd de venige (ophoog) Laag 3 aangetroffen. Daarboven werd achtereenvolgens een laag grijze klei aangetroffen, (ophoog) Laag 2, met daarop een laag donkerbruingrijze klei, (ophoog) Laag 1. Afwijkend is de aanwezigheid van een opvallend homogene, sterk humeuze en organische kleilaag in het noordwestelijk gedeelte van het onderzoeksgebied (Laag 4). Deze laag is vergelijkbaar met de horizont die is aangetroffen tijdens het onderzoek ter plaatse van Lindenstraat 19²¹. Dit betreft een laag die waarschijnlijk opgebracht werd voorafgaand aan het bouwrijp maken van de grond tijdens of na de Tweede Wereldoorlog.

Een interessant gegeven is verder nog dat de in het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied aanwezige ophooglagen niet alleen naar het zuiden toe dikker worden, in de richting van de Kerkstraat, maar ook naar het oosten toe. Vermoedelijk heeft dit te maken met de oorspronkelijke locatie van de kerk, die ten oosten van het onderzoeksgebied heeft gelegen (zie Afbeelding 12 en 15). Het is zeer aannemelijk dat het hier de aanzet van de kerkterp betreft.

²¹ Benerink, 2012 (b).

Afbeelding 21. Foto van Profielopname 5 aan de noordrand van het onderzoeksgebied. De foto is richting het noorden genomen.

Profielopname 5 (in centimeters beneden maaiveld; maaiveldhoogte 0.85 meter -NAP):

0.00 – 0.04	Tegels
0.04 – 0.20	Zand, lichtgrijs, Straatzand
0.20 – 0.40	Zand, lichtgeelgrijs, Bouwzand
0.40 – 0.75	Klei, sterk zandig, bruingrijs, puinbrokjes, Laag 1
0.75 – 1.14	Klei, matig siltig, grijs, puinbrokjes, houtskool, Laag 2
1.14 – 1.40	Klei, sterk venig, bruin, puinspikkels, houtskool, Laag 3

Met boring verder verdiept:

1.40 – 1.48	Klei, sterk venig, bruin, puinspikkels, houtskool, Laag 3
1.48 – 2.00	Veen, bruin, hout, Hollandveen

4.4 Sporen en structuren

4.4.1 Gebouwplattegronden

Tijdens het onderzoek werd een aantal funderingen aangetroffen die hebben toebehoord aan twee dorpswoningen. Getracht is om voor beide woningen een vroegste datering en een fasering vast te stellen. De woningen zijn in 2010 gesloopt, ten behoeve van de ontwikkelingsplannen. Het ging om twee van de laatste drie gebouwen uit de oude dorpskern die de verwoesting van het bombardement van 12 mei 1940 ongeschonden hadden doorstaan. Het is duidelijk dat deze beide huizen vaak zijn gewijzigd en verbouwd. Beide woningen hadden een vrij recente voorgevel, terwijl de zijgevels veel ouder waren. De gebruikte baksteen lijkt te kunnen worden gedateerd de tweede helft van de 19de eeuw.

Achter het pand op nummer 29 was tevens sprake van een recente aanbouw (een loods).

Bij de eerdere sloop van de oude bebouwing zijn de funderingen hier waarschijnlijk grotendeels verwijderd, aangezien de bovengrond bleek te zijn verstoord. Er werd weinig recent muurwerk aangetroffen. Dit geldt met name voor het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied, waar het belangrijkste deel van de oude bebouwing was gesitueerd. Binnen het onderzoeksgebied zijn in totaal 55 delen van muurwerk aangetroffen. In veel gevallen ging het om muurwerk dat met elkaar in verband stond, maar ook werden er korte of lange muurdelen aangetroffen die niet direct met een structuur in verband konden worden gebracht. Dit kan, naast de eerder genoemde invloed van de bodemverstoringen, te maken hebben met de uitvoering van het onderzoek, waarbij in meerdere gedeelten tot op variabele dieptes werd gegraven. Hierdoor werd van veel muurresten alleen de bovenzijde bereikt en konden de muren verder niet worden onderzocht. Ook kon hierdoor in de meeste gevallen geen verband of maximale diepte worden vastgesteld, wat het toekennen van een fasering aan de verschillende muurresten sterk heeft bemoeilijkt.

Het meeste muurwerk werd aangetroffen op vergelijkbare dieptes, waarbij wel rekening dient te worden gehouden met het aflopende maaiveld vanaf de Kerkstraat naar het noorden toe. Het muurwerk ter plaatse van het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, aan de Kerkstraat, werd aangetroffen op een diepte tussen 0.5 en 0.9 meter –NAP. Dieper dan circa 0.9 meter –NAP werd hier ook niet gegraven, zodat weinig gezegd kan worden over de aanwezigheid van dieper gelegen muurwerk. Alleen een smalle strook, tussen de voormalige bebouwing in (zie Afbeelding 5), werd ten behoeve van de bodemsanering afgegraven tot op een diepte tussen 2.1 en 2.2 meter –NAP. Hier werd op een diepte van 1.78 meter –NAP de bovenzijde van een muur aangetroffen aan de straatzijde (S42), waarvan nog 3 steenlagen bewaard waren.

Het overige ondieper gelegen muurwerk aan de staatzijde kan grotendeels aan één woning worden toegeschreven, die waarschijnlijk in verschillende fasen is opgebouwd en verbouwd. Er werden bijvoorbeeld dubbele funderingen aangetroffen, waarbij een latere muur direct naast en tegen een oudere muur was geplaatst. Ook was er sprake van latere aanbouwen, die vaak minder diep gefundeerd waren dan het oudere gedeelte.

Op enkele plaatsen waar het muurwerk ten behoeve van de graafwerkzaamheden verwijderd diende te worden, kon worden vastgesteld dat het bakstenen muurwerk gefundeerd was op een plank, die vervolgens weer was gefundeerd op staande houten paaltjes (zie ook het profiel op Afbeelding 19). Dit was met name het geval bij de buitenmuren van nummer 29. Van de andere bij het onderzoek aangetroffen muren waren slechts enkele muren op dezelfde wijze gefundeerd.

Omdat er veel onvolledige muurdelen werden aangetroffen op het achterterrein en vanwege de relatief ondiepe graafwerkzaamheden ter plaatse van het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, aan de Kerkstraat, is het niet mogelijk geweest om een volledige en nauwkeurige ontwikkelingsgeschiedenis van de bebouwing te reconstrueren. Dit vanwege de onvolledige plattegrond en de onduidelijkheid over het verloop van - en relaties tussen - het muurwerk op een dieper niveau. Desondanks is het toch mogelijk om enige uitspraken te doen over (een deel van) de bouwgeschiedenis ter plaatse van de twee oorspronkelijke gebouwen. Voor een overzicht van de aangetroffen funderingen, muren en andere sporen wordt ook verwezen naar de kaarten in Bijlage 17 t/m 22.

4.4.2 Het perceel van de schoenmaker (Kerkstraat 31-33)

Het voorhuis:

De oudste resten van bebouwing op dit perceel zijn gevonden op een diepte tussen 1.78 en 1.92 meter –NAP. Het betreft een deel van een fundering (S42), vermoedelijk van een oudere fase van de bebouwing op deze locatie. Er restte nog een circa 3.0 meter lang muurdeel, met een hoogte van drie steenlagen en een breedte van 1.5 steen. Het geheel was opgebouwd uit appelbloesemrode bakstenen van het formaat 16.5 x 8 x 3 centimeter. Vermoedelijk behoorde deze fundering tot de oostelijke zijgevel van de bebouwing.

De onderzijde van deze fundering lag vrijwel direct op de laatmiddeleeuwse ophooglaag (die hier op 2.04 meter -NAP werd aangetroffen). Een randfragment van een grape, dat beneden het niveau van de onderzijde van het muurwerk werd aangetroffen, dateert uit de 16de eeuw. Op basis hiervan kan deze fundering op zijn vroegst in deze periode worden gedateerd.

Vanwege de zeer beperkte omvang van de graafwerkzaamheden tot op een vergelijkbare diepte ter plaatse van het overige deel van de zuidzijde van het onderzoeksgebied, betreft dit het enige muurdeel dat aan deze oude fase kan worden toegeschreven.

Aan het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw is het onderzoeksgebied opnieuw verder opgehoogd en is het pand herbouwd. Hierbij is de nieuwe zijgevel circa 0.8 meter naar het oosten toe verplaatst. Deze nieuwe zijgevel (S33) werd aangetroffen op een niveau van 0.8 meter -NAP. Vanwege het diepere graafwerk ten behoeve van de sanering op deze locatie kon tevens de diepteligging van de onderzijde van het muurwerk worden bepaald. Het muurwerk was aangelegd tot op een diepte van 1.91 meter -NAP. Hierbij was duidelijk sprake van een hoekfundering ter hoogte van de voorgevel. Dit feit, alsook de diepe fundering van het muurwerk, maakt duidelijk dat het de buitenmuur van het pand betreft.

Op een diepte van 1.31 meter -NAP werd aan de binnenzijde van deze muur S33 een plavuizen vloer (S35) aangetroffen. Dit betrof een vloer met roodbakkende plavuizen met een formaat van 22.5 x 22.5 x 3.25 centimeter. Deze vloer maakte deel uit van het voorhuis. Dezelfde ruimte werd vermoedelijk ook op een andere locatie voor een klein deel blootgelegd. Dit betrof de scheidingsmuur tussen het voorhuis en het achterhuis (S83). Ook hier werd het vloerniveau van het voorhuis aangetroffen (S91). De diepte waarop deze vloer hier werd aangetroffen was 1.44 meter -NAP. Dit betreft een diepte die goed vergelijkbaar is met de diepte van de vloer langs de zijgevel (S35). Ook hier was de vloer opgebouwd met vergelijkbare roodbakkende plavuizen. Ter plaatse van het centrale deel van het voorhuis werd door middel van een kijkgat eveneens een vloer van rode plavuizen vastgesteld, op een vergelijkbare diepte. Het type plavuizen kan worden gedateerd in de periode 1550 - 1750.

Omdat ter plaatse van het overige deel van de locatie van het voorhuis niet diep werd gegraven, kon verder slechts van enkele muren de bovenzijde gedeeltelijk worden gedocumenteerd. In het geval van S69 en S71 gaat het mogelijk om muurdelen van de westelijke zijgevel en van de voorgevel. De bovenzijde van deze muren werd aangetroffen vanaf 0.9 meter -NAP. Ter plaatse van de binnenzijde van het voorhuis werd op een vergelijkbare diepte de bovenzijde van enkele andere muurdelen waargenomen (S72 t/m S74). Waarschijnlijk gaat het hier om binnenmuren. Dat het hier ook kan gaan om de funderingen van een latere bouwfase is niet volledig uit te sluiten, doch minder waarschijnlijk.

Naast de reeds genoemde diepte van de fundering van de oostelijke zijgevel, kon vanwege de beperkte diepte van de graafwerkzaamheden op geen enkele andere locatie de diepteligging van de muren van het voorhuis worden bepaald. De afmeting van de binnenruimte bedroeg 10.1 x 9.7 meter, waarbij geen rekening is gehouden met een verdere indeling.

De ruimte binnen het voorhuis is bij de afbraak of de verbouwing opgevuld met zand, zodat de volgende bouwfase wederom hoger kwam te liggen. Hierbij is de oostelijke zijgevel van het voorhuis circa 2.3 meter verplaatst in westelijke richting. Op een mogelijk uitbraakspoor na (S80), werd deze muur echter niet aangetroffen, maar deze kon worden afgeleid uit de plattegrond van de recent gesloopte woning.

Elk van de muren van het voorhuis, inclusief de vermoedelijke binnenmuren, is opgebouwd uit vergelijkbare appelbloesemrode bakstenen van het formaat 17/18 x 8/9 x 4/4.5 centimeter. Dit type baksteen kan in de late 16de eeuw en de eerste helft van de 17de eeuw worden gedateerd. Tegen de achtermuur van het voorhuis, alsook in de zandvulling binnenin de ruimte, waren nog enkele wandtegels aanwezig. Dit betrof verschillende typen tegels uit de 17de en de 18de eeuw.

Het achterhuis:

Een goed vergelijkbare situatie geldt voor het achterhuis. Omdat op deze locatie dieper diende te worden gegraven kon hier het volledige vloerniveau en het resterende opgaande muurwerk worden blootgelegd. De oostelijke zijgevel van het achterhuis werd gevormd door de muur S84. De westelijke zijgevel werd gevormd door de muur S106. De oorspronkelijke achtergevel, opnieuw een scheidingsmuur met een achterliggende aanbouw, werd gevormd door de muur S87. Deze ruimte had een afmeting van 4.5 x 5.4 meter.

Het muurwerk van het achterhuis was opgebouwd met dezelfde appelbloesemrode bakstenen (17.4/17.5 x 8/8.5 x 3.5/4 centimeter) als het voorhuis en lijkt mede daarom gelijktijdig met het voorhuis te zijn gebouwd. Van de achtergevel (S87) werd door middel van een kijkgat vastgesteld dat de onderzijde van de fundering op een diepte van 2.21 meter –NAP was gelegen.

De vloer in het achterhuis (S99) was gelegd met roodbakkende plavuizen van het formaat 22.5/23 x 22.5/23 x 3 centimeter. Dit zijn gelijksoortige plavuizen als die in de vloer van het voorhuis waren gebruikt. Daarnaast waren in mindere mate ook kleinere (oudere?) roodbakkende plavuizen gebruikt met het formaat 15.3 x 15.1 x 2.5 centimeter. Dat het hier kan gaan om hergebruik wordt niet uitgesloten.

Het vloerniveau werd aangetroffen op een diepte tussen 1.38 en 1.64 meter –NAP. Het westelijke deel van de vloer lag duidelijk lager, waarschijnlijk grotendeels ten gevolge van verzakking. Verder werd door middel van een kijkgat, onder deze vloer in het achterhuis, nog een tweede vloer vastgesteld op een diepte van 1.86 meter –NAP (S107). Vermoedelijk gaat het hier om een oudere vloer die tot dezelfde bouwfase heeft behoord. De mogelijkheid is ook zeker aanwezig dat het gaat om een vloerniveau dat bij een oudere bouwfase hoort.

De indeling van het achterhuis bestond uit een open ruimte met een stookplaats tegen de brandmuur (de scheidingmuur tussen voor- en achterhuis). In de zuidwesthoek van de ruimte was een kleine rechthoekige ruimte aanwezig met een iets verhoogde ligging (S104). Dit betreft een ruimte van 1.65 x 1.05 meter. Het is onduidelijk of het hier om een binnenindeling gaat of om een soort van opstapplateau, dat samenhangt met een entree vanuit het voorhuis. De muurtjes bestonden nog uit een viertal lagen, en waren waarschijnlijk gefundeerd op het dieperliggende vloerniveau (S107). Deels op het muurwerk en ook in de binnenruimte zelf zijn vlakliggende bakstenen gevonden, die mogelijk de resten vormen van een vloertje (S103).

In de noordwesthoek van de ruimte was een rechthoekige onderbreking in de vloer aanwezig (S102), terwijl het overige deel van de vloer volledig betegeld was met plavuizen. De omvang van het niet betegelde vloerdeel bedroeg 1.75 x 1.15 meter. De zijkant van deze rechthoek was deels bezet met dezelfde plavuizen als die van de vloer, maar deze waren hier op de zijkant geplaatst. Bovenin deze 'kuil' werden stukken hout aangetroffen, mogelijk planken van een afdekkende constructie. Er werd hier een boring gezet, maar een bodem werd niet aangetroffen. Op een diepte van 0.5 meter beneden vloerniveau werd de onderzijde van de vulling bereikt, en werd het standaard ophoogpakket aangetroffen. De vulling van het spoor bestond uit donkergrijs zand met fragmenten van plavuizen en bakstenen. Daarnaast werd een hoeveelheid vondstmateriaal aangetroffen uit de 17de en 18de eeuw. Opvallend was de vondst van zeven munten in de vulling, gedateerd binnen de periode 1612-1681. Vermoedelijk gaat het hier om een stortbak, waarin bij het vegen/schrobben van het achterhuis het huishoudelijk afval belandde. Ondanks dat een bodem ontbreekt kan de mogelijkheid van een klein keldertje niet worden uitgesloten.

Tegen de brandmuur in het achterhuis was zoals gezegd een stookplaats aanwezig. Deze bestond uit een rechthoekig vloertje van 0.35 x 0.45 meter. De plavuizen waren hier grotendeels vervangen door hardgebakken klinkers. De vuurplaats en de omliggende plavuizen waren zwart geblakerd. Links naast de vuurplaats stond nog een aspot met vulling in situ. Het bovendeel van de pot was deels in – en buiten de pot beland. Deze pot, die feitelijk een relict is van de laatste gebruiksfase, dateert uit de 18de eeuw. In de aspot werd een pijpenkop uit de periode 1725 - 1775 aangetroffen.

Langs de westzijde van het huis heeft vermoedelijk een lange gang gelegen, van waaruit vermoedelijk zowel het voorhuis alsook het achterhuis toegankelijk waren. Mogelijk was hier ook een trap naar een bovenverdieping gesitueerd. Deze gang werd aan de westzijde begrensd door muur S88 en aan de oostzijde door muur S106 (de zijmuur van het achterhuis). De muur bestond uit afwijkende bakstenen in vergelijking met die van het muurwerk in het voor- en achterhuis. Namelijk gele ijsselstenen van het formaat 16.5 x 8.7 x 3.5 centimeter. Mogelijk is deze muur later geplaatst. Het is echter ook mogelijk dat deze muur uit dezelfde periode als het voor- en achterhuis stamt.

Aan het eind van de 18de eeuw of in het begin van de 19de eeuw werd het pand grondig verbouwd of herbouwd. De resten van het voor- en achterhuis werden opnieuw opgevuld met zand en daarboven werd een nieuw woonniveau aangelegd. Dit betreft het huis zoals dit grotendeels nog tot 2010 binnen het onderzoeksgebied aanwezig is geweest.

Het muurwerk en de vloeren van deze jongste bouwphase waren voorafgaand aan het archeologisch onderzoek bijna volledig verwijderd bij de ondergrondse sloop. Het restant van een fundering (S82) met vloer (S81) werd nog aangetroffen ter plaatse van het achterhuis op een niveau van 1.24 meter. – NAP De onderzijde van deze fundering stond koud op het vloerniveau van de bouwphase uit de 17de eeuw. Er was hier gebruikgemaakt van grijsbakkende plavuizen met het formaat 22.2 x 22.5 x 3. Vermoedelijk gaat het om een keldervloer van de recent gesloopte bebouwing, misschien van een onderkelderde opkamer. Deze kelder heeft getuige een uitbraakspoor in het eerste vlak waarschijnlijk tot in het voorhuis van de voorgaande bouwphase doorgelopen. De aanwezigheid van deze kelder kan ook de oorzaak zijn van de verzakking van het westelijke deel van het achterhuis.

Afbeelding 22. Overzicht Vlak 1 ter plaatse van het achterhuis.

Afbeelding 23. De stookplaats met de aspot en het zwartgeblakerd stookvloertje tegen de brandmuur.

Afbeelding 24. Overzicht Vlak 2 ter plaatse van het achterhuis.

Aanbouwen:

Achter het achterhuis was een aanbouw aanwezig, die op basis van het vondstmateriaal op zijn vroegst in de 18de eeuw kan worden gedateerd. Dit betrof een muurwerk dat op een diepte van 1.26 - 1.36 meter -NAP werd aangetroffen (S112 en S113). Het betrof een aan de voet 4 steens brede fundering waarbij nog twee tot drie steenlagen bewaard waren gebleven. Het ging daarbij dus om het onderste restant van een fundering met versnijdingen. Het muurwerk was opgebouwd uit oranje en gele bakstenen van het formaat 16.5/17 x 7.5/8 x 4 centimeter en was op planken gefundeerd. Daarvan werden onder het muurwerk twee houtdelen waargenomen. Het betrof in dit geval hergebruikt hout, aangezien het verschillende stukken hout betrof. In één geval ging het om een balk met daarop een vastgenagelde dunne plank. Het tweede exemplaar betrof een deel van een plank. Dit hout was haaks, en dus niet in de lengterichting, onder het muurwerk geplaatst.

Muurwerk S112 vormde de fundering van zowel de muur S88 als de muur S140. Muurwerk S113 vormde de fundering van de muur S94. Ook waren de vloeren/paden S95 en S96 ten dele op S113 gelegen. Dit betrof een klinkervloer, met daarop een betonvloer. S140 betrof een muur die gedeeltelijk parallel liep met S88. Ter hoogte van de achtergevel van het achterhuis, sloot deze muur hierop aan. Duidelijk is wel dat er veel aan het huis is verbouwd en dat de aanbouw nog tot in de 20ste eeuw heeft bestaan, al dan niet met hergebruik van de oudste funderingen S112 en S113.

Opvallend is verder nog de aanwezigheid van een lange houten bak langs de muur S112, die was ingegraven tot aan de onderzijde van dit muurwerk (S110). In deze bak werd veel verbrand materiaal aangetroffen, waaronder plantaardig materiaal (stro) en fragmenten van verbrand aardewerk en plavuizen. Deze bak lijkt op basis van de datering van het aardewerk op zijn vroegst in de 18de eeuw te zijn volgestort met het verbrande materiaal. Mogelijk is er sprake geweest van een brand binnen de aanbouw of betreft het een residu van verbrand afval. Opmerkelijk genoeg werd binnen deze ruimte een restant van een klinkervloer aangetroffen die ook zwartgeblakerd was (S111).

Het is mogelijk dat de aanbouw in eerste instantie als stal werd gebruikt en dat de bak een voederbak met stro betreft. Mogelijk is na een brand een nieuwe aanbouw gerealiseerd met herbruik van de funderingen (S112 en S113). Midden in de ruimte is in de 20ste eeuw tegen S140 een scheidingsmuur gebouwd (S89), die de aanbouw in een noordelijke en zuidelijke ruimte verdeelde. Langs de zuidzijde van deze muur was een circa 0.85 meter brede strook aanwezig met grof puin (S90). Waarschijnlijk is hier in de 20ste eeuw een muur afgebroken.

Tenslotte is in de 20ste eeuw een tweede aanbouw bijgebouwd, achter de juist besproken aanbouw. Deze was minder breed dan de totale breedte van het oorspronkelijke pand en had aan de oostzijde een afgetopte hoek. Deze ruimte was binnen de muren volledig volgestort met grof puin. Dit kan zowel wijzen op een volgestorte kelder bij de sloop van deze aanbouw of op een puinfundering voor een vloer. Vanwege de beperkte ontgravingsdiepte kon dit niet worden vastgesteld.

Beide genoemde aanbouwen waren voorafgaand aan de sloop in 2010 al afgebroken. De achtergevel van de laatste bouwphase, het gebouw zoals dat er in 2010 nog stond, reikte tot aan de achterzijde van het aangetroffen restant van de keldervloer (S81 en S82). Dat wil zeggen tot het midden van het oudere achterhuis. Op een kaart met de situatie in 1945 worden de beide aanbouwen nog wel weergegeven, inclusief de afgetopte hoek van de laatste aanbouw.

Afbeelding 25. Overzicht van Vlak 1, ter plaatse van de achterbouw met op de voorgrond muurwerk S88 en 140 en daarachter puinzone S90.

Afbeelding 26. Overzicht Vlak 2 ter plaatse van de achterbouw met muurwerk S112 en S113.

Afbeelding 27. Overzicht Vlak 2 ter plaatse van de tweede achterbouw.

4.4.3 Het perceel van de smid (Kerkstraat 29)

Het gebouw:

De oudste resten van het pand op dit perceel werden zichtbaar bij de diepere ontgraving van een gedeelte langs de westzijde van dit perceel. In het oostprofiel werd daardoor een mooi zijaanzicht zichtbaar van muurwerk en uitbraaksporen (zie Profiel 1, Afbeelding 19). Het onderste muurwerk was grotendeels uitgebroken. Met name aan de voorzijde, ter hoogte van de voorgevel was nog een gedeelte bewaard gebleven. Hier was goed te zien dat het pand behoorlijk verzakt was. Op één locatie in het profiel was nog een houten paal zichtbaar die waarschijnlijk als fundering voor het muurwerk heeft gediend.

De onderzijde van het muurwerk werd aangetroffen ter hoogte van de voorgevel (S59), op een diepte van 1.91 meter –NAP. Vanaf circa 4.7 meter uit de voorgevel was de fundering twee steendiktes minder diep aangelegd. De onderzijde van het muurwerk ter plaatse van de vermoedde achtergevel lag op een diepte van 1.56 meter –NAP. De gebruikte stenen hebben een formaat van circa 17 x 8.5 x 4 centimeter en hebben een appelbloesemrood baksel. Op basis van de diepteligging en van de gebruikte stenen lijkt de datering van deze fase goed overeen te komen met het muurwerk van het voor- en achterhuis op het perceel Kerkstraat 31-33. Mogelijk zijn beide woningen in eenzelfde korte periode in de late 16de of vroege 17de eeuw gebouwd. Dit oudste muurwerk kon verder niet onderzocht worden omdat net als op het perceel Kerkstraat 31-33 aan de voorzijde van het terrein slechts tot op een diepte van 0.8 - 0.9 meter –NAP werd gegraven.

Voor de rest van het voorterrein geldt dat van het meeste muurwerk wederom alleen de bovenzijde kon worden waargenomen. Het is daarom onduidelijk of daarbij muurwerk is aangetroffen dat tot de hierboven beschreven oudste fase kan worden gerekend.

Muurwerk toebehorend aan de voorgevel werd nergens aangetroffen. Aangezien voorafgaand aan het onderzoek aan de voorzijde langs de Kerkstraat al was gegraven, was een deel van het muurwerk mogelijk reeds verwijderd tot beneden de maximale ontgravingsdiepte. Volgens de machinist zou er muurwerk zijn aangetroffen ter hoogte van de damwand. Wel was er duidelijk sprake van muurwerk van de beide zijgevels en van de achtergevel, die dan blijkbaar tot een latere bouwphase behoren. Dit omdat bijvoorbeeld de westelijke zijgevel circa 2.25 meter westelijker ligt dan de oorspronkelijke zijgevel, die bij het diepere graafwerk werd aangetroffen. Dit betreft wederom een vergelijkbare situatie als bij Kerkstraat 31-33, waar de oorspronkelijke oostelijke zijgevel eveneens 2.3 meter oostelijker was gelegen.

De achtergevel werd gevormd door muurwerk S5, de westelijke zijgevel door muur S34, waar de muur S32 in een latere verbouwingsfase tegenaan is gezet. De oostelijke zijgevel werd gevormd door een voortzetting van S5. Ook hier was later een nieuwe muur (S14) tegenaan gebouwd. S14 liep door tot voorbij de achtergevel. Daarom lijkt een verlenging van het gebouw te zijn gerealiseerd tijdens een latere verbouwingsfase. Vergelijking tussen de kadastrakaart van 1832 (zie Afbeelding 12) en de kaart van de situatie van voor WOII (zie Afbeelding 15), laat inderdaad zien dat het pand in de tussenliggende periode is verlengd.

Het muurwerk is allemaal opgebouwd met weinig afwijkende baksteentypes. Het betreffen appelbloesemrode en meer gele bakfels van het formaat 17.5/ 18 x 8/ 8.5 x 3.5/ 4.5. Zowel ter plaatse van de westelijke zijgevel als ter plaatse van de achtergevel kon worden bepaald op welke wijze en hoe diep het muurwerk was gefundeerd. Ter plaatse van de achtergevel werd de onderzijde van het muurwerk aangetroffen op een diepte van 1.22 meter –NAP. De fundering bestond uit twee versnijdingen van elk één laag, met daarop nog vijf lagen met stenen, waaronder een stroomlaag (zie Afbeelding 28). Het muurwerk was gefundeerd op planken, die op hun beurt op twee rijen van kleine staande paaltjes waren gefundeerd. Dit betreft een funderingswijze vergelijkbaar met de zogenaamde Amsterdamse fundering, die vanaf de tweede helft van de 17de eeuw werd geïntroduceerd.²² De westelijke zijgevel was gefundeerd tot op een diepte van 1.43 meter –NAP. Ook deze muur was op planken en paaltjes gefundeerd. Van muurwerk S32 en S34 (de westelijke zijgevel) kon ook de diepteligging van de onderkant worden bepaald. De onderzijde van S32 werd aangetroffen op een diepte van 1.37 meter –NAP en S34 op een diepte van 1.12 meter –NAP.

²² Stenvert & van Tussenbroek, 2007: p. 138.

Op basis van de datering van het vondstmateriaal kan het muurwerk S5 op zijn vroegst in de loop van de 18de eeuw of het begin van de 19de eeuw worden gedateerd. Een latere datering geldt dan automatisch voor de muren die in een latere fase hier nog tegenaan zijn gezet (S14 en S32). Dat zal tussen 1832 en 1945 hebben plaatsgevonden.

Opvallend was ten slotte de onderbreking in de achtergevel (S6), waarbij een deel van het muurwerk ten opzichte van de achtergevel naar binnen was geplaatst. Het gaat hier om een doorgang in de achtergevel. Volgens de machinist had hij hier bij de sloop een betonnen dorpel weggehaald.

Van de binnenmuren is in geen enkel geval meer dan alleen de bovenzijde gedocumenteerd. Muur S12 vormde daarbij een noord-zuid georiënteerde muur, die tesamen met de westelijke zijgevel en de achtergevel (S5) een binnenruimte omsloot. In deze binnenruimte was een vloer aanwezig van grijsbakkende plavuizen, vergelijkbaar met die van de vloer S81 in het naastgelegen pand van de schoenmaker. Het vloerniveau was gelegen op een diepte van 0.84 meter –NAP en was op een laag baksteen gelegd. Mogelijk gaat het wederom om een keldervloer, eventueel van een onderkelderde opkamer. S12 behoort vermoedelijk tot dezelfde fase als S5, aangezien ook het noordelijke deel deze muur op een vergelijkbare wijze was gefundeerd. De onderzijde van deze fundering lag op een diepte van 1.16 meter –NAP.

Afbeelding 28. Stroomlaag in de fundering van de achtergevel.

Centraal in het pand werd het muurwerk S2 aangetroffen op een niveau van circa 0.6 meter –NAP. Het muurwerk had een rechthoekig verloop, en lag tussen de oostelijke zijgevel en het verlengde van muur S12. Het betreft een ondiep muurwerk met nog 1 of twee resterende steenlagen. Alleen ter plaatse van het zuidelijke muurdeel was een dieper gefundeerde muur aanwezig (S28). Dit betrof met zekerheid een dragende muur, die het pand in een voorhuis en een achterhuis heeft opgedeeld. Aan de straatzijde lijkt namelijk een aparte ruimte aanwezig te zijn geweest, gescheiden van de rest van het pand. Dit kan worden gezien als de werkruimte van de smid, de smederij. Deze ruimte werd omsloten door muur S28 aan de achterzijde, de niet aangetroffen voorgevel, de oostelijke zijgevel en muur S12. Ook werden binnen deze ruimte twee noord-zuid georiënteerde enkelsteens muurtjes aangetroffen (S3 en een combinatie van S29/ S30). Deze laatst genoemde muren hebben vrijwel zeker te maken met een oudere indeling binnen de smederij.

Dat dit een smederij is geweest, werd bevestigd door de aanwezigheid van een bakstenen bak en een restant van een naastliggende vloer. De vloer was zwart beroet en de bak deels gevuld met ijzerslakken. Dit betreft de fundering van het smidsvuur, waaronder de bak zich heeft bevonden (zie Afbeelding 29 en 30). Bij een smidsvuur was namelijk altijd sprake van een gemetselde verhoging.

In sommige gevallen is sprake van een kolenbak onder het smidsvuur²³. Het afwijkend georiënteerde muurwerk S29 kan heel goed verband houden met de ophanging van de rookkap en het rookkanaal boven het smidsmuur.

Het vloerrestant was gelegd met gele hardgebakken klinkers van het formaat 16 x 6.5 x 5 centimeter en bevond zich op een niveau van 0.55 meter –NAP. De bodem van de bak onder het smidsvuur, eveneens opgebouwd met baksteenfragmenten, bevond zich op een diepte van 0.9 meter -NAP en mat 0.5 x 0.75 meter. Op een diepte van 0.79 meter –NAP werd aan de zuidzijde naast de bak een tweede bakstenen vloertje gevonden, eveneens zwart beroet. Mogelijk gaat het om een vergelijkbare bak voor de kolen, maar dan met houten wanden.

Afbeelding 29. Locatie met muurresten van het smidsvuur.

²³ Waarneming auteur in oude smederij Denekamp. Met dank aan de heer Rondhuis.

Afbeelding 30. Voorbeeld van een in oorsprong 17de eeuwse smederij in Elburg. Centraal in de ruimte het smidsvuur onder een grote rookkap. Bron: Meischke, Zantkuijl & Rosenberg, 2000.

Bijgebouw:

Op het perceel Kerkstraat 29 zijn de resten van een klein bijgebouw gevonden. Het betrof een smalle schuur op het uiteinde van het perceel. De afmetingen van de schuur waren circa 10.85 meter bij 2.65/3.3 meter. Het gebouw was het smalst aan de oostzijde en werd naar het westen toe langzaam breder. De schuur was door een scheidingsmuur in twee delen verdeeld (S60). Een gedeelte van circa 7 meter lengte aan de oostzijde en een kleiner gedeelte aan de westzijde.

De funderingen van het gebouw werden aangetroffen op een diepte tussen 1.27 en 1.59 meter –NAP. Daarbij viel op dat de noordzijde van het muurwerk duidelijk lager was gelegen. Dit is het gevolg van verzakking, doordat zich op deze locatie een sloot bevond (de Pastorie-sloot). Deze was ten tijde van de bouw van de schuur reeds gedeeltelijk gedempt. Het muurwerk was opgebouwd uit stenen van het formaat 17 x 8 x 3.5 centimeter. Aan de westzijde van de oostelijke ruimte werd nog een deel van een klinkervloer teruggevonden. In de westelijke ruimte was een betonvloer aanwezig. Het gebouw wordt nog weergegeven op een kaart uit 1945 (zie Afbeelding 15).

Onder het muurwerk werden resten van ouder muurwerk aangetroffen. Waarschijnlijk een voorganger van het bijgebouw. Op de Kadasterkaart van circa 1832 is een vierkant bijgebouw met een vergelijkbare oriëntatie weergegeven ongeveer op deze locatie. Waarschijnlijk gaat het om dit gebouw. Opvallend is dat dit gebouw bijna volledig ten zuiden van het latere bijgebouw was gelegen. Mogelijk heeft dit te maken met de aanwezigheid van de pastoriesloot, die in die tijd nog geheel open lag.

Afbeelding 31. Plattegrond van het bijgebouw tot aan de damwand.

4.4.4 Beerputten

Bij het onderzoek werden in ieder geval vier beerputten aangetroffen. Het gaat om drie gemetselde putten en een tonput. Een vijfde put heeft mogelijk ook als beerput gediend. In dit laatste geval betreft het een ronde, betonnen put uit de 20ste eeuw. De drie gemetselde beerputten (S18, S19 en S37) betroffen alle min of meer ronde putten met een bakstenen vloer.

Beerput 18:

Bij de beerput S18 was nog duidelijk de aanzet van een koepel te zien die de put oorspronkelijk had afgedekt. De put was opgebouwd uit fragmenten van bakstenen, zodat een ronde structuur kon worden opgemetseld. De bodem van de put bevond zich op een niveau van 1.94 meter -NAP. Onder de bakstenen vloer lagen enkele planken, die waarschijnlijk waren aangebracht voor een stabiele ondergrond bij het opmetselen van de put. De inhoud van de put bestond uit een dunne laag humeus zand, afgedekt door een laag roestkleurig materiaal, dat elders op het terrein ook werd aangetroffen. Het geheel was afgedekt door delen van houten planken en een zand- en puinlaag waarmee de put was volgestort. In het dempingszand werd vondstmateriaal aangetroffen uit de periode 1850-1925. In de onderste beervulling werd vondstmateriaal uit dezelfde periode aangetroffen. Dit betekent dat de beerput werd gedempt, kort nadat deze nog in gebruik was. Vermoedelijk werd vervolgens de nieuwe betonnen put in gebruik genomen die hier vlak naast was geplaatst.

De aanlegfase van de beerput kan niet worden bepaald omdat dergelijke putten vaak een langdurige gebruiksperiode kenden en regelmatig leeggehaald werden. Op basis van de ligging kan de put worden toegeschreven aan het pand Kerkstraat 31-33.

Afbeelding 32. Foto van de leeggehaalde beerput S18.

Beerput 19:

Beerput S19 was voor een deel reeds weggegraven. Naast deze put was een subrecente betonnen waterkelder aanwezig en ook werd hier een houten funderingspaal aangetroffen.

Vermoedelijk is bij het aanbrengen van deze waterkelder en/of de houten paal de beerput voor een deel verwijderd. Desondanks was het grootste deel van de put en de inhoud daarvan behouden gebleven. Ook in deze beerput was nog een dunne laag van de oorspronkelijke beervulling aanwezig, afgedekt door een pakket met zand en puin, waaronder beton. Het meeste puin bestond duidelijk uit stenen die van de beerput zelf afkomstig waren, herkenbaar door een typische zwarte aanslag op één zijde van de stenen. De put had een bakstenen vloer, die werd aangetroffen op een diepte van 2.0 meter –NAP.

De datering van beerput S19 komt overeen met de datering van beerput S18. Het vondstmateriaal uit de onderste vulling van deze put werd gedateerd in de periode 1850-1950. De grond die bij het dempen van de put was opgebracht, bevatte vondstmateriaal uit een veel bredere periode. Naast fragmenten van 17de en 18de eeuws materiaal werd over het algemeen veel 19de eeuws materiaal gevonden. Vooralsnog lijkt een sluitingsdatum in de eerste helft van de 20ste eeuw aannemelijk. Ook voor deze put geldt dat deze waarschijnlijk een langere gebruiksperiode heeft gekend en dat de put regelmatig geleegd werd. Daarom kan alleen de laatste fase van gebruik worden gedateerd.

Op een kaart van Bleskensgraaf uit 1945 (zie Afbeelding 15) wordt ter plaatse van de beerput een klein vierkant aanbouwtje weergegeven, geplaatst aan de westzijde van de achtergevel van Kerkstraat 29. Vermoedelijk gaat het hier om een schijfthuis tegen de achtergevel van het pand, boven de beerput.

Afbeelding 33. Foto van de leeggehaalde beerput S19.

Beerput S37:

Beerput S37 werd alleen in het vlak gedocumenteerd en niet gecoupeerd. De bovenzijde van de put werd pas aangetroffen op een diepte van 2.01 meter -NAP. Dat is beneden het bodemniveau van de beerputten S18 en S19. Ook deze put was bij het dempen met zand gevuld en daarnaast ook met kiezels. Opvallend was de vorm van de put. Aan de noordelijke zijde was deze namelijk deels recht gemetseld, vanwege de aansluiting op een muur. Dit betekent dat de put gelijktijdig met - of na het aanbrengen van - de muur is vervaardigd. Omdat ter plaatse niet dieper werd gegraven is de put in situ behouden. Over de datering van de put valt daarom weinig te zeggen.

Op basis van de diepteligging zou gesteld kunnen worden dat deze put ouder is dan de putten S18 en S19, maar dit is niet met zekerheid te zeggen. In de grond rondom de put werd met name aardewerk en pijpenkopjes aangetroffen uit de tweede helft van de 17de eeuw en de eerste helft van de 18de eeuw. Hierdoor kan met enige voorzichtigheid een vroegste datering in de 18de eeuw worden aangenomen. Mogelijk heeft de beerput samen met muur S39 tot een bijgebouw behoord, achter op het perceel van Kerkstraat 29 of Kerkstraat 31-33.

Afbeelding 34. Foto van de beerput S37.

Beerput S68:

De tonput S68 werd aangetroffen in de noordwesthoek van het onderzoeksgebied. Dat wil zeggen naast de oude achtergrens van het perceel Kerkstraat 31-33. De bovenzijde van de tonput werd aangetroffen op een niveau van 2.58 meter –NAP en de onderzijde op circa 3.28 meter -NAP. Ook deze put was gedeeltelijk gevuld met zand. Onderin werd nog een laag zwart tot donkergrijs kleiig zand met vondstmateriaal aangetroffen, waaronder aardewerk, leer en metaal. Dit materiaal kan, naast een kleine hoeveelheid ouder materiaal, grotendeels in de tweede helft van de 19de eeuw worden gedateerd.

De duigen van de het restant van de ton werden bijeengehouden door twee ijzeren hoepels en houten strippen. Er werden geen merken aangetroffen op de duigen. Vermoedelijk is de put tot en met de tweede helft van de 19de eeuw in gebruik geweest en daarna met zand gedempt. Op de kaart van Bleskensgraaf uit 1945 (zie Afbeelding 15) wordt ter plaatse van de beerput een bijgebouw weergegeven. Het kan niet worden uitgesloten, dat het hier gaat om een bewoond bijgebouw. Dit vanwege de afwijkende omvang in vergelijking met het overige lijnvormige bijgebouw op de achterzijde van de percelen 29 en 31-33.

Afbeelding 35a en b . Links een foto van de leeggehaalde beerput S68. Rechts de verschillende onderdelen van de ton.

4.4.5 Een waterput

Tijdens het onderzoek werd één waterput aangetroffen. Het gaat om een ronde uit bakstenen opgemetselde put met een intacte koepel en een diameter van circa 1.1 meter. De put en de koepel waren opgemetseld uit roodoranje bakstenen. Aan de zuidzijde van de put werd een vierkante poer van baksteen met een gat erin aangetroffen, waaraan nog de aanslag van koperoxide te zien was. Op deze uitbouw heeft een waterpomp gestaan, zodat in de ruimte bovengronds water uit de overkoepelde put kon worden opgepompt.

Ten behoeve van de graafwerkzaamheden werd de koepel verwijderd. Er bleek water in te staan tot aan de rand. Het water werd uit de put gepompt met een dompelpomp. Hierna is met behulp van een baak vastgesteld dat de put zeker 3 meter diep was, vanaf de rand gemeten. Onderin de put werd zand vastgesteld, waardoor de oorspronkelijke diepte niet kon worden gemeten. Verder was te zien dat er enkele houten balken aan de binnenzijde in de wand van de put waren ingemetseld. Mogelijk is deze constructie gebruikt bij de bouw of bij het onderhoud van de put.

De put was door de vloer van het oorspronkelijke achterhuis gegraven. De insteek van de waterput was al te zien in het zand waarmee deze ruimte was opgevuld. Uit het onderzoek is reeds gebleken dat het achterhuis aan het einde van de 18de of in het begin 19de eeuw nog in gebruik is geweest. Blijkbaar is deze put op zijn vroegst pas in de loop van de 19de eeuw gerealiseerd. Mogelijk bij of na de reeds genoemde verbouwing van het pand. Dergelijke putten met een waterpomp kwamen omstreeks 1900 in zwang.

Rondom de waterput was, getuige de grotendeels nog aanwezige vloer, slechts een insteek van 0.2 tot 0.4 meter aanwezig. Dit betekent dat de waterput gegraven is door middel van een cirkelvormige kuil met een diameter van minder dan 2 meter. Blijkbaar was de grond, bestaande uit klei en veen, stabiel genoeg voor een kuil van enkele meters diepte die loodrecht naar beneden werd gegraven. Dergelijke putten werden tot ruim beneden het grondwaterpeil ingegraven.

Het ontbreken van andere waterputten op het terrein kan wijzen op het voorkomen van een gemeenschappelijke waterput buiten het onderzoeksgebied, gedurende een lange periode tot aan de tijd waarin huishoudens op een waterleiding werden aangesloten. Een inbandige waterput was geen algemeen voorkomende situatie in de 19de eeuw. Met name bij boerderijen kwam dit wel regelmatig voor.

Afbeelding 36. Foto van waterput S85 met ontoppte koepel. Op de voorgrond de poer voor de waterpomp.

Afbeelding 37. Foto van de binnenzijde van de waterput.

4.4.6 Afvalkuilen en dumps

Vondstconcentraties:

Op het terrein werden meerdere afvalkuilen en dumps aangetroffen. In enkele gevallen was de insnijding van de kuil relatief goed waarneembaar. In andere gevallen ging het om niet meer dan een vondstconcentratie of dump, waarbij een ingraving niet was vast te stellen. Het kan hierbij gaan om materiaal dat ten gevolge van het legen van een beerput is opgebracht. Vaak gaat het in dit geval dan ook om vondstmateriaal met over het algemeen een relatief strakke datering.

Bij het aanleggen van Vlak 2 werd bijvoorbeeld op de grens van beide percelen, tussen de voormalige woningen in, een vondstconcentratie aangetroffen. Dit betrof hoofdzakelijk aardewerk uit de periode 1700-1725. Enkele meters ten noorden van het pand op het perceel Kerkstraat 29 werd een tweede vondstconcentratie aangetroffen bij het aanleggen van Vlak 3 (S63). Deze concentratie bevond zich opvallend genoeg vlak naast de beerput S19. Dit betreft vondstmateriaal dat hoofdzakelijk dateert uit de periode 1650-1700. Een munt uit deze concentratie dateert uit 1676.

Een derde vondstconcentratie werd aangetroffen op het noordelijke deel van het perceel van Kerkstraat 29 (S64), binnen de contouren van een bijgebouw, maar op een veel dieper niveau. Ook deze concentratie werd vlak bij een beerput (S37) aangetroffen. Het verzamelde vondstmateriaal dateert uit de periode 1675-1750.

Afvalkuilen:

Er werden tijdens het onderzoek ook een aantal afkuilen waargenomen. Deze werden veelal op het achterste deel van de percelen aangetroffen en dan met name op het perceel van de smid. Hier werd relatief gezien het diepst gegraven en konden insnijdingen worden waargenomen. Een uitzondering werd aangetroffen in het gedeelte tussen de voormalige woningen, waar als enige locatie op het voorterrein diep werd gegraven. Hier werd een afvalkuil aangesneden vlak boven het diepst aangelegde niveau.

Deze afvalkuil (S40) werd waargenomen op een diepte van 1.9 meter -NAP. Het betrof een rechthoekige kuil ingegraven tot in de onderzijde van (ophoog)Laag 2. De inhoud bleek door de ingraving in deze vette kleilaag uitermate goed geconserveerd te zijn gebleven. Er werden naast aardewerkfragmenten ook veel organische resten aangetroffen, waaronder bot, leer, metaal, hout en ander plantaardig materiaal. Op basis van de datering van het aardewerk en van een munt moet de inhoud in de periode 1644 - 1675 zijn gedeponerd. Het aardewerk dateert hoofdzakelijk uit de periode 1625-1675.

Zoals gezegd werden de meeste afvalkuilen op het achtererf aangetroffen. Het betroffen veelal grotere vierkante of rechthoekige kuilen met een slecht zichtbare insnijding. Dit heeft te maken met het geringe kleurverschil tussen de inhoud van de kuil en de omliggende grond. Een eerste afvalkuil werd gedocumenteerd in Vlak 2, op een niveau van 1.4 meter -NAP (S49). Het betrof een kleine rechthoekige kuil, die iets ten zuiden van het bijgebouw werd aangetroffen. In de vulling werden voornamelijk metaalslakken aangetroffen, die uiteraard in verband kunnen worden gebracht met de aanwezige smederij op dit perceel.

Op exact dezelfde locatie werden op een dieper niveau (tussen 1.6 en 1.7 meter -NAP) nog twee afvalkuilen waargenomen. Het betrof twee grotere min of meer rechthoekige kuilen. De noordelijke grens van Kuil S50 viel vrijwel exact samen met de zuidelijke muur van het bijgebouw op een hoger niveau. Kuil S51 viel exact samen met de zuidoostelijke hoek van het bijgebouw. De inhoud van kuil S51 bestond wederom uit veel metaalslakken. Ook in kuil S50 zijn veel metaalslakken aangetroffen. Hier werd eveneens het roestkleurige materiaal weer waargenomen, dat op diverse locaties werd gevonden en waarschijnlijk ook samenhangt met de voormalige smederij. In de vulling van deze grote kuil werd echter ook huishoudelijk afval teruggevonden, zoals bot, glas en aardewerk. Dit vondstmateriaal heeft een vrij brede datering vanaf de 17de eeuw tot en met het begin van de 19de eeuw. Het meeste dateert echter uit de 18de eeuw. Mogelijk dat hier door spitwerkzaamheden vroeger materiaal uit onderliggende lagen in de vulling terecht is gekomen.

Op het niveau van Vlak 4 werden ongeveer op dezelfde locatie opnieuw kuilen waargenomen. Het betrof vier afvalkuilen (S53, S54, S55 en S57), die op een niveau van circa 2.1 meter –NAP werden waargenomen. In kuil S53 werden wederom metaalslakken, maar ook as en wat baksteenpuin aangetroffen. Op basis van de datering van het aardewerk uit de vulling stamt deze kuil uit de periode 1625-1675. In kuil S54 werden ook metaalslakken en puin aangetroffen (dakpan/ plavuisfragmenten). De kuil kan op basis van de datering van de aardewerkfragmenten worden gedateerd in de periode 1675-1750. Kuil S55 lijkt afgesneden te zijn geweest door S54, waardoor er van deze kuil nog maar een smalle strook over was gebleven. Deze was gevuld met zand, as en enkele aardewerkfragmenten uit een vergelijkbare periode als S54. S57 betrof een kleine vierkante kuil met as en enkele fragmenten aardewerk uit de 18de eeuw.

Het was gebruikelijk dat op het achtererf door de eeuwen heen veelvuldig afvalkuilen werden gegraven. Dit heeft tot gevolg gehad dat er een vermenging plaats heeft gevonden van het vondstmateriaal uit deze in de tijd gescheiden kuilen. Ten gevolge daarvan wordt in de vulling vaak aardewerk uit een brede periode aangetroffen.

In het diepste vlak werd tevens de aftekening van een watergang/ sloot zichtbaar (S56). Dit betreft de in de regesten veelvuldig genoemde pastoriesloot, die als achtergrens van de percelen functioneerde. Er werden vele kleine paaltjes aangetroffen langs de rand van de sloot, vermoedelijk restanten van een beschoeiing. In de slootvulling werd veel huishoudelijk afval teruggevonden, wat erop wijst dat de sloot als afvaldump werd gebruikt. Het laatst gedateerde afval stamt uit de eerste helft van de 20ste eeuw, zodat mag worden aangenomen dat de sloot in deze periode is gedempt. Het jongste bijgebouw op het perceel van Kerkstraat 29 was reeds gedeeltelijk op de slootvulling gebouwd.

Op het perceel van Kerkstraat 31-33 werd relatief minder diep gegraven dan op het perceel van de smid. Daarnaast is het pand op Kerkstraat 31-33 oorspronkelijk altijd al een stuk langer geweest, waardoor binnen een groot deel van het terrein ophooglagen en afvalkuilen logischerwijs ontbraken. Vanwege het aflopen van de antropogene ophooglagen in noordwestelijke richting, werden op het achterste terrein vaak alleen de recente ophooglagen bereikt. Alleen ter plaatse van de locatie waar een liftschacht was voorzien, werd diep gegraven. Alleen hier werden op het perceel Kerkstraat 31-33 nog afvallagen waargenomen. Tegelijkertijd vormde de kleine oppervlakte hier een beperking, zodat de volledige omvang en aard van de sporen niet goed kon worden vastgesteld. Wel is vanwege het vele vondstmateriaal dat hier werd aangetroffen duidelijk dat de locatie als afvaldump fungeerde.

Ter plaatse van de locatie van de liftschacht werd op een diepte van 2.8 meter –NAP een aftekening van een rechthoekig spoor herkend dat slechts voor een deel werd aangesneden. Op een dieper niveau van circa 3.0 meter –NAP werd juist ten zuiden daarvan wederom een groot rechthoekig spoor voor een deel aangesneden (S125), dat een andere oriëntatie had. Langs de rand van dit spoor werden meerdere houten paaltjes waargenomen. Dit is een vergelijkbaar geval als bij S56 (de Pastoriesloot), dus zeer waarschijnlijk gaat het om de voortzetting van deze sloot.

Afbeelding 38. Overzicht vlak 4 ter plaatse van de liftschachtlocatie.

Houten constructies:

Twee opvallende zaken op het achtererf van de smederij waren de vondst van een ingegraven smalle houten bak en een houten ton. De houten bak had een afmeting van 1.45 x 0.35 meter. De bak was gemaakt met delen van planken en werd aangetroffen op een diepte van 1.55 meter –NAP. De vulling bestond uit een roestkleurig compact materiaal, dat naar onder toe als gevolg van de zuurstofarme omstandigheden blauwig was. Het vermoeden bestaat dat het een grondstof betreft, die werd gebruikt in de smederij. Op basis van vondstmateriaal kan de bak worden gedateerd in de 18de eeuw. De houten ton werd aangetroffen op een diepte van 1.14 meter –NAP (S23). De vulling bestond naast grond uit een stinkend teerachtig materiaal. De ton werd ten behoeve van de bodemsanering verwijderd.

Op het achtererf van de schoenmaker werd eveneens een ingegraven bak met enkele naastliggende houten planken terug gevonden (S122 en S123). De vulling van de bak bestond slechts uit grond, met dezelfde samenstelling als de omliggende laag. Vermoedelijk gaat het om resten uit de 19de of 20ste eeuws. Een lange smalle houten bak die in de achterbouw van het pand werd aangetroffen is reeds besproken in Hoofdstuk 4.4.1. De bak was gevuld met stro en enkele fragmenten van aardwerk en bouwpuin. De complete inhoud bleek verbrand te zijn.

Afbeelding 39. Foto van de houten bak S52 met roestkleurige vulling.

5. Archeologisch vondstmateriaal

5.1 Inleiding

Tijdens het onderzoek werd een grote hoeveelheid vondstmateriaal verzameld, afkomstig uit kuilen, putten, afvaldumps en uit de opgebrachte lagen op het achtererf van beide percelen aan de Kerkstraat. Het vondstmateriaal bestond uit aardewerk, glas, keramisch bouwmateriaal, natuursteen, metaal, leer en dierlijk bot. Het vondstmateriaal werd na afloop van het onderzoek schoongemaakt en verpakt. Het onderzoek naar het vondstmateriaal heeft plaatsgevonden in het depot van de AWN, Afdeling Lek- en Merwestreek te Dordrecht. Vrijwilligers van de AWN zijn intensief bezig geweest met de determinatie en datering van het vondstmateriaal en de vondstfotografie. Ook zijn enkele archeologisch complete exemplaren van het aardewerk gelijmd. Deze werkzaamheden werden uitgevoerd door I. Dolman, M. Frings, E. Julius, T. Koorevaar (leiding), C. Lugtenburg, B. Opmeer en D. Roukema.

Het aangetroffen leer werd schoongemaakt en geconserveerd door de heer J. Ras (SOB Research). Ook heeft hij een paar kinderschoenen afkomstig uit een afvalkuil gerestaureerd. De determinatie van het leer, alsook de beschrijving ervan, is ook door hem uitgevoerd. Een deel van de metaalvondsten werd in overleg met de heer Kleinhuis en de gemeente Graafstroom geselecteerd voor conservering. Dit werd uitgevoerd door de heer P. H. J. Biemans.

Ten slotte werden vier grondmonsters geselecteerd, afkomstig uit drie beerputten en een afvalkuil, voor archeobotanisch onderzoek. Het zeven, waarden en analyseren van dit botanisch materiaal werd uitgevoerd door mevrouw S. Mulder (Regelink Ecologie en Landschap).

5.2 Aardewerk

5.2.1 Werkwijze

Tijdens het onderzoek werd een grote hoeveelheid gebruiks aardewerk geborgen. Het betreft 1444 aardewerkfragmenten van verschillende typen en vormen, met een gezamenlijk gewicht van 64.53 kilogram.

Het aardewerk is per vondstnummer onderverdeeld op basis van het aardewerktype en het eventuele herkomstgebied. Daarnaast is waar mogelijk beschreven tot welke aardewerkvorm het fragment of de fragmenten behoren en welke onderdelen van het aardewerk zijn aangetroffen (rand, wand, bodem, oor). Verder zijn eventuele bijzonderheden genoteerd, of kenmerkende elementen zoals versiering, glazuur en vorm. Ten slotte is het aardewerk zo nauwkeurig mogelijk gedateerd. Elk fragment - en fragmenten die tot één exemplaar kon worden gerekend - werden geteld en gewogen.

5.2.2 Aardewerktypen en herkomst

Het aardewerk kon worden onderverdeeld in een negental hoofdtypen: roodbakkend, grijsbakkend en witbakkend aardewerk, majolica, faience, porselein, steengoed, industrieel aardewerk en pijpjarde. De verreweg grootste groep aardewerk betrof het roodbakkend aardewerk. Ook had dit aardewerk de langste omlooptijd. Het werd vanaf de 13de eeuw tot en met de 20^e eeuw geproduceerd. Het laatmiddeleeuwse roodbakkende aardewerk was in het begin nog ongeglazuurd of spaarzaam geglazuurd met loodglazuur. Vanaf de 16de eeuw werd langzaam meer of zelfs de gehele pot geglazuurd.

Veel van het roodbakkende aardewerk werd geproduceerd in regionale productiecentra. Daarnaast werd dergelijk aardewerk ook geïmporteerd uit andere delen van Nederland of uit Duitsland. Tussen het aardewerk zijn bijvoorbeeld exemplaren uit Bergen op Zoom, Oosterhout en West-Friesland aangetroffen. Importaardewerk uit Duitsland was afkomstig uit het Rijnland, Hessen of Frankfurt. Het roodbakkende aardewerk betrof vaak het goedkoopste gebruiks aardewerk dat in vrijwel alle vormen verkrijgbaar was. Het aardewerk uit Duitsland was vaak volop versierd, maar toch relatief goedkoop.

Grijsbakkend gedraaid aardwerk werd alleen geproduceerd tijdens de Late Middeleeuwen, grofweg vanaf de 13de tot en met de 15de eeuw. Dergelijk aardewerk werd evenals roodbakkend aardewerk hoofdzakelijk in regionale productiecentra vervaardigd. Tijdens de Late Middeleeuwen waren zowel het rode als het grijze aardewerk in grotendeels dezelfde vormtypen verkrijgbaar.

Het witbakkend aardewerk werd eveneens vanaf de Late Middeleeuwen tot en met de 20ste eeuw vervaardigd. In oorsprong werd het type aardewerk gemaakt uit ijzerarme kleien in het Rijn- en Maasland. Vanaf de 16de eeuw werden kleien ook geïmporteerd en werd witbakkend aardewerk in verschillende regio's in West-Nederland vervaardigd.

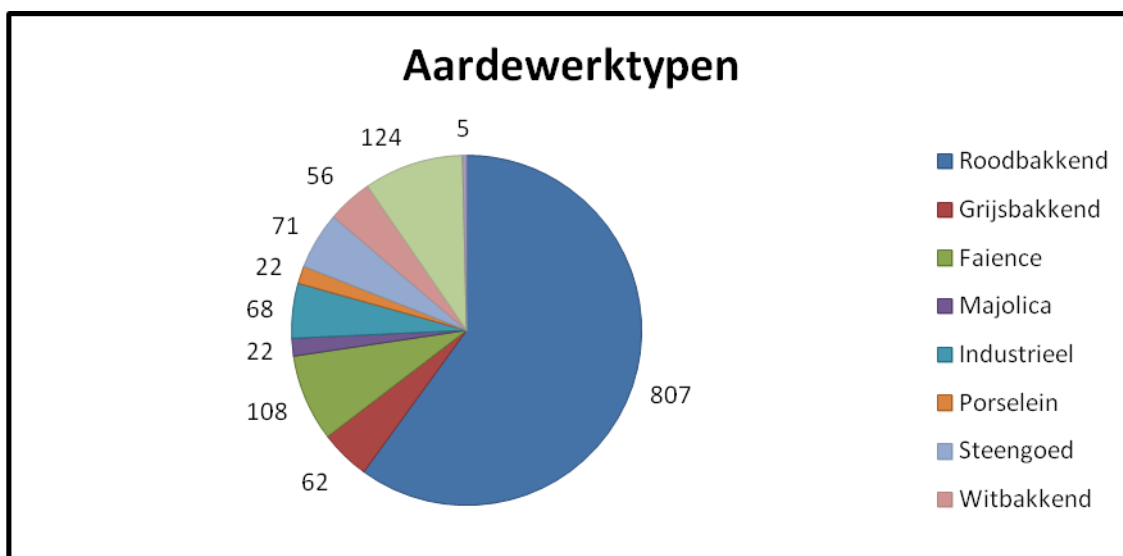
Steengoed betreft hard gebakken aardewerk, waarbij door de hoge temperaturen versinterd aardewerk ontstaat. Dit aardewerk werd vanaf de 13de eeuw geproduceerd in het Duitse Rijnland. In het begin waren de oventemperaturen nog niet zo hoog, zodat de het aardewerk nog niet volledig versinterd was (protosteengoed). Vanaf het laatste deel van de 13de eeuw was dit wel het geval. Vaak zijn in het aardewerk verschillende productiecentra uit het Rijnland te herkennen. Het aardewerk leende zich door de geringe mate van porositeit uitstekend voor het vervoeren en opslaan van vloeistoffen.

Onder faience wordt het meer bekende Delfts aardewerk verstaan. Dit type aardewerk is van oorsprong afkomstig uit Zuid-Europa, maar werd vanaf het begin van de 17de eeuw ook in Nederland vervaardigd, met Delft als bekendste productiecentrum. De decoratie van het tingeglazuurde aardewerk was veelal blauw, maar ook paarse of polychrome decoratie komt voor. In dit type werden voornamelijk bordes gemaakt, maar daarnaast ook kopjes, pispotten, kannen en zalfpotjes.

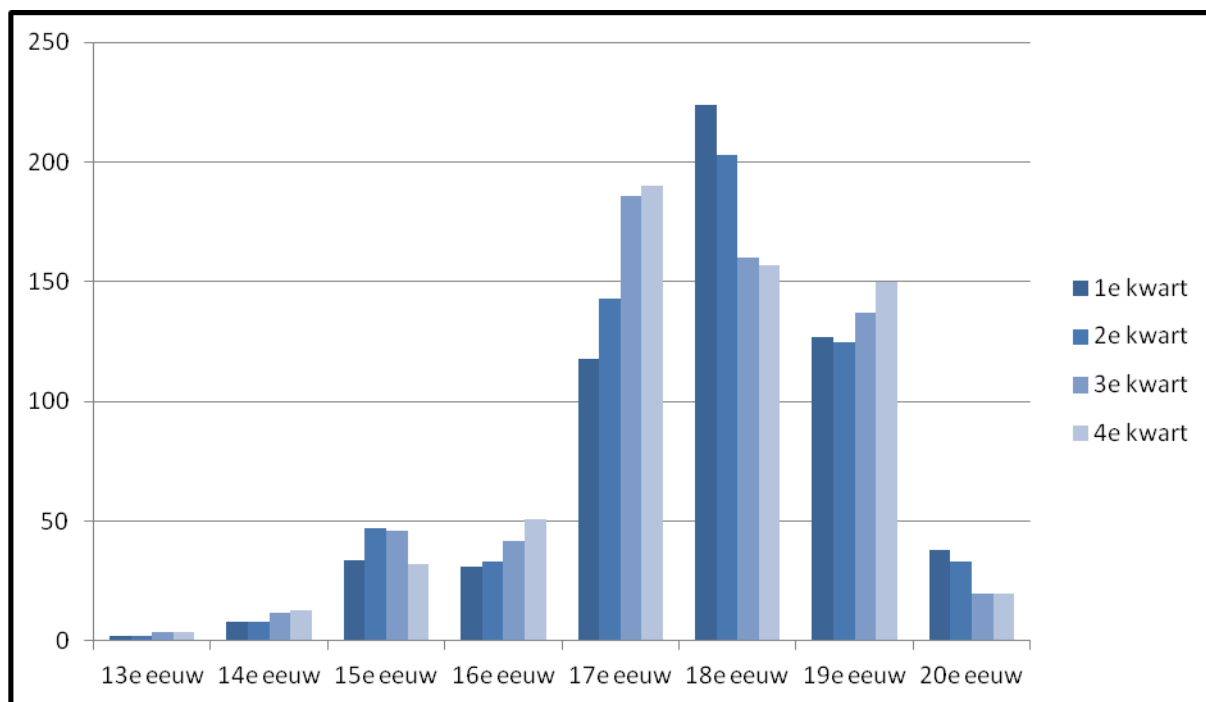
Ook Majolica kent een Zuid-Europese oorsprong. Het werd vanaf de late 16de eeuw in Nederland vervaardigd. Het is qua uiterlijk en aardewerkvormen enigszins vergelijkbaar met faience, maar bij Majolica werd alleen de voorzijde met een laag tinglazuur bedekt en de achterzijde met een doorzichtige laag loodglazuur. Naast Delft was met name Haarlem een belangrijke producent van Majolica.

Porselein werd voor het eerst vervaardigd in China in de Middeleeuwen. Pas aan het einde van de 16^e en begin 17de eeuw werd het porselein bekend in Nederland en kwam het mee uit schepen vanuit China. Het in Nederland geproduceerde Faience uit de 17de eeuw is dan ook geïnspireerd op het Chinese porselein. De productie techniek vergde echter zowel bijzondere grondstoffen als een zeer hoge oventemperatuur, waardoor in eerste instantie geen vergelijkbare kwaliteit kon worden verkregen. Pas vanaf het midden van de 18de eeuw lukte het om het Chinese porselein te imiteren en ontstonden in verschillende West-Europese landen productiecentra.

Vanaf het einde van de 18de eeuw werd een groot deel van het gebruiksaardewerk industrieel vervaardigd. Dit aardewerk is afkomstig uit zowel Nederlandse productiecentra (het welbekende Petrus Regout) alsook uit het buitenland (met name Engeland). Ook werden naast aardewerk langzaam meer andere materialen gebruikt (emaille, gietijzer), waardoor de aardewerkproductie in met name de 20ste eeuw sterk terugliep.

Afbeelding 40. Verhouding aantallen fragmenten per aardewerktype.

Afbeelding 41. Verdeling aardewerk per periode. Een fragment of item kan in meerdere periodes tegelijk gedateerd zijn.

5.2.3 Aardewerk uit de Late Middeleeuwen

Het oudste aardewerk dat bij het onderzoek werd aangetroffen betreft aardewerk uit de Late Middeleeuwen. In totaal kunnen 167 fragmenten in de Late Middeleeuwen worden gedateerd, waarvan het merendeel kan worden gedateerd in de 14de en de 15de eeuw; een klein deel zou ook nog in de 16de eeuw kunnen worden gedateerd. Het laatmiddeleeuwse aardewerk werd op enkele fragmenten na, alleen aangetroffen in de laatmiddeleeuwse (ophoog)Laag 3. De bovenzijde van deze laag werd bij beide diepere ontgraving op het perceel Kerkstraat 29 bereikt, alsookmede ter plaatse van het oostelijke deel van het achterterrein langs de Lindenstraat. Enkele fragmenten werden in jongere ophooglagen of sporen aangetroffen. In dit geval kan het gaan om opgespit materiaal uit dieperliggende lagen. Uit deze periode werden geen sporen of muurwerk aangetroffen.

Het aardewerk uit deze periode is onder te verdelen in vier types. Roodbakkend, grijsbakkend, witbakkend aardewerk en steengoed. De grootste hoeveelheid van de het laatmiddeleeuwse aardewerk betrof het roodbakkend aardewerk en in mindere mate het grijsbakkend aardewerk. Van het steengoed werden slechts enkele fragmenten aangetroffen. Dit betrof zowel ongeglazuurd steengoed uit Siegburg als geglazuurd steengoed uit Langerwehe. Er werd eveneens een fragment aangetroffen van de zogenaamde Dieburgerwaar.

De vormen lopen uiteen van kannen en kruiken uit Rijnlands steengoed tot het meer algemene gebruiksaardewerk, zoals grapes, potten en pannen uit grijs- en roodbakkend aardewerk. Opvallend is de zeer kleine hoeveelheid importaardewerk zoals steengoed.

Afbeelding 42. Steengoed kruik, Siegburg, 1375-1450.

Afbeelding 43. Roodbakkende bakpan, 1425-1475.

Afbeelding 44. Dieburger waar, 1350-1450.

Afbeelding 45. Dieburger waar, binnenzijde.

Afbeelding 46. Grijsbakkende kan, 1425-1475

Afbeelding 47. Roodbakkende grape, 1425-1475.

5.2.4 Aardewerk uit de Nieuwe Tijd

Het aardewerk uit de Nieuwe Tijd is voor een deel afkomstig uit ophooglagen (Laag 1 en 2). Het grootste deel is echter afkomstig uit putten en afvalkuilen of dumps. Dit aardewerk, dat voornamelijk uit de 16de tot en met de 19de eeuw dateert, levert een goed beeld over de huisraad en daarmee de sociale status van de inwoners van Kerkstraat 29 en 31-33 in deze periode. Ook de aangetroffen bebouwingsresten en sporen dateren uit deze periode.

Aardewerk uit de 16de eeuw werd met name aangetroffen in het ophoogpakket (Laag 2) en een kleinere hoeveelheid in jongere lagen en sporen, dat voornamelijk als opgespit materiaal kan worden gezien, of als aardewerk dat een langere gebruiksduur heeft gekend. Uit deze vroege bewoningsperiode werd slechts één deel van een muur aangetroffen.

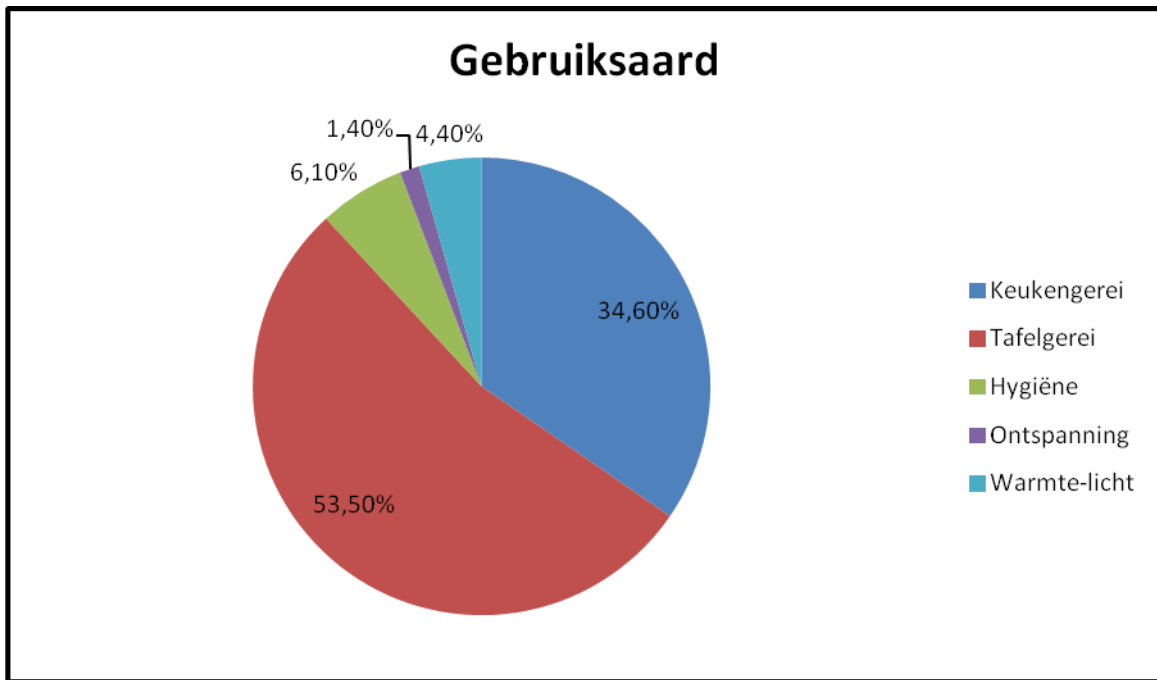
Het aangetroffen aardewerk heeft tot verschillende doeleinden gediend. Het meest kan tot het normale keukengerei worden gerekend, dat werd gebruikt bij het koken en bereiden van voedsel en het opslaan daarvan. Voor het koken werden onder meer grapes, kookpotten en pannen gebruikt. Voor de bereiding werden grotere kommen, schotels en teilen, vetvangers en vergieten gebruikt. Voor opslag werden voorraadvaten en kruiken gebruikt.

Daarnaast werd tafelgerei aangetroffen, dat bij de maaltijd werd gebruikt en om eten en drank op te dienen. Dit betreft hoofdzakelijk borden, kopjes en schotels, kannen en (pap)kommen. Een kleine groep aardewerk heeft niet met keuken- of tafelgerei te maken en werd gebruikt voor verwarming en verlichting, de hygiëne en ontspanning.

Voor warmte en de opslag van brandstof werden bijvoorbeeld komforen, vuurtesten, doofpotten en aspotten gebruikt. Ten behoeve van verlichting waren er olielampjes, snuiters en blakers. Verder werden binnenshuis pispotten gebruikt, en zijn zalfpotjes teruggevonden, die onder de noemer hygiëne worden geschaard. Ten slotte worden onder ontspanning enkele knikkers en ook de pijpen gerekend.

Pijpen zijn evenwel niet meegerekend in het onderstaande diagram, omdat het aantal individuele exemplaren zich moeilijk laat bepalen. Het totaal aantal gevonden pijpfragmenten betrof 124, waaronder zowel pijpenkoppen als stelen. Verder zijn alle kommen onder tafelgerei gerekend, omdat zich moeilijk laat bepalen welke typen kommen bij het opdienen en welke bij het bereiden van de maaltijd werden gebruikt (of beide).

Wat betreft de percentages aardewerk per gebruikscategorie, zijn er geen opvallende zaken te melden. Het 'tafel-aardewerk' vormt de grootste groep, gevolgd door het 'keukenaardewerk'. De overige groepen vertegenwoordigen elk een veel kleiner aandeel zoals is te verwachten. Over het algemeen biedt het aardewerk een vrij gemiddeld beeld van een dorpshuishouden. Niet rijk, maar ook niet bijzonder arm. Enkele stukken kunnen zelfs als een soort van luxe aardewerk worden beschouwd. Zo zal de 17de eeuwse ploischotel (zie Afbeelding 58) vooral een sierobject zijn geweest in het huishouden. Ook de Engelse 'Industrial Blackware' uit de 18de/ 19de eeuw was niet in elk huishouden te vinden in deze periode. Porselein, dat ook als een duurder aardewerktype mag worden beschouwd, werd op één fragment Chinese porselein na (zie Afbeelding 59) alleen in late contexten van na 1850 aangetroffen.

Afbeelding 48. Cirkeldiagram met percentage gebruiksgroepen aardewerk. Het betreft niet de percentages van het totaal aantal fragmenten maar percentages van het aantal individuele exemplaren.

Afbeelding 49. Roodbakkende kop met slibversiering, 1700-1800.

Afbeelding 50. Olielampje, witbakkend, 1600-1700.

Afbeelding 51. Zalfpotjes, faience, 1700-1725.

Afbeelding 52. Roodbakkende grape, 1575-1625.

Afbeelding 53. Bord, faience, 1600-1650.

Afbeelding 54. Witbakkende kom, 1650-1725.

Afbeelding 55. Industrieel wit, kop, 1892-1925.

Afbeelding 56. Majolica bord, 1625-1675.

Afbeelding 57. Roodbakkende test, 1800-1900.

Afbeelding 58. Ploischotel, faïence, 1625-1675.

Afbeelding 59. Porselein, Chinees, 1700-1800.

Afbeelding 60. Steengoed zoutvat, Keuls, 1800-1900.

Afbeelding 61. Roodbakkende aspot, 1700-1800.

Afbeelding 62. Steengoed kruik, 1655-1670.

Afbeelding 63. Industrieel zwart, Engels, 1700-1900.

Afbeelding 64. Frankfurter waar, 1800-1850.

Afbeelding 65. Steengoed jeneverkruik, 1800-1900.

Afbeelding 66. Steengoed pot, Keulen, 1675-1725.

Afbeelding 67. Roodbakkende kookpot, 1700-1800.

Afbeelding 68. Steengoed stremsepot, 1800-1900.

5.2.5 Pijpen

Er werden in totaal 124 fragmenten van pijpen aangetroffen. Voor het grootste deel gaat het om standaard uitgevoerde pijpen, in de meeste gevallen zonder merk of versiering. Voor wat betreft het pijproken kan worden gesteld dat met name in de 17de en de eerste helft van de 18de eeuw dit een algemeen gebruik was voor de bewoners van de Kerkstraat 29 en 31-33. In vrijwel alle contexten uit deze periode werden wel pijpfragmenten teruggevonden. Opvallend is het zeer kleine aantal fragmenten van pijpen van na deze periode (circa 8 stuks die met zekerheid van na 1750 dateren).

Een mooi voorbeeld van een pijpenkop komt uit de afvalkuil van de schoenmaker. Het betreft een zogenaamde Jonaskop, waarvan de steel helaas ontbreekt. Op de steel zou een gestileerde versie van de walvis te zien zijn, die Jonas opslokt. Dit type pijp was vanaf de jaren '30 van de 17de eeuw zeer populair onder zeevarenden en ambachtslieden, die ondanks hun lage sociale status over deze goede kwaliteitspijpen konden beschikken ²⁴. De afgebeelde pijp behoort tot de vroege Jonaspijpen die tot circa 1650 werden gemaakt (zie Afbeelding 69.b). De latere Jonaspijpen waren van teruglopende kwaliteit, wat ook voor de reliëfversiering geldt.

Een tweede voorbeeld van een goede kwaliteitspijp is de ketel met een rokende man op Afbeelding 69.a. Naast hem een gekleed tafeltje met een fles drank. Zij rechtervoet rust op een dobbelsteen. Deze pijpen met een trechtervormige ketel werden aan het einde van de 17de en het begin van de 18de eeuw vervaardigd.

Afbeelding 69. a. Pijpenkop met rokende man.

b. Kop van Jonaspijp

5.3 Bouwmateriaal

Onder het bouwmateriaal worden gerekend: bakstenen, dakbedekking, plavuizen en wandtegels. Elk van de categorieën is onder te verdelen naar formaat, baksel en versiering. Van veel muurwerk is bij het onderzoek een baksteenmonster genomen. Hetzelfde geldt voor plavuizen of klinkers bij vloeren. Wandtegels werden veelal uit lagen of sporen verzameld en werden slechts in één geval in situ aangetroffen.

5.3.1 Bakstenen

De aangetroffen bakstenen in het muurwerk binnen het onderzoeksgebied varieerden met name in de bakfels en veel minder in het formaat. Er werden appelbloesemrode, oranje-rode, paars-rode oranjegele en gele bakfels aangetroffen. Gele bakfels behoren soms tot de zogenoemde ijsselstenen. De paars-rode stenen betreffen zeer harde bakfels, die vrij laat kunnen worden gedateerd. Ook enkele andere rode bakfels waren duidelijk machinaal vervaardigd en dateren dus zeker van na 1850.

²⁴ Duco, 1987: p. 91-94.

Het valt duidelijk op, aan de hand van het diagram, dat verreweg het meest baksteenformaten tussen 16 en 18.5 centimeter voorkomen. Dit betreffen voornamelijk appelbloesemrode stenen en gele stenen, die grofweg in de periode 1550-1750 kunnen worden gedateerd. Het gebruik van dergelijk steenformaten na de genoemde periode kan in het kader van hergebruik zeer goed mogelijk zijn.

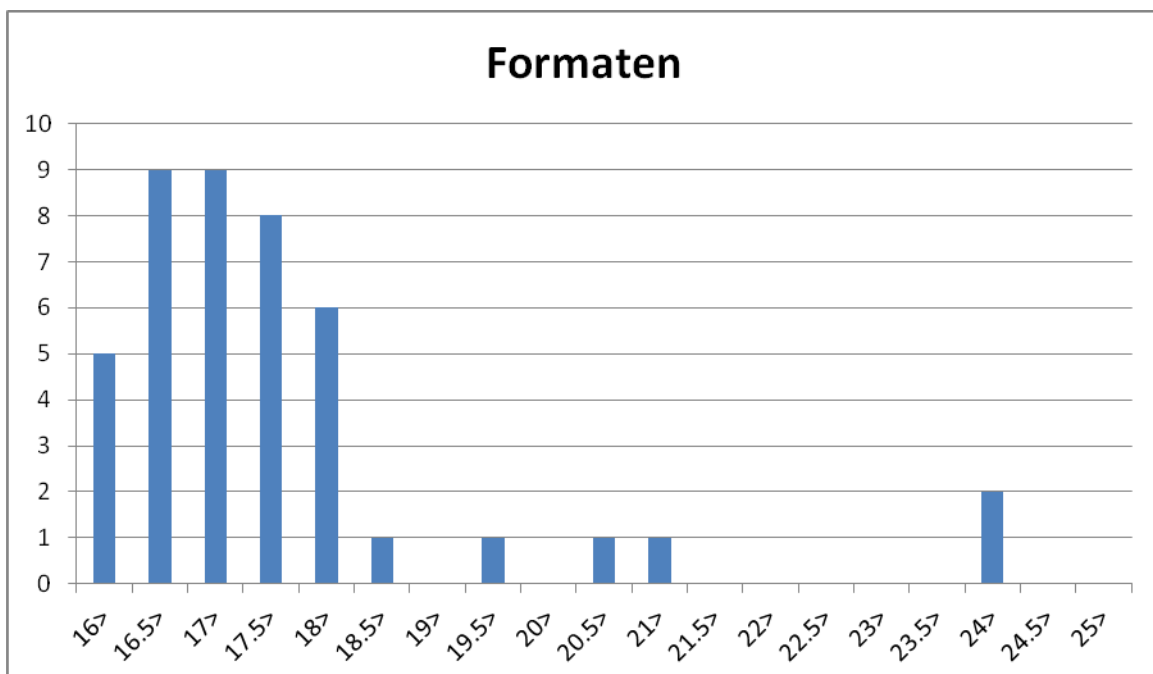
Opvallend was het voorkomen van steenformaten van 24 centimeter. Dit betreft laatmiddeleeuwse stenen (1350-1450), die vrijwel zeker hergebruikt zijn in de funderingen. Het betreft in beide gevallen slechts een enkele hergebruikte steen en geen compleet muurwerk dat uit dergelijke formaten was opgebouwd. In de middeleeuwse ophooglaag (Laag 3) werd ook een compleet zachtgebakken exemplaar aangetroffen van het formaat 21 x 10.5 x 4.5. Ook dit betreft een steenformaat uit de 15de eeuw.

5.3.2 Plavuizen

Bij het onderzoek werden enkele vloerniveaus aangetroffen waarin gebruik was gemaakt van plavuizen. Dit betreft het voor- en achterhuis op het perceel Kerkstraat 31-33 en een vloer op het perceel Kerkstraat 29. Het betrof in drie gevallen roodbakende ongeglazuurde plavuizen en in twee gevallen grijze ongeglazuurde plavuizen. Het overgrote deel van de in situ aangetroffen plavuisvloeren bestond uit exemplaren van het formaat 22/23 x 22/23 x 3/3.5 centimeter. Alleen in het achterhuis van het pand op Kerkstraat 31-33 was ook gebruik gemaakt van het kleinere formaat 15.3 x 15.1 x 2.5 centimeter. Deze plavuizen kunnen worden gedateerd in de periode 1550-1750.

Ook werden enkele plavuizen aangetroffen in een secundaire context. Een plavuis van het bovengenoemde algemeen aangetroffen formaat, werd samen met een groen geglazuurde roodbakende plavuis van het formaat 14 x 14 x 2.4 centimeter aangetroffen in een afvalkuil uit de periode 1675-1750 achter het pand op Kerkstraat 29. Ook werd een 22-exemplaar aangetroffen in een beerput (S68) uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Uit de middeleeuwse ophooglaag (Laag 3) werden enkele fragmenten van plavuizen aangetroffen, waarvan het formaat niet achterhaald kon worden.

Afbeelding 70. Diagram met het aantal exemplaren van bakstenen per formaat.

5.3.3 Wandtegels

Wandtegels werden met name in afvallagen en - kuilen aangetroffen en in één geval nog op een muur. Dit betreft de zuidzijde van de brandmuur die het voorhuis van het achterhuis scheidde in het pand op Kerkstraat 31-33 (zie Afbeelding 72). Dit betreft tegels uit de periode 1650-1800.

Ook in de opvulling van een deel van het voorhuis werden meerdere (fragmenten van) tegels aangetroffen uit de periode 1600-1800.

In totaal werden 58 fragmenten van - of volledige - wandtegels verzameld. Het grootste deel betrof wit-blauwe figuratieve of geheel witte Delftse tegels uit de 17de en 18de eeuw. Enkele fragmenten betroffen majolicategels. Een enkele tegel is uitgevoerd met een paars-witte of polychrome decoratie. De decoraties betreffen veelal een centrale figuratieve afbeelding, met of zonder een ossenkop hoekmotief. Enkele tegels hebben een vergelijkbare decoratie met een centrale tulp en Franse lelies als hoekmotief, maar laten duidelijk kleine verschillen in de schildering zien.

Met name de latere tegels uit de 19de en de 20ste eeuw wijken sterk af wat de decoratie betreft (vlekkenpatroon). Daarnaast werden vanaf het einde van de 19de eeuw wandtegels ook machinaal vervaardigd.

Afbeelding 71. Verschillende decoraties op wandtegels. E en h betreffen Majolica tegels.

a. Kerk, 1675-1725

b. Waterput, 1675-1725

c. Eend, 1600-1650

d. Hond, 1650-1700

e. Vis, 1625-1675

f. Fleuraal motief, polychroom, 1600-1650

g. Franse lelies en tulp, 1625-1675

h. Franse lelies en tulp, 1625-1650

Afbeelding 72. Restant opgaand muurwerk met wandtegels.

5.3.4 Dakbedekking

Bij het onderzoek werden zowel fragmenten van roodbakende dakpannen uit de 19^e eeuw aangetroffen, alsook fragmenten van dakleien. Deze laatste worden meestal vaker in ophooglagen aangetroffen en kunnen afkomstig zijn van de kerk of zijn voor andere doeleinden gebruikt. Het is onwaarschijnlijk dat de panden aan de Kerkstraat 29 en 31-33 een dakbedekking met leien hebben gehad. Dakpanfragmenten zijn alleen in 19de eeuwse contexten aangetroffen, mogelijk is pas bij de verbouwing in de 19de eeuw een dakbedekking met pannen toegepast. De mogelijkheid bestaat dat voor deze tijd een dakbedekking van riet aanwezig was.

5.4 Natuursteen

Er werden bij het onderzoek enkele natuurstenen vondsten aangetroffen. In twee gevallen gaat het om delen van maalstenen. Twee andere items betreffen een wetsteen en een rolsteen.

Beide maalstenen zijn vervaardigd uit tefriet, een vulkanisch gesteente afkomstig uit de Eifel in Duitsland. Eén maalsteen werd gevonden aan de rand van de pastoriesloot op het perceel Kerkstraat 29 en werd aangetroffen in een laag met aardewerk uit de periode 1675 - 1750. Het betreft een ligger met opstaande randen, waarvan twee stukken zijn afgebroken. De hoogte van de steen is 10 centimeter en de diameter is 39 centimeter. Centraal in de maalsteen is het bevestigingsgat voor de as, waar de loper rondom draait, aangebracht. Op de maalsteen zijn nog goed de scherpe groeven (scherpsel) te zien die voor het vermalen van het graan zorgden. Ook is op de zijkant een symbool te zien. Vermoedelijk gaat het om een steenhoutersteken.

De tweede maalsteen werd op het achtererf van het perceel Kerkstraat 31-33 gevonden in de bovenlaag. Het betreft de helft van een vrij grote maalsteen met een diameter van circa 60 centimeter en een gewicht van 18 kilogram. Het betreft ongeveer de helft van een ligger, waarvan het waaierscherpsel sterk afgesleten is. De kleinste maalsteen is van een handmolen. De grote maalsteen zou met behulp van een constructie handmatig of door een dier kunnen worden aangedreven.

De wetsteen werd gevonden in een laag met aardewerk uit de 18de en 19de eeuw, ter plaatse van de locatie van de liftschacht. De rolsteen werd onder in een beerput aangetroffen (S18).

Afbeelding 73. Maalsteen (V72), ligger.

Afbeelding 74. Merkteken op maalsteen.

Afbeelding 75. Maalsteen (V126), ligger.

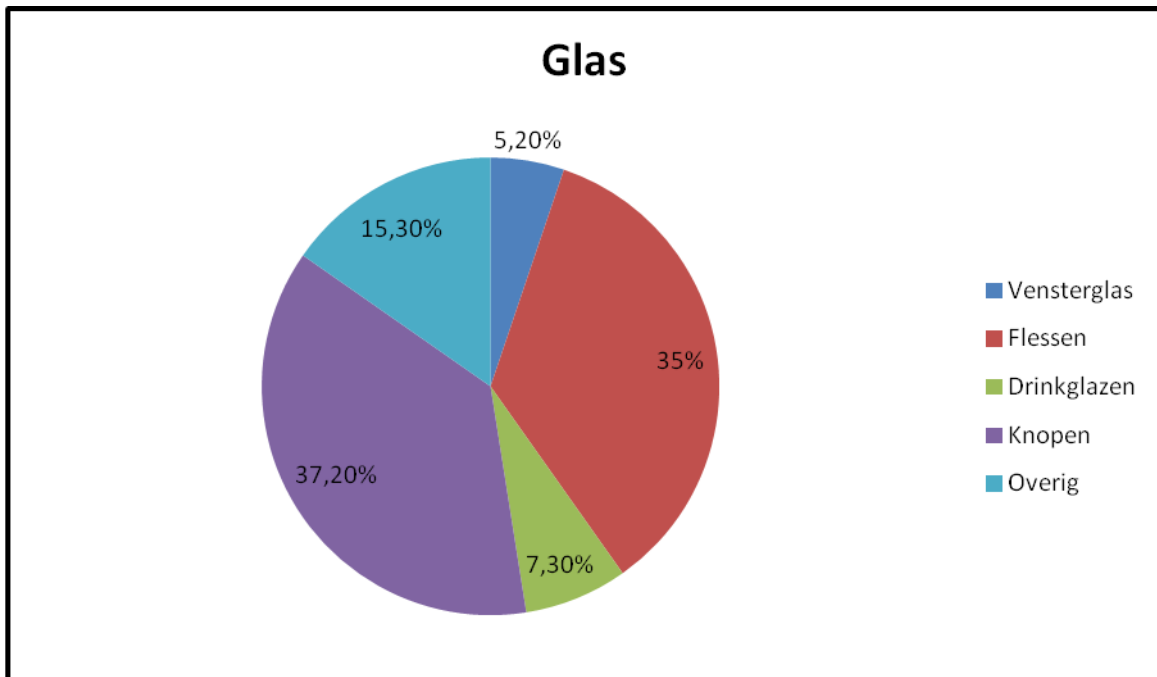

Afbeelding 76. Wetsteen, kwartsiet.

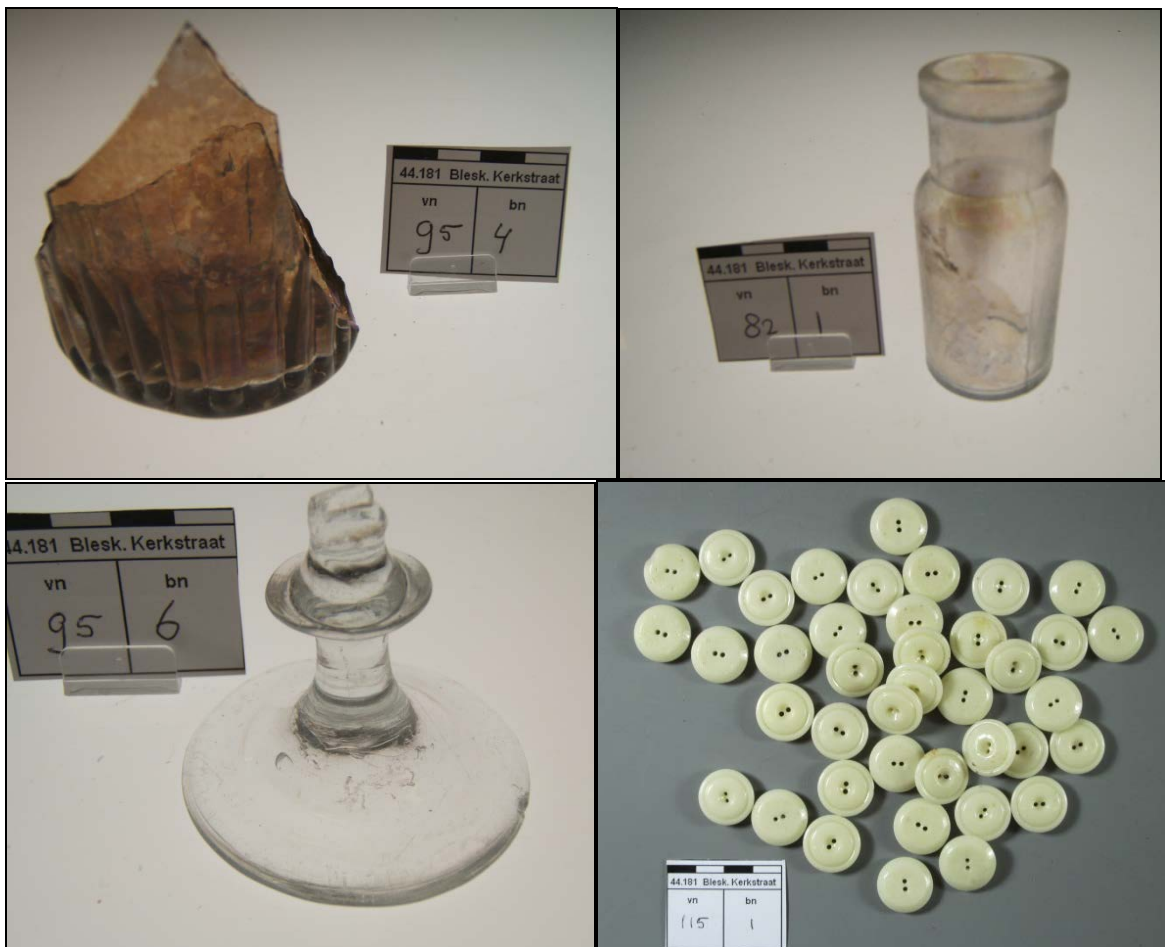
5.5 Glas

Bij het onderzoek zijn 137 glasfragmenten aangetroffen. Dit is relatief weinig in vergelijking met de hoeveelheid aardwerk. Met name in contexten uit de vroege periode tot en met de 16de eeuw is zeer weinig glas gevonden. Uit de middeleeuwse ophooglaag (Laag 3) zijn een drietal sterk geïriseerde glasfragmenten verzameld. Waarschijnlijk gaat het in alle gevallen om vensterglas. Ook uit contexten uit de periode 1600 - 1750 werden slechts enkele fragmenten geborgen. In dit geval ging het om fragmenten van flessen.

Pas vanaf de tweede helft van de 18de eeuw lijkt duidelijk meer sprake te zijn van het gebruik van glas door de bewoners. De grootste groep bestaat hierbij uit glazen knopen uit de 19de eeuw, waarvan een concentratie werd aangetroffen in een aanbouw achter het pand Kerkstraat 31-33. De tweede groep bestaat uit fragmenten van grotere flessen, die veelal voor opslag van vloeistoffen werden gebruikt. Daarnaast ook fragmenten van kleinere flesjes, waarin meer specifieke vloeistoffen hebben gezeten zoals parfum of medicinale vloeistoffen. Er zijn opvallend weinig fragmenten van drinkglazen aangetroffen, wat mogelijk verband houdt met de lage levensstandaard van de bewoners. Er werden slechts enkele fragmenten van kelkglazen en een beker aangetroffen.

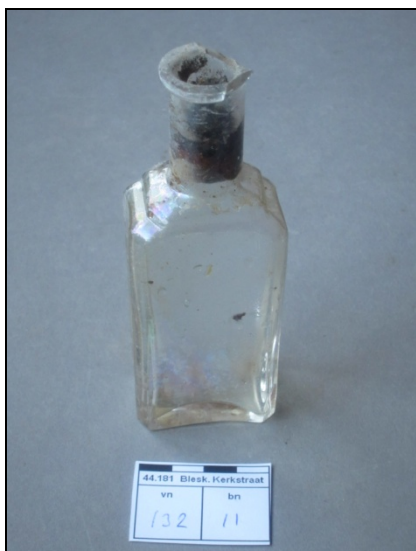

Afbeelding 77. Cirkeldiagram met percentages per gebruiksgroep voor glasfragmenten.

Afbeelding 78. a. Beker, 1750-1850.
c. Voet kelkglas, 1750-1900.

b. Flesje, 1750-1900.
d. Knopen, 1800-1900.

Afbeelding 79. Flesje, 1875-1925.

5.6 Metaal

In totaal zijn bij het onderzoek 149 stuks metalen artefacten geborgen. Het gaat zowel om ‘los materiaal’ aangetroffen met de metaaldetector tijdens de aanleg van het vlak of op het stort, alsook om materiaal afkomstig uit sporen. Niettemin betreft het de neerslag van gebruikte objecten door de bewoners ter plaatse.

Het materiaal is vervaardigd uit ijzer, uit koper of een koperlegering, uit lood of uit tin. Onder de aangetroffen ijzeren voorwerpen bevinden zich werktuigen, haken, hoefijzers, veel ondefinieerbare stukken, en vooral veel spijkers en slakken. In koper(legeringen) zijn munten, vingerhoedjes, spelden, een kledinggoogje en een lepelsteel uitgevoerd. Van lood zijn lakenloden, gewichten en enkele ondefinieerbare fragmenten aangetroffen. Een fragment van een suikerschep is uit tin vervaardigd.

5.6.1 Metaal uit Spoor 102

In een afvalput in de hoek van het achterhuis van het pand op nummer 31/33 werden een zevental munten aangetroffen. Het betreffen allen koperen munten uit de 17de eeuw. De vroegste munten dateren uit het tweede decennium van de 17de eeuw. De jongste munt dateert uit 1681. De munten werden niet bij elkaar aangetroffen, zodat ze vermoedelijk afzonderlijk, mogelijk gedurende een langere periode zijn gedeponneerd. Een dubbele Tourse groot laat een afbeelding zien van Lodewijk XIII, koning van Frankrijk tussen 1610 en 1643. Een duit betreft een exemplaar die in Roermond is geslagen onder Philips IV, koning van Spanje tussen 1621 en 1665. Deze heeft zowel een beeltenis van het wapen van Roermond als van het Spaanse wapenschild. Op een oord is op de voorzijde het borstbeeld te zien van Ferdinand van Beieren, aartsbisschop van Keulen (1612 - 1650). Op de achterzijde het wapen van Beieren en Rijnland-Palts. De overige vier munten betreffen duiten van de Nederlandse provincies Friesland (2), Overijssel en Zeeland.

Naast de munten werden onder andere ook een beslagnagel aangetroffen, die mogelijk lederwerk heeft gesierd, en een ornamentknop van een onbekend object. Deze zou bijvoorbeeld afkomstig kunnen zijn van een pen uit een deurscharnier.

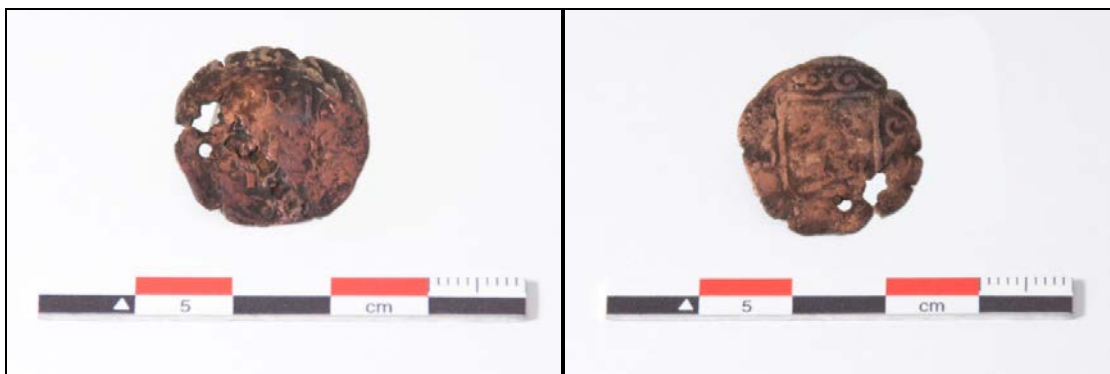
Afbeelding 80. Dubbele Tourse groot, 1637. Voor- en achterzijde.

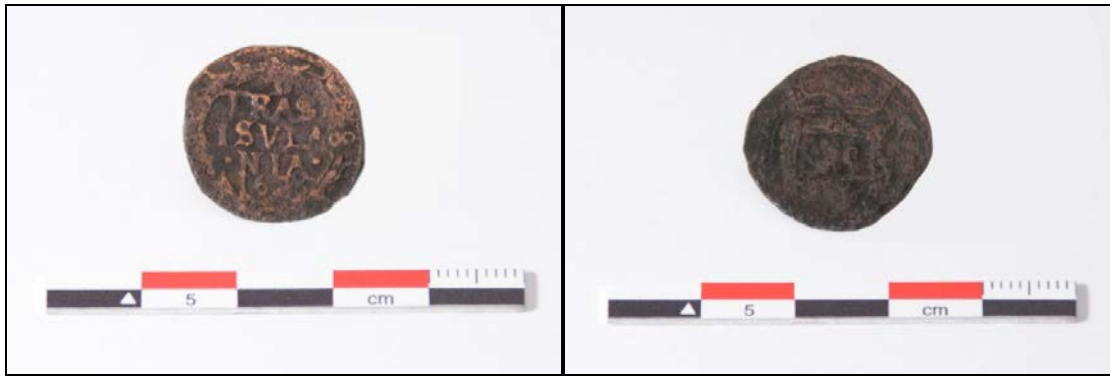
Afbeelding 81. Spaanse duit Roermond, 16??. Voor- en achterzijde.

Afbeelding 82. Oord, 16??. Voor- en achterzijde.

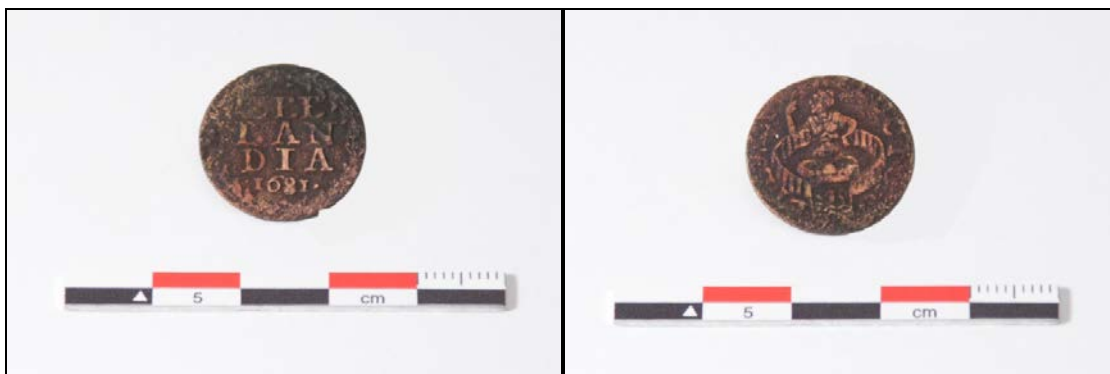
Afbeelding 83. Duit Friesland, 161?. Voor- en achterzijde.

Afbeelding 84. Duit Overijssel, 1628. Voor- en achterzijde.

Afbeelding 85. Duit Friesland, 1612. Voor- en achterzijde.

Afbeelding 86. Duit Zeeland, 1681. Voor- en achterzijde.

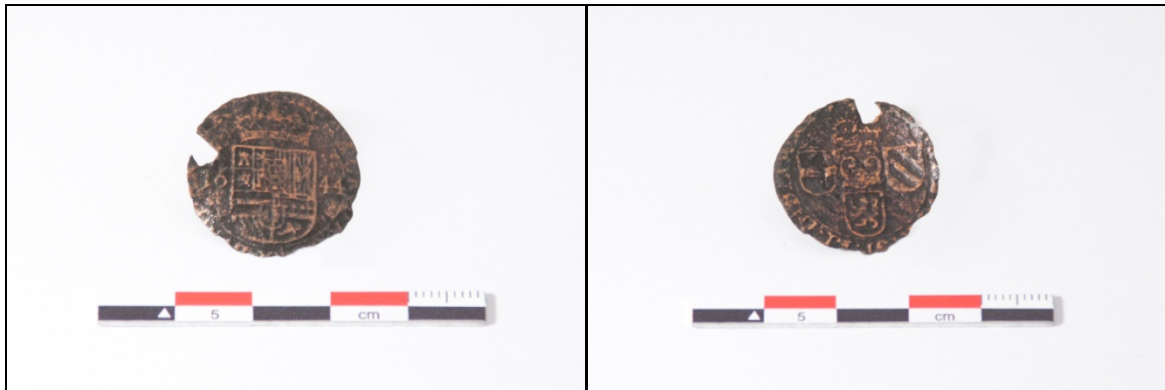

Afbeelding 87. Ornamentknop, lood/tin.

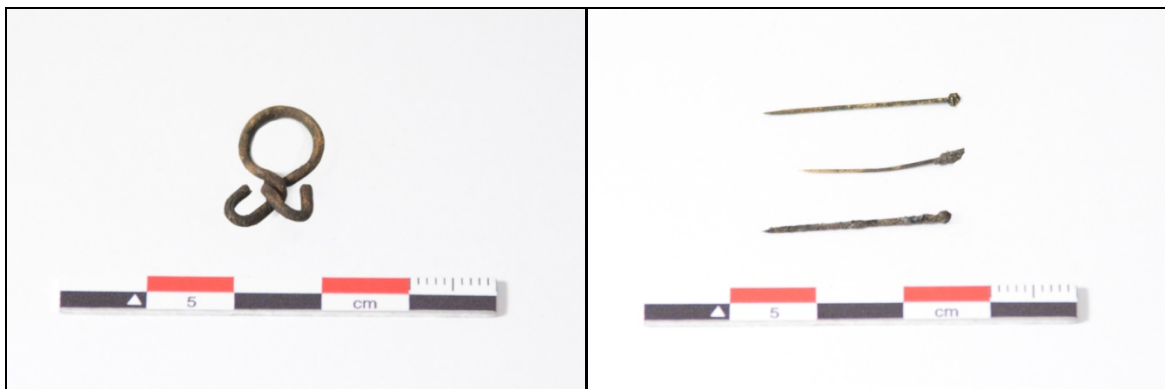
Afbeelding 88. Beslagnagel, koperlegering.

5.6.2 Metaal uit Spoor 40

In de afvalkuil waaruit ook het leerafval en het paar kinderschoenen afkomstig zijn, werden eveneens enkele metaalvondsten gedaan. Het betreft een koperen munt van de Spaanse koning Philips IV met de op de achterzijde de wapenschilden van Oostenrijk, Bourgondië en Brabant, een kledinggoogje en een drietal spelden. Dergelijk materiaal sluit goed aan bij de context, aangezien in de 17de eeuw in het pand op nummer 31/33 een schoenmaker gevestigd was.

Afbeelding 89. Spaanse oord, 1644. Voor- en achterzijde.

Afbeelding 90. Kledinggoogje, koper, 1650-1800.

Afbeelding 91. Drietal spelden, koper, 1600-1700.

5.6.3 Gereedschap

Er werden met name op het achtererf van het pand Kerkstraat 29, waar de smederij was gevestigd veel metaalvondsten gedaan. Een groot deel van het materiaal betrof nagels, metaalslakken en ondefinieerbare fragmenten. Daarnaast werden ook meer herkenbare vormen aangetroffen, waaronder gereedschappen die in de smederij gebruikt kunnen zijn, of vervaardigd werden, of huis- tuin- en keukengereedschap.

Het voorwerp op Afbeelding 92 betreft mogelijk een koubeitel of een wig. Een koubeitel zat vaak in een metalen greep ingeklemd zodat deze als slagbijl kon worden gebruikt. Het uiteinde heeft een gefelste rand voor een geschikt hameroppervlak. Een koubeitel werd gebruikt voor het ‘koud’ hakken van metaal. Het weghakken van bramen of slakken, of het doorhaken van een bout, klinknagel of kettingschakel.²⁵

²⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Koubeitel>

Een lepelboor (zie Afbeelding 93) werd gebruikt voor het vergroten van kleine boorgaten in hout. Het gereedschap werd met name gebruikt door houtwerkers in de molen- en wagenbouw, maar ook door klompenmakers, kuipers en meubelmakers. De boor was bevestigd in een horizontaal houten handgreep.

Een spie fungeert meestal als een soort borgpen in houten constructies of in de wagenbouw. Bij een wagen voorkwam de spie bijvoorbeeld dat een wiel van de as af liep. Twee voorbeelden zijn een spitsvormige spie met aangesmeed oog (zie Afbeelding 94), waarvan de punt is afgebroken en een platte taps toelopende spie met gat (zie Afbeelding 95). Het voorwerp op Afbeelding 97 is mogelijk een deel van een muurpen die een klein muuranker op de plaats heeft gehouden.

De plaatangel van een mes is aangetroffen in de oudste ophooglaag en dateert uit het einde van de Late Middeleeuwen (zie Afbeelding 100). Het betreft het gedeelte van het handvat dat oorspronkelijk met hout bekleed is geweest, dat door acht geelkoperen nagels op zijn plaats werd gehouden. Het lemmet ontbreekt. Het steelfragment van de lepel is waarschijnlijk afkomstig van een zogenaamde apostellepel (zie Afbeelding 102). In de 16de en 17de eeuw werden dergelijke lepels vaak als doopgeschenk gegeven.

Afbeelding 92. Koubeitel/wig, ijzer, 1500-1900.

Afbeelding 93. Lepelboor, ijzer, 1800-1900.

Afbeelding 94. Spie met rond oog, ijzer, 1500-1900. Rechts een spie in een houten balk van een molen.²⁶

²⁶ [\(http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Molen_De_Hoop_Garderen_spie_vastzetbaar_\(2\)\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Molen_De_Hoop_Garderen_spie_vastzetbaar_(2)) (Rasbak)

Afbeelding 95. Platte tapse spie met gat, ijzer.

Afbeelding 96. Gesmede S-vormige haak, ijzer.

Afbeelding 97. Muurpen(?), ijzer.

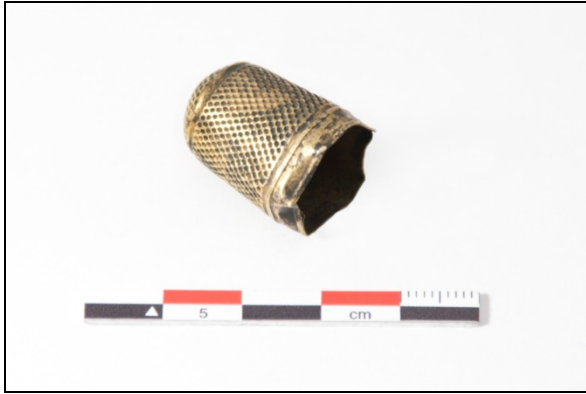
Afbeelding 98. Priem of halffabriek(?), ijzer.

Afbeelding 99. Beitel, ijzer.

Afbeelding 100. Plaatangel mes, ijzer en geelkoper, 1450-1525.

Afbeelding 101. Vingerhoed, messing, 1700-1800.

Afbeelding 102. Steelfragment van een lepel, 1500-1700.

5.6.4 Loden zegels

Afbeelding 103. Lakenlood met huismerk, 1500-1700, voor- en achterzijde.

Afbeelding 104. Lakenlood met stadszegel van Dordrecht, 1500-1700, voor- en achterzijde.

5.6.4 Smederijafval

De onderstaande twee afbeeldingen zijn van objecten van welke meerdere exemplaren zijn gevonden binnen het onderzoeksgebied. Het betreft (delen van) hoefijzers en ijzerslakken. Dit materiaal is duidelijk te relateren aan de smederij die zich in het pand op Kerstraat 29 heeft bevonden. Er vindt ijzerproductie plaats en uiteraard voorzag de dorpsmid de boeren en dorpsbewoners van de nodige ijzeren smeedwaren. Vermoedelijk functioneerde de lokale smid ook als hoefsmid, getuige de vondst van meerdere gebruikte hoefijzers, of fragmenten daarvan.

Afbeelding 105. Ijzerslak.

Afbeelding 106. Gebruikt hoefijzer.

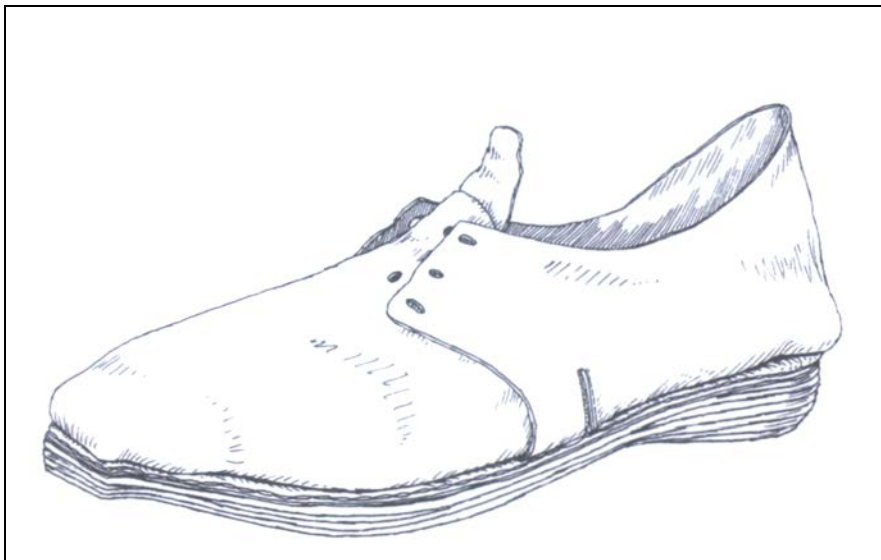
5.7.1 Spoor 40

Tijdens de Archeologische Begeleiding werd in een rechthoekige afvalkuil (Spoor 40) naast aardewerkfragmenten en een munt, een redelijke hoeveelheid leer aangetroffen. Het aangetroffen aardewerk dateerde hoofdzakelijk uit de periode 1625 - 1675 A.D. De aangetroffen munt dateerde uit 1644.

Het leer is zo compleet mogelijk, op het oog, geborgen. Er is geen 'representatief sample' genomen, iets dat ook onverantwoord zou zijn, omdat de informatiewaarde van leer dat zich in de grond bevindt pas goed in kaart kan worden gebracht als het gereinigd en bestudeerd is. Eén schoen werd 'en bloc' gelicht, zodat alle onderdelen aanwezig waren. Het leer is gereinigd, en vervolgens geconserveerd met behulp van de glycerine/wonderolie-methode.

Een aanzienlijk deel van het vondstcomplex werd gevormd door afsnijdsels of versneden fragmenten van schoenen. Het gaat hierbij om 45 fragmenten. Hieruit mag worden opgemaakt dat het hier afval van een schoenmaker betreft. Omdat soms ook herkenbare onderdelen van schoenen werden aangetroffen, waar delen van waren afgesneden of afgeknipt, kan worden aangenomen dat hier een soort 'recycling' heeft plaatsgevonden. Afgedankt schoeisel werd blijkbaar door de schoenmaker benut om ander schoeisel mee op te lappen.

In totaal werden 68 fragmenten van schoenen gevonden. Het gaat hierbij om hakken (soms met hout gepend), binnen- en buitenzolen en bovenleer. Een aantal van deze fragmenten konden worden toegeschreven aan bepaalde typen schoeisel ²⁷. Eén fragment van een bovenzijde van een schoen kan worden getypeerd als een 'Tie-Lace Latchet Shoe with Quarter Seams' ²⁸ (zie Afbeelding 107). Dit schoentype was in zwang in de periode 1675 - 1725.

Afbeelding 107. Een voorbeeld van 'Tie-Lace Latchet Shoe with Quarter Seams'. Bron: Goubitz, 2001.

Vier andere fragmenten betreffen een schoentype dat door middel van een riempje en een gesp werd gesloten. Dit betreft een 'Fastening with permanently attached buckle' ²⁹ (zie Afbeelding 108). Dit schoentype werd veel gedragen in de 17de eeuw.

²⁷ Goubitz et al, 2001.

²⁸ Goubitz et al, 2001: type 140.

²⁹ Goubitz et al, 2001: type 85.

Afbeelding 108. Twee voorbeelden van een 'Fastening with permanently attached buckle'. Bron: Goubitz, 2001.

Tevens werden fragmenten van muilen aangetroffen. Dit betrof eenmaal een bovenblad, en vijfmaal een fragment van een zool met een hak, waarbij de hak bestond uit een houten blokje, dat was bekleed met leer.

Verrassend was de vondst van een complete kinderschoen. Nog verrassender was dat een tweede, identieke kinderschoen, kon worden samengesteld uit onderdelen die in Spoor 40 waren aangetroffen. Het betreft hier dan ook waarschijnlijk een paar schoenen, iets dat zeldzaam is in archeologische context (met uitzondering van schoeisel dat in gezonken schepen of in waterputten wordt aangetroffen). De schoenen betreffen wederom een 'Fastening with permanently attached buckle'³⁰ (zie Afbeelding 108). De gespjes ontbreken. Het paar kinderschoenen dateert uit de late 17de eeuw, of de vroege 18de eeuw.

Opmerkelijk is een bij beide schoenen in het bovenblad bewuste aangebrachte insnijding. Het vermoeden bestaat dat dit is gedaan om de schoen, die blijkbaar te klein was geworden, weer passend te maken. Van de rechterschoen is het gedeelte van het bovenblad bij de tenen weggesneden om de tenen meer ruimte te geven. Tevens is bij de rechterschoen aan de zijkanten een insnijding aangebracht, terwijl bij de linkerschoen aan de rechter zijkant een stuk is uitgesneden. Al deze bewerkingen om deze schoenen nog passend te maken voor een kind in de groei, doen vermoeden dat het geen welgestelde familie betrof uit welke de drager/draagster kwam. Blijkbaar werd door middel van improvisatie het maximale uit een paar schoenen gehaald.

³⁰ Goubitz et al, 2001: type 85.

Afbeelding 109. Foto van alle onderdelen van Schoen 1 van het aangetroffen paar kinderschoenen. De onderdelen zijn van de bovenzijde gefotografeerd.

Afbeelding 110. Foto van alle onderdelen van Schoen 1 van het aangetroffen paar kinderschoenen. De onderdelen zijn van de onderzijde gefotografeerd.

Afbeelding 111. Foto van alle onderdelen van Schoen 2 van het aangetroffen paar kinderschoenen. De onderdelen zijn van de bovenzijde gefotografeerd.

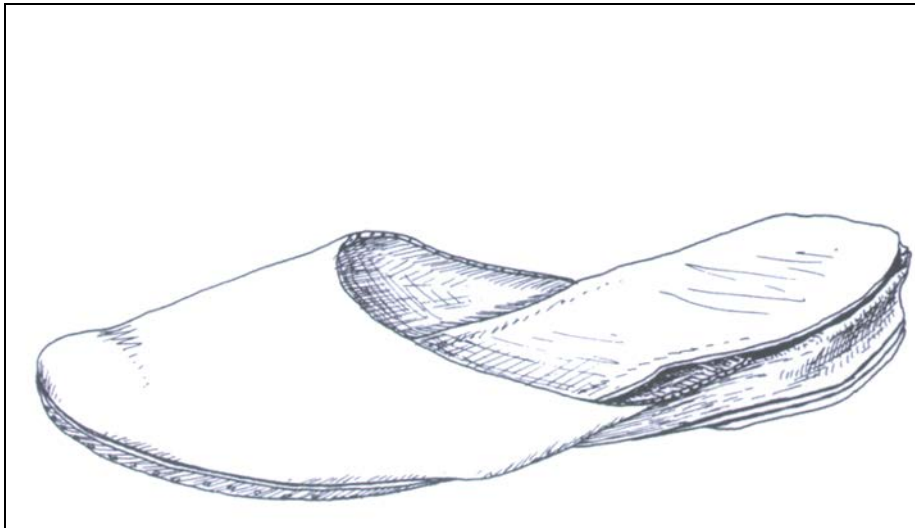
Afbeelding 112. Foto van alle onderdelen van Schoen 2 van het aangetroffen paar kinderschoenen. De onderdelen zijn van de onderzijde gefotografeerd.

Afbeelding 113. Het paar kinderschoenen na restauratie. Foto: M. E. C. van Wilgen-Felten.

5.7.2 Spoor 68

In een houten tonput die als beerput was gebruikt werd een complete schoen aangetroffen. Het gaat hierbij om een soort muil, met een houten tussenlaag in de zool. Een vergelijkbare schoen wordt afgebeeld in Goubitz, 2001 (zie Afbeelding 114). Op basis van het aangetroffen aardewerk in de tonput kan de muil uit Bleskensgraaf worden gedateerd in de periode 1800 - 1900 A.D.

Afbeelding 114. Een voorbeeld van een muil, zoals deze in de tonput werd aangetroffen. Naar Goubitz, 2001.

5.7.3 Overig leer

In een aantal sporen werd eveneens leer aangetroffen. In Spoor 43, 54 en 65 werden zolen uit de 17de of de 18de eeuw gevonden. In Vondstnummer 45 werden twee houtgepende zolen gevonden, daterend uit de 17de of de 18de eeuw. Vondstnummer 136 betreft fragmenten van een schoen met een riempje, die dateert uit de periode 1750 - 1850 A.D. Vondstnummer 137 betreft een zool uit de 17de of de 18de eeuw.

5.8 Archeozoologisch materiaal

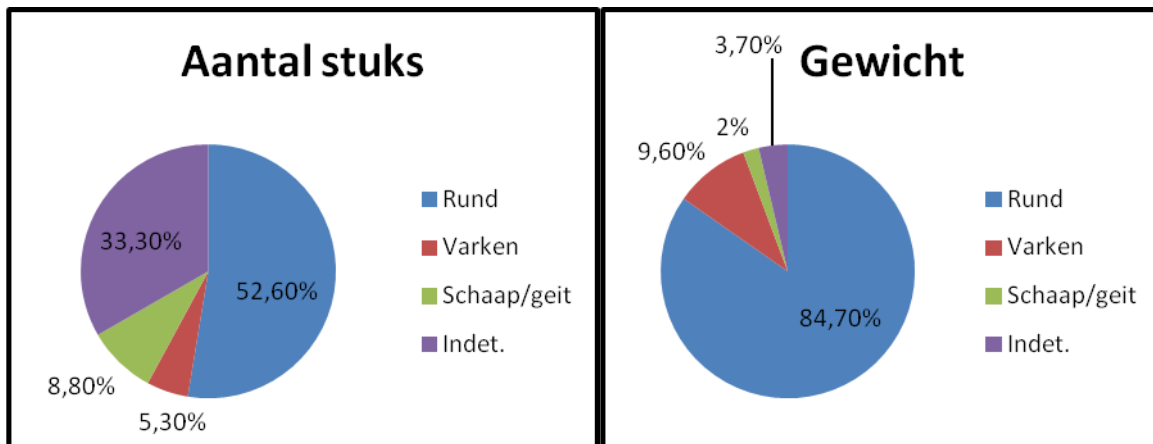
Botmateriaal werd aangetroffen in de ophoogpakketten, maar ook in enkele putten en afvalkuilen. Naast het botmateriaal dat bij het veldwerk werd verzameld, werden ook een viertal grondmonsters gezeefd en onderzocht op resten van dieren, vissen en schelpen. De monsters waren net als bij het archeobotanisch onderzoek afkomstig uit drie beerputten (S18, S19 en S68) en een afvalkuil (S40). Over het algemeen was de hoeveelheid botmateriaal in het ophoogpakket, en ook in de sporen, vrij klein. Toch kan dit materiaal wat bijdragen aan informatie over het dieet van de bewoners van de beide percelen, ook al betreft het geen representatief beeld.

In twee gevallen was sprake van een dierbegraving. In beide gevallen ging het om een vergelijkbare locatie geheel achter op het perceel van Kerkstraat 31-33. In één geval ging het om een grote hond, welke vermoedelijk als huisdier is gehouden. Het betreft een begraving op een diepte van 2.85 meter -NAP tot in het natuurlijke veen. De tweede dierbegraving betrof een jong varken, mogelijk een ziek dier.

Het overige dierlijke materiaal betrof in alle gevallen los botmateriaal dat als slachtafval of als etensresten was gedeponerd. In veel gevallen waren er hak-, snij- of zaagsporen te zien op de botfragmenten, waarbij het soms om het merg te doen was.

De zeeffresiduen uit de vier grondmonsters zijn grondig geanalyseerd om ook de resten van kleinere dieren en van vissen niet te missen. In elk van de monsters bleek erg weinig botmateriaal aanwezig. In elk van de drie beerputmonsters werd een kleine hoeveelheid botmateriaal van muizen aangetroffen.

Slechts in één beerputmonster (S19) werden daarnaast nog enkele fragmenten bot van grotere zoogdieren aangetroffen en eveneens resten van eierschalen. In de afvalkuil daarentegen werden opvallend veel mosselschelpen en in mindere mate kokkels aangetroffen. Ook hier was de hoeveelheid dierlijk botmateriaal zeer klein. Opvallend was een afsnijdsel van de hoef van een paard.

Afbeelding 115a en b. Diagrammen met de percentages bot per diersoort op basis van het aantal stuks en het gewicht. Dit is exclusief beide dierbegravingen.

Het vermelden waard is verder nog de vondst van een schedelkap met twee hoornpitten van een jong rund in een afvaldump (uit de periode 1750 - 1850) tussen beide panden. Vaak zijn dergelijke vondsten te relateren aan leerlooiers. De huid werd inclusief onderpoten en een deel van de schedel in een bak met urine gelegd om de huid van de haren te ontdoen.

Er zijn binnen het onderzoeksgebied echter geen andere aanwijzingen gevonden voor het looien van leer. Het betreft de enige vondst van hoornpitten en er werden niet veel metacarpi/ metatarsi (onderpoten) gevonden.

Afbeelding 116. a. Afsnijdsel van paardehoef.

b. Hak- en zaagspoor op de onderkaak van een varken.

5.9.1 Inleiding

Bij de Archeologische Begeleiding aan de Kerkstraat in Bleskensgraaf zijn negen grondmonsters genomen. Hiervan zijn de vier naar verwachting meest geschikte monsters gewaardeerd op hun botanische inhoud. Dit betrof drie 19^e eeuwse grondmonsters uit het onderste deel van de vulling van drie beerputten behorende bij de woningen Kerkstraat 29 en 31-33, alsmede een monster uit een 17de eeuwse afvalkuil, behorende bij de woning aan de Kerkstraat 31-33 (zie Tabel 1). Voornaamste onderzoeksdoel was, informatie te verkrijgen over het dieet en de levensstandaard van de mensen aan de Kerkstraat. Er is dus voornamelijk gekeken naar de in de monsters aanwezige economische planten, planten die bijvoorbeeld gebruikt zijn als voedsel, medicijn, kleurstof of looistof.

Monster	Spoor	Context	Datering	Volume monster
30	19	Beerput	19 ^{de} eeuw	ca. 5 liter
31	18	Beerput	19 ^{de} eeuw	ca. 5 liter
38	40	Afvalkuil	17 ^{de} eeuw	ca. 20 liter
48	68	Beerput	19 ^{de} eeuw	ca. 5 liter

Tabel 1. Context en datering van de gewaardeerde monsters.

5.9.2 Methodiek

In verband met de verwachte aanwezigheid van andere materiaalcategorieën als leer, aardewerk en zoölogische resten zijn de beerputmonsters (Monster 30, 31 en 68) in hun totaliteit gespoeld over zeven met aflopende maaswijdtegroottes van 4.0, 2.0, 1.0 en 0.5 en 0,2 mm. De laatstgenoemde zeef is om praktische en inhoudelijke redenen slechts bij een fractie (een liter) van de monsters gebruikt. Uit de afvalkuil (Monster 38) is tijdens het veldwerk een monster van een veel groter volume genomen.

Hiervan is met het oog op het archeobotanische onderzoek een willekeurig sample van vijf liter gezeefd, conform bovengenoemde methode.

Na het zeven zijn de residu's onder een stereo-microscop met een vergroting tot 50x beoordeeld op hun archeobotanische potentieel. Hierbij is uit elke zeeffractie een steekproef genomen om een indruk te verkrijgen van de kwaliteit (soortendiversiteit) en kwantiteit (aanwezige hoeveelheden) van de determineerbare plantenresten. De determinaties zijn verricht aan de hand van literatuur³¹ en met behulp van de vergelijkingscollectie van het laboratorium voor palynologie en paleobotanie van het Groningen Institute of Archaeology (GIA).³²

De waardering gaf het volgende beeld van de monsters: het botanisch materiaal is overwegend nat geconserveerd, er zijn slechts enkele verkoolde fragmenten aangetroffen. Monster 30 en 31, afkomstig uit de onderste vulling van beerputten, waren beide sterk zandig. De conservering was als gevolg hiervan matig en de organische component van het monster gering. Desalniettemin bevatten beide monsters, naast een beperkte hoeveelheid soorten wilde planten, matige tot redelijke hoeveelheden van een eveneens beperkt aantal cultuurplanten. Het derde beerputmonster (Monster 48) was aanzienlijk beter geconserveerd (minder zandig) en bevat naast enkele voedselplanten tevens een groter aantal soorten wilde planten.

³¹ Cappers, Bekker & Jans, 2006.

³² Dank hiervoor is verschuldigd aan René Cappers, Mans Schepers en Rita Palfenier-Vegter.

De 17de eeuwse afvalkuil (Monster 38) was (mede) vanwege de kleiige aard van de vulling veruit het best geconserveerd en bevat een vrij groot aantal soorten wilde planten en cultuurplanten.

In aanvulling op bovenstaande dient overigens te worden benadrukt dat Monster 38 en 48 weliswaar soortenrijker zijn dan Monster 30 en 31, maar dat ook hier de soorten in lage aantallen in de monsters aanwezig waren. Ook zullen diverse processen de aard en samenstelling van de monsters, zowel tijdens als na afloop van de vorming, hebben beïnvloed. Aangenomen mag worden, dat de plantenresten in de onderzochte contexten niet homogeen verdeeld waren, en dat de genomen monsters hier dus geen representatieve steekproef van vormen. Om bovenstaande redenen is er derhalve voor gekozen de aangetroffen plantenresten in de monsters niet nader te kwantificeren: dit zou leiden tot vrij subjectieve inschattingen – en hiermee interpretatie – van hoeveelheden vruchten en zaden. Van alle monsters zijn de 4.0 en 2.0 mm fracties geheel doorzocht. Van de kleinere fracties (1.0, 0.5 en 0.2 mm) is een representatief deel geanalyseerd, tot op het niveau dat de indruk werd verkregen dat verder uitzoeken van de fractie niet meer zou resulteren in een aanzienlijke uitbreiding van de soortenlijst. Van deze fracties is dus niet al het residu onderzocht; dit zou onevenredig veel tijd hebben gekost. Hiermee zullen enkele incidenteel in het monster voorkomende (voornamelijk wilde) soorten planten wellicht zijn gemist, maar op grond van de wel geanalyseerde component mag worden aangenomen dat dit niet tot grote interpretatieverschillen zal leiden.

Bij de uitwerking van de monsters zijn de verschillende typen plantenresten uit het monster gehaald. Omdat ervoor is gekozen de (veelal) wilde plantensoorten niet te kwantificeren, zijn deze na herkenning van één of enkele exemplaren verder niet uit het residu verwijderd. Alle wel uit het residu verwijderde en geïdentificeerde resten worden onder water in afgesloten buisjes bewaard.

5.9.3 Resultaten

In Tabel 2 wordt een overzicht van de aangetroffen botanische macroresten gegeven, waarbij een onderverdeling in economische planten en wilde planten is gehanteerd. In de meeste gevallen konden deze tot op soortniveau worden gedetermineerd; in enkele gevallen niet. Wanneer er (enige) onzekerheid over de soort, wordt dit aangegeven met *cf.* (Latijn voor *cum forma*, 'met de vorm van'). Soms kan de determinatie betrekking hebben op twee of drie soorten, die lastig van elkaar te onderscheiden zijn (bijvoorbeeld *Atriplex patula/prostrata*). Is alleen het geslacht bekend, maar niet de soort, dan wordt na de naam van het geslacht de afkorting *sp.* (Latijn voor *species*, soort) gegeven. In enkele gevallen kan slechts een determinatie tot op familieniveau worden gegeven (bijvoorbeeld Poaceae, grassenfamilie).

5.9.3.1 Cultuurplanten

Bij de monsters uit twee van de drie beerputten, te weten Monster 30 en 31, werd een sterk overeenkomende soortensamenstelling aangetroffen. De hoofdmoot van de aanwezige macroresten bestaat uit cultuurplanten: aardbei (*Fragaria x ananassa*), kers (*Prunus cerasius*), druif (*Vitis vinifera*), braam (*Rubus fruticosus*) en appel (*Malus sylvestris*), in Monster 30 nog aangevuld met een enkele vrucht van gierst (*Panicum miliaceum*). Beerputmonster 48 bevat naast kers, wijnstok/druif en gierst ook hennep (*Cannabis sativa*) en vlas (*Linum usitatissimum*).

Het monster uit de 17de eeuwse afvalkuil heeft een hele andere en zeer diverse samenstelling voor wat betreft economische plantenresten. Hier ontbreken weliswaar 'typische' beerputsoorten als kers, aardbei, druif en braam, maar zijn naast gierst, hennep en fruitsoorten als appel, peer (*Pyrus communis*) en pruim (*Prunus domestica*) ook enkele fragmenten van hazelnoten (*Corylus avellana*) en boekweit (*Fagopyrum esculentum*) aangetroffen. Opvallend is ook de aanwezigheid van enkele soorten uit de schermbloemenfamilie: hondspeterselie (*Aethusa cynapium*), dille (*Anethum graveolens*), peen (*Daucus carota*) en pastinaak (*Pastinaca sativa*). Hieronder zal een korte toelichting volgen op de in de monsters aangetroffen soorten.

Opmerkelijk is het nagenoeg ontbreken van granen. Er is enkel sprake van de aanwezigheid van enkele (fragmenten van) vruchten van pluimgierst in de beerputmonsters 30, 38 en 48. Pluimgierst wordt vanaf de bronstijd in Nederland verbouwd.³³ Boekweit is officieel geen graanproduct, maar wordt wel vaak in deze categorie behandeld. Hiervan is in Monster 38 een fragment van een vrucht aangetroffen. Boekweit geniet vooral bekendheid door de boekweitbrandcultuur, waarbij met name in de 17de en 18de eeuw op grote schaal hoogveengebieden werden afgebrand voor de verbouw van (onder meer) boekweit. Aangenomen mag worden, dat lokaal en in de (directe) omgeving van de Kerkstraat 29 t/m 31 geen granen en boekweit werden verbouwd en/of verwerkt. Hiervoor zijn de aangetroffen aantallen te gering en ontbrekende kenmerkende begeleidende onkruidsoorten.

Fruit was wel in redelijke mate aanwezig in de monsters. De appelpitten zijn groot en, met uitzondering van één (vermoedelijk gekauwd) exemplaar, intact. Verondersteld mag worden, dat de klokhuizen in het algemeen niet geconsumeerd werden en in hun totaliteit in de beerputten en afvalkuil terecht kwamen. Enkele andere soorten zullen via het darmkanaal in de beerputten zijn beland. Dit geldt in ieder geval voor de vruchten/ pitten van aardbei en gewone braam en vermoedelijk ook voor de druivenpitten. Wilde aardbeien (*Fragaria vesca* of *Fragaria moschata*) werden vanaf de 10de eeuw in het wild verzameld. De eerste vermelding van de lokale verbouw van aardbeien stamt uit 1397. Onze huidige aardbeien (*Fragaria x ananassa*) stammen niet af van deze vroege aardbeien, maar vormen een kruising van Amerikaanse soorten die in de 17de en 18de eeuw in Nederland zijn geïntroduceerd.³⁴ De druivenpitten in de monsters zijn over het algemeen groot en kunnen vermoedelijk worden toegeschreven aan de consumptie van druiven (de pitten van krenten en rozijnen zijn over het algemeen fors kleiner). De kersenspitten behoren tot de niet-inheemse zure kers. Vanuit het oorsprongsgebied rond de Kaspische Zee geleidelijk heeft de soort zich geleidelijk over Europa verspreid en bereikte deze vanaf de 11de eeuw Nederland. In Monster 38 is, naast een aantal fragmenten, één complete pruimenpit aangetroffen. Het is niet mogelijk om aan de hand van een dergelijk kleine hoeveelheid pit(fragmenten)ten uitspraken te doen over het pruimenras waartoe deze behoren³⁵.

Planten met oliehoudende zaden die in de monsters zijn aangetroffen, zijn hennep, vlas en zwarte mosterd. Het gebruik van hennep kan archeologisch worden teruggevoerd tot 4000 voor Christus. Aanvankelijk werd de plant vermoedelijk vooral – maar niet uitsluitend – gebruikt voor de productie van touw en textiel, de Romeinen gebruikten de vezels bijvoorbeeld voor het maken van zeilen.

Vanaf de (vroege) middeleeuwen komt de plant ook in Nederland voor, maar een sterke uitbreiding van het gebruik vindt plaats vanaf de 14de eeuw. Dan zijn het ook vooral de vruchten van de plant die gebruikt worden, als medicatie of (minder bekend) vogelvoer. Ook is bekend dat er olie uit de vruchten werd gewonnen, maar omdat deze ook kant-en-klaar verkrijgbaar was, wordt wel verondersteld dat de in beerputten aangetroffen hennepvruchten vrijwel altijd zijn toe te schrijven aan medicinaal gebruik.³⁶ Interessant in deze context is de vermelding van een 16de eeuws recept voor een slaapdrank, gemaakt van maanzaad, hennep en zaden van bilzekruid³⁷. Beide laatstgenoemde soorten zijn aangetroffen in Monster 48. Bilzekruid komt echter van nature ook voor op droge, zeer voedselrijke, omgewerkte grond in het rivieren- en duingebied³⁸. Ook voor lijnolie (van vlas) geldt dat dit op de markt kant-en-klaar verkrijgbaar was. Het vlaszaad in Monster 48 zal dus vermoedelijk als smaakmaker in de voeding gebruikt zijn. Het is onduidelijk of de zaden van zwarte mosterd een economische waarde hebben gehad. Vermoedelijk afkomstig uit het Middellandse Zeegebied, is deze soort vooral vanwege zijn oliehoudende zaden (er zijn ook aanwijzingen dat de soort is gebruikt als bladgroente) als cultuurgewas over een groot deel van Europa verspreid geraakt.³⁹

³³ Zeven, Bakels, van Haaster & Pals, 1997: p. 20.

³⁴ Zeven, Bakels, van Haaster & Pals, 1997: p. 88.

³⁵ Persoonlijke mededeling de heer H. Woldring.

³⁶ Zeven, Bakels, van Haaster & Pals, 1997: p. 58.

³⁷ van Haaster, 2008: p. 16.

³⁸ van der Meijden, 1996: p. 329.

³⁹ Kooistra, Hänninen, van Haaster & Vermeeren, 1998: p. 47.

Hierbij is de soort (vooral) in het rivierengebied ook onderdeel gaan uitmaken van natuurlijke vegetaties, waar ze “*op open, vochtige, voedselrijke grond aan rivieroever, op omgewerkte grond, in wegbermen*” voorkomt.⁴⁰ De mosterdzaden in Monster 48 waren slechts gedeeltelijk gefragmenteerd. Hiermee blijft onduidelijk of de zaden zijn gebruikt voor oliewinning (ook is wel bekend dat ze gebruikt werden als smaakmaker in gerechten) dan wel deze afkomstig zijn van wilde planten die in de omgeving van de beerputten zijn opgeschoten.

Iets vergelijkbaars gaat op voor een aantal vertegenwoordigers van de schermbloemenfamilie in Monster 38. Van hondspeterselie, peen en pastinaak kan niet worden aangetoond dat ze zijn gebruikt als keukenkruiden en groenten, omdat deze soorten in Nederland ook in het wild voorkomen. Aan de hand van de vruchten is het niet mogelijk om onderscheid te maken tussen de wilde peen en de gecultiveerde variant. Van pastinaak worden de (pen)wortels in het eerste jaar geoogst en worden pas in het tweede seizoen zaden gezet. Wanneer er in archeologische contexten zaden van deze soort worden aangetroffen duidt dit derhalve eerder op de aanwezigheid van wilde planten dan van gecultiveerde.⁴¹ Dille is vermoedelijk wel verbouwd voor het gebruik als keukenkruid.

5.9.3.2 Wilde planten

De zandige beerputmonsters 30 en 31 bevatten nagenoeg geen resten van wilde planten. Vermoedelijk is dit te wijten aan hun slechte conservering. Monster 38 en 48 bevatten een veel grotere component wilde planten. Veel van de hierin aanwezige wilde planten zijn (pionier)soorten van een matige tot zeer voedsel- en/of stikstofrijke omgeving, (in de literatuur) vaak aangeduid als 'akkeronkruiden'. Dit betreft soorten van ruderaal plaatsen (akkers, moestuintjes, ruigten, bermen en dergelijke), vaak met omgewerkte grond. In deze categorie vallen onder meer de soorten akkerdistel (*Cirsium arvense*), bilzekruid (*Hyoscyamus niger*), gewone berenklauw (*Heracleum sphondylium*), gewoon varkensgras (*Polygonum aviculare*), kleine brandnetel (*Urtica urens*), knopherik (*Raphanus raphanistrum*), vogelmuur (*Stellaria media*) en zwarte nachtschade (*Solanum nigrum*). Opvallend is de vondst van gehoornde klaverzuring (*Oxalis corniculata*), oorspronkelijk een exoot die pas relatief recentelijk in Nederland is ingeburgerd en derhalve niet vaak in archeologische monsters wordt aangetroffen. Hiernaast bevindt zich in beide monsters een duidelijke component van planten van natte groeiplaatsen in beide monsters. Hieronder vallen water- en oeverplanten als poelruit (*Thalictrum flavum*), ruwe bie (Schoenoplectus *tabernaemontani*), waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*), watertorkruid (*Oenanthe aquatica*) en enkele zeggesoorten (*Carex* spp.).

5.9.4 Conclusie

Bij de Archeologische Begeleiding aan de Kerkstraat 29 en 31-33 te Bleskensgraaf zijn negen grondmonsters genomen. Hiervan zijn de vier potentieel meest geschikte monsters gewaardeerd op archeobotanische resten. Drie monsters zijn genomen uit beerputten behorende bij bewoning aan de Kerkstraat 29 en 31-33. Monster 30 en 31 waren beide sterk zandig en bevatten nagenoeg uitsluitend de harde vruchten van aardbei, braam, druif en kers. De enkele vruchten en zaden van andere plantsoorten in beide monsters waren over het algemeen slecht geconserveerd. Aangenomen mag worden, dat het soortenspectrum van deze monsters door de slechte conservering sterk vertekend is en daarom weinig representatief is. Dit geldt niet voor beerputmonster 48. Hierin zijn naast de harde vruchten van de fruitsoorten aardbei, druif en kers ook hennep, vlas en gierst aangetroffen. Hennep en vlas zijn mogelijk gebruikt met het oog op hun oliehoudende vruchten. Dit lijkt het meest aannemelijk voor hennep, dat mogelijk een medicinaal gebruik kende. Vlas kan ook zeer wel als smaakmaker in gerechten zijn gebruikt. Het vierde onderzochte monster is afkomstig uit een 17de eeuwse afvalkuil, behorende bij het erf van de Kerkstraat 31-33. Het soortenspectrum van cultuurgewassen wijkt enigszins af van de beerputmonsters: in dit monster zijn bijvoorbeeld ook enkele leden van de schermbloemenfamilie aangetroffen (dille, hondspeterselie, pastinaak en peen), alsmede de soorten boekweit, gierst, hazelaar, appel/peer, pruim, hennep en zwarte mosterd.

⁴⁰ van der Meijden, 1996: p. 203.

⁴¹ Kooistra, Hänninen, van Haaster & Vermeeren, 1998: p. 49.

Het is maar zeer de vraag of de genoemde schermbloemigen allemaal als keukenkruid gebruikt zijn, het is ook goed mogelijk dat deze als wilde planten voorkwamen. Hetzelfde kan gezegd worden van zwarte mosterd.

De wilde plantsoorten - van zowel de beerputmonsters als het monster uit de afvalkuil - vallen grofweg uiteen in een groep met soorten van voedselrijke, stikstofrijke plekken en een groep van water- en oeverplanten. Van de soorten uit eerstgenoemde groep is het aannemelijk dat deze groeiden op de erven van de Kerkstraat, bijvoorbeeld als onkruiden in een omgewerkt (moes)tuintje. Soorten uit de tweede groep hebben vermoedelijk gegroeid in een watergang met relatief schoon water in de directe omgeving. Alle soorten wilde planten zullen secundair in de beerputten en afvalkuil zijn beland. Enkele soorten kunnen weliswaar op natuurlijke wijze in de beerput terecht zijn gekomen door bijvoorbeeld dispersie door de wind, maar aannemelijker is dat het gros van de soorten onder invloed van de mens hierin is beland. De soorten van voedselrijke en stikstofrijke plekken bijvoorbeeld op het moment dat de beerputten en afvalkuil in onbruik raakten en hierbij opgevuld werden met grond uit de (directe) omgeving. Indien de beerputten meerdere gebruiksfasen hebben gekend kan een laag beer ook zijn toegedekt met een laag as en grond, waarna het gebruik hervat is. Een mogelijke verklaring voor de aanwezigheid van oever- en waterplanten in de monsters, is dat water uit een watergang in de (directe) omgeving is gebruikt bij het schoonmaken van de beerputten.

Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam	Deel van plant	Monster 30	Monster 31	Monster 38	Monster 48
(potentiële) Cultuurplanten						
cf. <i>Aethusa cynapium</i>	hondspeterselie	vrucht			+	
<i>Anethum graveolens</i>	dille	vrucht			+	
<i>Brassica nigra</i>	zwarte mosterd	zaad			+	
<i>Cannabis sativa</i>	hennep	vrucht			+	+
<i>Corylus avellana</i>	hazelaar	vrucht			+	
<i>Daucus carota</i>	peen	vrucht			+	
<i>Fagopyrum esculentum</i>	boekweit	vrucht			+	
<i>Fragaria x ananassa</i>	aardbei	vrucht	+	+		+
<i>Linum usitatissimum</i>	vlas	zaad				+
<i>Malus sylvestris</i>	appel	zaad	+	+	+	
<i>Panicum miliaceum</i>	pluimgierst	vrucht	+		+	+
<i>Pastinaca sativa</i>	pastinaak	vrucht			+	
<i>Prunus cerasus</i>	zure kers	vrucht (endocarp)	+	+		+
<i>Prunus domestica</i>	pruim	vrucht (endocarp)			+	
<i>Pyrus communis</i>	peer	zaad			+	
<i>Rubus fruticosus</i>	gewone braam	vrucht	+	+		
<i>Vitis vinifera</i>	wijnstok (druif)	zaad	+	+		+
Wilde planten						
Asteraceae	compositiefamilie	vrucht			+	+
<i>Atriplex patula/prostrata</i>	uitstaande/spiesmelde	vrucht	+			+

Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam	Deel van plant	Monster 30	Monster 31	Monster 38	Monster 48
<i>Bidens tripartita</i>	veerdelig tandzaad	vrucht				+
Brassicaceae indet	kruisbloemenfamilie	zaad			+	
Bryophyta sp.	bladmossen	planten	+	+	+	+
<i>Carduus crispus/Cirsium arvense</i>	kruldistel/akkerdistel	vrucht	+			
<i>Carex cf. acuta/nigra</i>	scherpe/zwarte zegge	vrucht			+	
<i>Carex cf. panicea</i>	blauwe zegge	vrucht				+
<i>Carex sp.</i>	zegge soorten	vrucht	+		+	+
<i>Chenopodium album</i>	melganzenvoet	vrucht	+		+	+
<i>Cirsium arvense</i>	akkerdistel	vrucht				+
<i>Galeopsis cf. speciosa/tetrahit/bifida</i>	dauwnetel/hennepnetel	vrucht			+	
<i>Glyceria sp.</i>	–	vrucht			+	
<i>Heracleum sphondylium</i>	gewone berenklauw	vrucht				+
<i>Hyoscyamus niger</i>	bilzekruid	zaad				+
<i>Lamium cf. amplexicaule</i>	hoenderbeet	vrucht			+	
<i>Leontodon autumnalis</i>	vertakte leeuwentand	vrucht				+
<i>Leucanthemum vulgare</i>	margriet	vrucht				+
<i>Menyanthes trifoliata</i>	waterdrieblad	zaad			+	
<i>Oenanthe aquatica</i>	watertorkruid	vrucht				+
<i>Oxalis cf. corniculata</i>	gehoornde klaverzuring	zaad				+
<i>Persicaria lapathifolia</i>	beklierde duizendknoop	vrucht		+	+	+
<i>Persicaria hydropiper</i>	waterpeper	vrucht			+	
Poaceae	grassenfamilie	vrucht				+
<i>Polygonum aviculare</i>	varkensgras	vrucht	+		+	+
<i>Ranunculus flammula</i>	egelboterbloem	vrucht				+

Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam	Deel van plant	Monster 30	Monster 31	Monster 38	Monster 48
Ranunculus repens	kruipeude boterbloem	vrucht		+	+	+
Raphanus raphanistrum	knopherik	vrucht			+	+
Raphanus raphanistrum	knopherik	zaad				+
Rumex obtusifolius	ridderzuring	vrucht		+	+	+
Salix sp.	wilg	knopschub			+	
Sambucus nigra	gewone vlier	zaad				+
Schoenoplectus tabernaemontani	ruwe bie	vrucht				+
Solanum nigrum	zwarte nachtschade	zaad			+	+
Stellaria media	vogelmuur	zaad		+	+	+
cf. Thalictrum flavum	poelruit	zaad				+
Urtica urens	kleine brandnetel	Vrucht			+	+

Tabel 2. Aantroffen botanische resten bij de Archeologische Begeleiding aan de Kerkstraat in Bleskensgraaf.

6. Synthese en waardering

6.1 Synthese

Bij de Archeologische Begeleiding ter plaatse van de percelen Kerkstraat 29 en Kerkstraat 31-33 zijn resten van twee oude dorpswoningen aangetroffen. Er werden eveneens enkele bij de bebouwing behorende beerputten, afvalkuilen, afvaldumps en een waterput aangetroffen. De resten van de woningen bestonden uit funderingen, muurresten en vloeren, waarbij voor een groot deel slechts de contouren van de bovenzijde van het muurwerk kon worden blootgelegd.

De oudste archeologische resten dateren uit de Late Middeleeuwen. Deze werden aangetroffen in de onderste ophooglaag (Laag 3), met vondstmateriaal uit de 14de en 15de eeuw. Deze ophooglaag lijkt op te lopen in de richting van de voormalige kerk, ten oosten van het onderzoeksgebied. Het is zeer waarschijnlijk dat het hier gaat om de aanzet van een kerkterp. Of in deze periode al sprake is geweest van bewoning binnen het onderzoeksgebied is onduidelijk. Als gevolg van de beperkte diepte van de graafwerkzaamheden kon deze laag slechts op twee kleinere locaties worden onderzocht. Er zijn uit de Late Middeleeuwen wel archeologische vondsten aangetroffen, maar geen sporen. Waarschijnlijk was de kerk oorspronkelijk het enige bouwwerk ten noorden van de dijk waarop de Kerkstraat ligt. De bewoning was vermoedelijk van oorsprong geconcentreerd op terpjes ten zuiden van de Kerkstraat, langs de Graafstroom.

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de Kerkeweer, oorspronkelijk grond die eigendom was van de kerk, die na verloop van tijd in percelen werd uitgegeven ten behoeve van huisplaatsen. Zo zijn de drie percelen ten westen van het onderzoeksgebied, getuige oorkonden, pas in de late 17de eeuw uitgegeven ten behoeve van nieuwe huisplaatsen⁴². De twee percelen binnen het onderzoeksgebied samen met het perceel ten oosten daarvan zullen dan reeds in de 16de eeuw of al eerder zijn uitgegeven. Mogelijk werden op het Kerkeweer net als in Wijngaarden zogenoemde armenwoningen gesticht⁴³, voor mensen die bijvoorbeeld door overstromingen alles waren kwijt geraakt. Deze konden hier dan een niet grondgebonden beroep uitvoeren, zoals schoenmaker, smid of herbergier.

Voor wat betreft de beide percelen binnen het onderzoeksgebied wordt reeds aan het begin van de 17de eeuw in een akte de woningen en bewoners vermeld. Op het perceel Kerkstraat 29 wordt reeds vanaf deze vroege periode een smid als bewoner vermeld. Ook in de 19de eeuw was het aanwezige pand nog in gebruik als smederij. Er zijn binnen dit deel van het onderzoeksgebied veel resten aangetroffen van de voormalige smederij van Bleskensgraaf. Dit betreft onder meer: een deel van de opbouw van het smidsvuur, de funderingen en muurresten van de smederij, ijzerslakken, metaalresten (waaronder hoefijzers en hamerslag) en vermoedelijk ook grondstoffen.

In de woning op het perceel Kerkstraat 31-33 woonde aan het begin van de 17de eeuw een schoenmakersfamilie. Van de uitoefening van dit ambacht in deze periode zijn ook bewijzen teruggevonden (leerafval en schoenen). In de eerste helft van de 19de eeuw wordt hier als bewoner een chirurgijn vermeld.

De resten van de woning Kerkstraat 29, alsook van de woning Kerkstraat 31-33, lijken te kunnen worden gedateerd in de eerste helft van de 17de eeuw. De vele overstromingen en problemen in de 16de eeuw, waarvan melding is gemaakt, hebben er waarschijnlijk toe geleid dat in de loop van de 16de en/of aan het begin van de 17de eeuw het onderzoeksgebied werd opgehoogd met een dikke laag klei. Vermoedelijk zijn aansluitend de nieuwe woningen, waarvan de resten zijn teruggevonden, gerealiseerd. Mogelijk zijn deze gebouwd na de verwoestingen van de watersnoodramp van 1595.

⁴² <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-van-oort/I3218.php>

⁴³ http://www.hervormdwijngaarden.nl/test/Beleidsplan%20versie%202027-05-2011_def_.pdf

Een restant van een fundering onder dit kleipakket, ter plaatse van de oostelijke perceelgrens van Kerkstraat 31-33, betreft een oudere bewoningsfase in de 16de eeuw. Deze muur was ingegraven in het ophoogpakket uit de 16de eeuw (Laag 2), vermoedelijk direct na het opbrengen van dit ophoogpakket.

De 17de eeuwse woning ter plaatse van Kerkstraat 31-33 bestond uit twee delen. Een wat groter voorhuis en een kleiner achterhuis. Over de indeling van het voorhuis tijdens deze 17de eeuwse fase is vanwege de beperkte diepte van de graafwerkzaamheden niets bekend. Wel is ter plaatse van het voorhuis een vloer van rode plavuizen aangetroffen. Vermoedelijk heeft deze ruimte zowel dienst gedaan als werkruimte en als leefruimte. Het achterhuis was getuige de aangetroffen situatie hoofdzakelijk in gebruik als keuken. Een 18de eeuwse aspot met inhoud stond nog in situ naast de zwartgeblakerde stookplaats tegen de brandmuur, die het voorhuis van het achterhuis scheidde. Dit betekent dat waarschijnlijk aan het einde van de 18de eeuw of iets later er een verbouwing heeft plaatsgevonden, waarbij de ruimtes van het oorspronkelijke voor- en achterhuis zijn opgevuld. Vervolgens is hier een nieuwe woning gerealiseerd, zoals deze nog te zien is op de 19de eeuwse Kadasterkaart en de kaart uit 1945 van Bleskensgraaf. De oostgevel van het pand lijkt hierbij iets te zijn verplaatst in westelijke richting. Verder zijn er na verloop van tijd en reeds voor 1945 verschillende aanbouwen gerealiseerd aan de achterzijde van het pand. Deze aanbouwen zijn echter eerder al weer gesloopt, lang voorafgaand aan de sloop van het gehele pand, in 2010.

De oudste resten van het pand ter plaatse van Kerkstraat 29 dateren, op basis van de aangetroffen artefacten en de stratigrafische ligging, uit dezelfde periode als het pand op Kerstraat 31-33. Het pand is wel duidelijk kleiner (minder lang). Het is waarschijnlijk dat het gebouw in oorsprong al direct als smederij is gebouwd. Vanwege de beperkte diepte van de graafwerkzaamheden was het niet mogelijk om gedetailleerde informatie te verkrijgen over de indeling en de fasering van het gebouw.

De smederij was in ieder geval gesitueerd in de voorste ruimte, langs de Kerkstraat. Hier kon de locatie van het smidsvuur worden bepaald aan de hand van een vermoedelijke kolenbak centraal in de ruimte. Een dergelijke kolenbak was meestal direct onder het smidsvuur gelegen. Het smidsvuur bestond uit een gemetselde verhoging met een constructie voor een blaasbalg. Een vreemd georiënteerde muur in de noordwestelijke hoek van de ruimte kan mogelijk worden gerelateerd met de ophanging van de rookkap boven het vuur. Achter de smidse was waarschijnlijk nog een woonvertrek gelegen.

Ook dit pand lijkt, in dezelfde periode als Kerkstraat 31-33 (aan het eind van de 18de eeuw, of in het begin van de 19de eeuw), grondig te zijn verbouwd. Waarschijnlijk is het pand daarbij wat verder uitgebouwd. De nieuwe achtergevel werd in noordelijke richting verplaatst. De nieuwe westelijke zijgevel werd verder naar het westen verplaatst.

Verder werden achter op het perceel de resten van een bijgebouw (schuur) aangetroffen, dat in 1945 nog bestond. Enkele muurresten kunnen hier worden gerelateerd aan een oudere voorganger van dit bijgebouw. Vermoedelijk betreft dit het bijgebouw dat is weergegeven op de Kadasterkaart uit circa 1832.

De beide percelen werden aan de achterzijde begrensd door de Pastoriesloot, die ongeveer achter de voormalige schuur was gelegen. Op basis van historische bronnen kan worden geconcludeerd dat deze sloot in elk geval al aan het begin van de 17de eeuw kan worden beschouwd als de kavelgrens van de achterzijde van de drie percelen ter plaatse van de Kerkweer (Kerkstraat 27, 29 en 31-33). Deze conclusie wordt bevestigd door het vrijwel ontbreken van archeologische sporen ten noorden van de sloot. Op basis van het in de slootvulling aangetroffen vondstmateriaal kan worden geconcludeerd dat de sloot pas in de 20ste eeuw geheel is gedempt.

Verder werd ter plaatse van het centrale dieper afgegraven deel van het onderzoeksgebied, op de grens tussen de beide percelen, mogelijk een oude kavelgrens waargenomen. In het diepste vlak⁴⁴ kon over enkele meters afstand een duidelijke lijnvormige aftekening worden herkend, waarbij blijkbaar het 16de eeuwse kleipakket (Laag 2) was ingesneden in het middeleeuwse ophoogpakket (Laag 3).

⁴⁴ Op een diepte van circa 2.3 meter -NAP.

Mogelijk gaat het hier om een greppel of sloot die de kavelgrens vormde. De centrale ligging tussen de panden maakt dit zeer aannemelijk.

De archeologische resten boden ook meer inzicht in de aard van de voormalige bewoning. Zo werden in meerdere contexten op het perceel Kerkstraat 29 aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van een smederij. Dit betrof onder meer de ruimte van de smederij en ijzerslakken. Ook werd in meerdere afvalkuilen op het achtererf een gelige substantie aangetroffen, waaronder ook een volledig gevulde ingegraven houten kist. Deze substantie heeft vermoedelijk te maken met de smederij en zou als grondstof kunnen hebben gediend. Verder werden meerdere metaalvondsten op het perceel gedaan, waarvan een deel te relateren is aan de smidse. In de paleobotanische monsters werd hamerslag, een afvalproduct van het smeedproces, aangetroffen. In een afvalkuil uit de 17de eeuw werd verder een hoefsplinter aangetroffen. Dit wijst erop dat de smid onder andere als hoefsmid heeft gefungeerd. Ook de vondst van meerdere (versleten) hoefijzers in de afvallagen is hiervoor een aanwijzing. De smid voorzag de mensen in het dorp Bleskensgraaf en omgeving van verschillende diensten, waarbij hij als hoefsmid fungeerde, en materiaal en wagens van boeren en gereedschappen van de dorpsbewoners vervaardigde en herstelde.

Voor wat betreft de archeologische vondsten die zijn toe te wijzen aan het pand Kerkstraat 31-33, zijn ook duidelijk vondsten gedaan die samenhangen met het beroep van de bewoners. Zo kan de aanwezigheid van een schoenmaker in de tweede helft van de 17de eeuw worden afgeleid uit het afval uit een afvalkuil (S40) ten oosten van het pand. Hierin werden meerdere leer afsnijdsels en delen van schoenen teruggevonden, alsook een paar vrijwel complete kinderschoenen. Ook werden hierin enkele spelden en een kledingoojie teruggevonden. Mogelijk was de bewoner ook werkzaam als kleermaker.

Het beeld van de levensstandaard van de bewoners tot en met de 16de eeuw is vrijwel niet te schetsen, door het ontbreken van contexten. Wel kan worden geconstateerd dat er opvallend weinig import aardewerk, zoals het Rijnlandse steengoed, is aangetroffen. Het beeld vanaf de 17de eeuw is dat van een gemiddeld dorpshuishouden. Er is wel op zeer kleine schaal sprake van wat luxe aardewerk, maar het grootste deel van het gevonden aardewerk bestaat uit het goedkope regionale - of import aardewerk. Drinkglazen werden opvallend weinig aangetroffen. Pas vanaf de tweede helft van de 18de eeuw werd er meer gebruik gemaakt van glas als opslagmedium. Veelvuldige aanpassingen aan een paar kinderschoenen werd eveneens geconstateerd. Ook dit wijst op een lage levensstandaard van de bewoners.

Uit onderzoek naar de aangetroffen botresten is gebleken dat zowel varken als rund en schaa/geit werd genuttigd. Enkele botresten vertoonden duidelijke slachtsporen. Ook werden enkele visresten en mosselschelpen aangetroffen in de grondmonsters. De botanische monsters uit de 19de eeuw wijzen op de consumptie van vruchten als aardbei, braam, druif, appel en kers en daarnaast het voorkomen van hennep, vlas en gierst. In een monster uit een context uit de 17de eeuw werd de aanwezigheid van pruim, peer, pastinaak, peen en diverse kruiden vastgesteld.

6.2 Beantwoording onderzoeksvragen

In onderstaande paragraaf worden de onderzoeksvragen uit het PvE herhaald en bondig beantwoord, dan wel aangegeven of de onderzoeksresultaten het toelaten deze te beantwoorden.

1. *De horizontale c.q. verticale spreiding van de aanwezige archeologische resten.*

Over de volledige oppervlakte van het onderzoeksgebied werden archeologische sporen aangetroffen. Ter plaatse van het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied werden vooral veel funderingen en muurresten uit de Nieuwe Tijd aangetroffen (resten van huisplattengronden). De dichtheid van de archeologische sporen en resten nam in noordelijke richting (voorbij de pastorie-sloot) duidelijk af. Vanwege de beperkte diepte van het onderzoek bestaat er onvoldoende inzicht in de verspreiding van de archeologische resten uit de Late Middeleeuwen.

2. De ouderdom, c.q. fasering van de aanwezige archeologische resten.

Er zijn archeologische sporen en vondsten aangetroffen uit de Late Middeleeuwen t/m de Nieuwe Tijd (1350 - 1950 A.D.). De aangetroffen funderingen, muren en vloeren stammen voornamelijk uit de 17de tot en met de eerste helft van de 20ste eeuw. Een in een dieper niveau aangetroffen muur is een aanwijzing voor bebouwing ter plaatse, voorafgaand aan de 17de eeuw. Deze muur stamt vermoedelijk uit de 16de eeuw. Vermoedelijk zijn rond 1800 vrijwel geheel nieuwe panden opgetrokken. De aangetroffen bebouwingsresten betreffen dan ook in ieder geval opeenvolgende bewoningsfasen vanaf de 16de eeuw.

Vanwege de beperkte diepte van de graafwerkzaamheden zijn er relatief weinig archeologische vondsten uit de de Late Middeleeuwen aangetroffen en in het geheel geen bebouwingsresten uit deze periode. In diepere niveaus zouden deze echter wel aanwezig kunnen zijn. Of er in de top van het Hollandveen nog oudere archeologische resten (uit de Late prehistorie, de Romeinse Tijd of de Vroege Middeleeuwen) aanwezig zijn kon bij dit onderzoek niet worden vastgesteld.

3. De aard van de aanwezige archeologische resten en de relatie met eerder ontdekte archeologische vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied en/of met oude kaarten en historische informatie.

Er zijn twee percelen opgegraven met de resten van twee dorpswoningen uit de Nieuwe Tijd. Een van de woningen deed eveneens dienst als smederij. De overige sporen betreffen grotendeels putten en kuilen behorend bij deze bebouwing. Deze bebouwing wordt al weergegeven op de kadastrale kaart uit het begin van de 19de eeuw. In oudere akten worden de betreffende percelen met bebouwing reeds vermeld vanaf het begin van de 17de eeuw. Over de aard van de uit de 16de eeuw stammende muur en over de aard en context van de archeologische vondsten uit de Late Middeleeuwen is vanwege de beperkte diepte van het onderzoek onvoldoende informatie beschikbaar.

4. De aanwezigheid van cultuur- en/of leeflagen, structuren en/of funderingen en muurwerk.

Er werden funderingen, muren, vloerniveaus en leeflagen aangetroffen behorend tot twee gebouwen uit de periode van de 17de tot en met 20ste eeuw. Tevens werd een deel van een muur uit de 16de eeuw aangetroffen.

5. De aanwezigheid van ophooglagen.

Er werden drie ophooglagen aangetroffen. De oudste ophooglaag (Laag 3) stamt uit de Late Middeleeuwen (vanaf circa 1250 A.D.). De top van deze ophooglaag met venige klei werd aangetroffen op een diepte van circa 2.0 meter -NAP. Deze laag had een dikte van circa 0.4 meter en was direct op de natuurlijke ondergrond (het Hollandveen) aanwezig.

Op deze laag werd een ophoogpakket uit de 16de eeuw aangetroffen (Laag 2). De top van deze ophooglaag met grijze klei werd aangetroffen op een diepte van circa 1.6 meter -NAP. Deze laag had een dikte van circa 0.35 meter.

Op Laag 2 werd de jongste ophooglaag (Laag 1) aangetroffen. De top van deze ophooglaag met klei, die vanaf de 17de eeuw was opgebracht, werd aangetroffen op een diepte van circa 1.2 meter -NAP. Deze laag had een dikte van circa 0.4 meter

6. De conserveringstoestand van organisch- en ecologisch materiaal en van metaal.

Organisch materiaal zoals hout en bot was relatief goed bewaard gebleven. Hetzelfde geldt voor metaalvondsten. Uit onderzoek naar enkele grondmonsters uit de beerputten en een afvalkuil is gebleken dat botanisch materiaal in met name de kleiige lagen goed geconserveerd was gebleven. In zandige lagen was de conservering van botanisch materiaal matig.

7. *De gaafheid van de aanwezige archeologische resten en de aanwezigheid van bodemverstoringen.*

Over het algemeen zijn met name de oudere archeologische resten goed bewaard gebleven. Deze zijn plaatselijk verstoord door graafwerkzaamheden ten behoeve van de bebouwing uit de 20ste eeuw zoals betonnen putten en waterkelders en riolering. Met name ter plaatse van de het pand van de schoenmaker, Kerkstraat 31-33, werden nog grotendeels intacte vloerniveaus en opgaand muurwerk aangetroffen.

8. *De geologische context van de aanwezige archeologische resten.*

Alle archeologische resten werden aangetroffen in - en op - ophooglagen. Deze ophooglagen waren opgebracht in de Late Middeleeuwen en in de Nieuwe Tijd, op het Hollandveen. De top van het Hollandveen werd aangetroffen op een diepte van 2.1 - 3.5 meter -NAP (oplopend van zuid naar noord). Onder het Hollandveen werden Afzettingen van Gorkum vastgesteld.

9. *Het lokale, regionale c.q. nationale belang van de aanwezige archeologische resten.*

De aangetroffen resten zijn met name van belang voor de lokale en regionale geschiedenis van Bleskensgraaf en van de Alblasserwaard in het algemeen. Het voorkomen van een smederij ter plaatse van het perceel van de smid en de neerslag daarvan in de vorm van archeologische resten is wel van groot belang. Zeker omdat de smederij van Bleskensgraaf in ieder geval vanaf het begin van de 17de eeuw tot zeker in de 19de eeuw heeft gefunctioneerd.

10. *De waardering van de archeologische vindplaatsen.*

Op basis van zowel inhoudelijke als fysieke criteria, zoals bepaald in het deelproces Waarderen (VS06) in de KNA 3.2, kan de onderzochte archeologische vindplaats als behoudenswaardig worden gekarakteriseerd (zie Hoofdstuk 6.3).

11. *De noodzaak tot planaanpassing of tot het uitvoeren van aanvullend archeologisch onderzoek.*

De werkzaamheden hebben reeds onder Archeologische Begeleiding plaatsgevonden. De archeologische resten die verwijderd moesten worden, werden gedocumenteerd en ex situ veilig gesteld. De overige archeologische resten zijn in situ behouden. Voorafgaand aan het plaatsen van de funderingspalen werd in overleg met de opdrachtgever het palenplan aangepast, voor de locaties waar archeologische muurresten in situ bewaard zijn gebleven.

12. *De eventueel te nemen maatregelen of te treffen voorzieningen voor behoud in situ van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen.*

Eventuele maatregelen samenhangend met de te realiseren bebouwing, zoals aanpassing van het palenplan, hebben reeds plaatsgevonden. Bij eventuele toekomstige graafwerkzaamheden binnen het onderzoeksgebied dient aanvullend archeologisch onderzoek plaats te vinden.

6.3 Waardering

Het waarderen van een vindplaats in overeenstemming met de KNA 3.2, deelproces Waarderen (VS06), houdt in dat de kwaliteit van het bodemarchief wordt bepaald. Het vaststellen van de kwaliteit geschiedt op basis van belevingsaspecten, fysieke criteria en inhoudelijke criteria, die elk een score toegekend krijgen. In de eerste stap wordt nagegaan of een vindplaats vanwege zijn belevingswaarde, op basis van zijn schoonheid of herinneringswaarde, als behoudenswaardig kan worden getypeerd. Bij de fysieke waardebepaling van een vindplaats wordt getoetst op basis van 'gaafheid' en 'conservering'. Wanneer deze criteria samen bovengemiddeld (vijf of zes punten) scoren wordt de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt.

Bij de laatste stap, op basis van inhoudelijke criteria, wordt de vindplaats gewaardeerd op wetenschappelijk belang. Deze wetenschappelijke waarde wordt gemeten aan de hand van zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. Zo kunnen vindplaatsen die middelmatig tot laag scoren op fysieke kwaliteit toch als behoudenswaardig worden geacht op basis van hun grote inhoudelijke belang, wanneer zij zeven punten of meer scoren.

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	Niet van toepassing		
	Herinneringswaarde	Niet van toepassing		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering	3		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit	Niet van toepassing		

Tabel 3. Scoretabel waarderingscriteria.

Waardering op basis van belevingsaspecten

Schoonheid: dit belevingsaspect is niet van toepassing, omdat er geen sprake is van een zichtbaar landschapselement

Herinneringswaarde: ook dit belevingsaspect is niet van toepassing. Er is geen sprake van een directe relatie met een historische gebeurtenis en verder speelt de locatie geen rol in een beleving van het landschap of is er sprake van een associatie met sagen of legenden.

Waardering op basis van fysieke criteria

Gaafheid: De gaafheid van de vindplaats wordt als middelhoog beschouwd. Binnen het onderzoeksgebied zijn veel funderingen, muurrestanten en delen van vloeren goed bewaard gebleven, maar ook werden onvolledige en uitgebroken delen van funderingen en muren aangetroffen. Bijbehorende beerputten werden eveneens aangetroffen. Daarin werden echter in alle gevallen zeer weinig archeologische vondsten aangetroffen. Op de locaties waar diep werd gegraven werden eveneens oudere sporen, funderingen en muren aangetroffen. Ook de ophooglagen uit de Late Middeleeuwen bleken intact aanwezig te zijn.

Conservering: de conservering van de vindplaats wordt als hoog ingeschat, op basis van volgende parameters. Vondstmateriaal toebehorend aan de anorganische categorie is goed bewaard gebleven. Ook het meer vergankelijke vondstmateriaal zoals metaal en organische materialen als bot en leer zijn goed bewaard gebleven. De conservering van ecologisch materiaal is matig in zandige contexten tot goed in kleiige contexten.

Op basis van het aspect fysieke kwaliteit wordt de onderzoekslocatie als behoudenswaardig beschouwd (score 5 punten).

Waardering op basis van inhoudelijke criteria

De zeldzaamheid van de aangetroffen archeologische sporen wordt als hoog beschouwd. In principe zijn vergelijkbare contexten, in de zin van dorpswoningen uit de Nieuwe Tijd op meer locaties in Bleskensgraaf en in dorpen in de omgeving te verwachten.

Ter plaatse van Kerkstraat 29 is echter sprake van de resten van een smederij. Dit betreft een context die nog zeer weinig is onderzocht en ook als zeldzaam kan worden gekarakteriseerd.

De informatiewaarde van de archeologische sporen is eveneens hoog omdat de archeologische resten binnen het onderzoeksgebied veel informatie kunnen verschaffen over het dorpsleven in de Nieuwe Tijd als representatief voorbeeld voor Bleskensgraaf en voor de streek. Ook kan de locatie informatie opleveren over de uitvoering van dorpsambachten, in dit geval die van smid en schoenmaker. Tevens ligt de locatie vlakbij de oude kerk en zijn ook ophooglagen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. De locatie zou daarom informatie kunnen opleveren over de vroegste bewoning en ontwikkeling van Bleskensgraaf.

Ook de ensemblewaarde wordt als hoog beschouwd. Binnen het onderzoeksgebied is het mogelijk om een opeenvolging van bewoning vanaf de 16de eeuw tot en met de huidige tijd te bestuderen (en mogelijk al vanaf de Late Middeleeuwen). In ieder geval betreft het een belangrijke locatie voor de reconstructie van de oude dorpskern van Bleskensgraaf, waar reeds meer archeologisch onderzoek is verricht en in de nabije toekomst nog onderzoek zal plaatsvinden.

Op basis van het aspect inhoudelijke kwaliteit is de onderzoekslocatie eveneens behoudenswaardig (score 9 punten).

Op basis van zowel inhoudelijke als fysieke criteria, zoals bepaald in het deelproces Waarderen (VS06) in de KNA 3.2, kan de onderzochte archeologische vindplaats als behoudenswaardig worden aangemerkt. De delen van de vindplaats die bij de graafwerkzaamheden verwijderd zouden worden zijn gedocumenteerd. Het overige deel van de vindplaats blijft behouden onder de toekomstige bebouwing. In het palenplan is rekening gehouden met het aangetroffen muurwerk. Met name ter plaatse van het zuidelijke gedeelte langs de Kerkstraat, waar een belangrijk deel van de oude bebouwing is aangetroffen, hebben relatief weinig graafwerkzaamheden plaatsgevonden en zijn de mogelijkheden voor toekomstig archeologisch onderzoek nog vollop aanwezig.

7. Samenvatting en aanbevelingen

7.1 Samenvatting

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van de bodemsanering en de aanleg van de bouwput ter plaatse van de percelen Kerkstraat 29 en 31-33 te Bleskensgraaf (Gemeente Graafstroom). De aanwezige bebouwing was al gesloopt en er zou hier nieuwe bebouwing worden gerealiseerd. Ten behoeve van de projectrealisatie diende er een bodemsanering te worden uitgevoerd en werd eveneens de bouwput uitgegraven. Dit ter voorbereiding van het boren van de funderingspalen. Het onderzoeksgebied had een oppervlakte van 1150 vierkante meter (zie Afbeelding 2 en Afbeelding 3) en werd tot op variabele dieptes, van 0.8 meter tot maximaal 2.6 meter -NAP, ontgraven.

In 2009 is door SOB Research een Archeologisch Bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de herinrichting van het dorpshart van Bleskensgraaf⁴⁵. Kerkstraat 29 en 31-33 maken deel uit van dit dorpshart. Geconcludeerd werd dat archeologische resten hier al dagzomend zouden kunnen worden aangetroffen, en dat deze resten al konden worden aangetast wanneer relatief ondiepe werkzaamheden zouden worden uitgevoerd. In verband met de voorgenomen werkzaamheden, waaronder een bodemsanering, werd een Archeologische Begeleiding aanbevolen. De Gemeente Graafstroom heeft dit advies overgenomen en heeft besloten dat de bodemsanering en het uitgraven van de bouwput onder Archeologische Begeleiding moest worden uitgevoerd. Hiervoor is door de Gemeente Graafstroom op 30 november 2010 opdracht verleend aan SOB Research.

De Archeologische Begeleiding is in twee fasen uitgevoerd: van 11 t/m 19 januari 2011 en van 7 t/m 15 april 2011. Zowel de graafwerkzaamheden ten behoeve van de bodemsanering, alsook het uitgraven van de bouwput, zijn onder Archeologische Begeleiding uitgevoerd. Bij het onderzoek werden de resten aangetroffen van twee dorpswoningen, waaronder een smederij, die in oorsprong uit de 17de eeuw dateren en na meerdere verbouwingen tot in 2010 aanwezig zijn geweest. Eveneens werd op een dieper niveau een ouder muurrestant uit de 16de eeuw aangetroffen. Op het achtererf van de beide percelen, alsook tussen de voormalige woningen, werden putten, kuilen, afvaldumps en ophooglagen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd aangetroffen. De bodemopbouw bestond uit een weinig, antropogeen ophoogpakket uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, gelegen op het Hollandveen. Op de laatmiddeleeuwse laag werd in de loop van de 16de of het begin van de 17de eeuw een kleilaag opgeworpen. Ook in de periode daarna vond nog ophoging plaats, waarin veel huishoudelijk afval werd aangetroffen. De aangetroffen archeologische resten waren in veel gevallen goed in relatie te brengen met de op deze locatie uitgevoerde beroepen van de bewoners, zoals de smid en de schoenmaker.

Op basis van zowel inhoudelijke als fysieke criteria, zoals bepaald in het deelproces Waarden (VS06) in de KNA 3.2, is de onderzochte archeologische vindplaats behoudenswaardig. Delen van de vindplaats die bij de graafwerkzaamheden zijn verwijderd zijn daaraan voorafgaand gedocumenteerd. Het overige deel van de archeologische vindplaats blijft behouden onder de toekomstige bebouwing. Bij het palenplan is rekening gehouden met de ligging van het aangetroffen muurwerk. Bij de graafwerkzaamheden ten behoeve van de bodemsanering en de nieuwbouw zijn binnen het plangebied de natuurlijke afzettingen nergens bereikt (op de locatie van de liftschacht na). Met name ter plaatse van het grootste deel van het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, langs de Kerkstraat, is alleen de bovenzijde van het aangetroffen muurwerk en van de archeologische sporen blootgelegd, zodat een groot deel van de archeologische resten hier nog in situ bewaard is gebleven.

⁴⁵ Ras, 2009.

7.2 Aanbevelingen

Planaanpassing heeft na afloop van het onderzoek reeds plaatsgevonden in de vorm van kleine aanpassingen in het palenplan. Hierdoor zijn muurwerk en putten die in situ bewaard zijn gebleven zoveel mogelijk gespaard gebleven. Aanbevolen wordt om bij toekomstige bouw- en graafwerkzaamheden binnen het onderzoeksgebied aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren.

Literatuur

- Benerink, G. M. H.: *Evaluatierapport Archeologische Begeleiding Kerkstraat 29 en 31/33, Bleskensgraaf (Gemeente Graafstroom)*; SOB Research, Heinenoord: 2012
- Benerink, G. M. H.: *Archeologische Begeleiding Bodemsanering Lindenstraat 19, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; Heinenoord: 2012 (b)
- Cappers, R. T. J., R. M. Bekker & J. E. A. Jans: *Digitale zadenatlas van Nederland*; Barkhuis Publishing & Groningen University Library, Groningen: 2006
- Colom, J. A.: *Kaart van Holland 1681*; Alphen aan den Rijn: 1990
- Dijk, H. J. van: *Land dat voor geen wateren beeft. Schetsen uit de historie (en voornamelijk uit de kerkhistorie) van de Ablasserwaard*; Dordrecht: 1971
- Duco, D. H.: *De Nederlandse klei pijp. Handboek voor dateren en determineren*; Leiden: 1987
- Goubitz, O., et al.: *Stepping through time, Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*; Zwolle: 2001
- Haaster, H. van: *Archeobotanica uit 's-Hertogenbosch. Milieuomstandigheden, bewoningsgeschiedenis en economische ontwikkelingen in en rond een (post)midleleeuwse groeistad*; Barkhuis & Groningen University Library: 2008
- Hamoen, G.: *Begin van de Reformatie in de Ablasserwaard*; Goudriaan: 2010
- Heijns, J. H.: *Werenkroniek van Bleskensgraaf, 1510-1740*; Ablasserdam: 1998
- Kooistra, L. I., K. Hänninen, H. van Haaster & C. Vermeeren: Voedselresten in beer en afval. Botanisch onderzoek aan beerputten, afvalkuilen en ophogingslagen van de steden Dordrecht en Nijmegen uit de 12e – 20e eeuw; *Biaxiaal 52*: 1998
- Meijden, R. van der: *Heukels' Flora van Nederland*; Wolters-Noordhoff, Groningen: 1996
- Meischke, R., H. J. Zantkuijl & P. T. E. E. Rosenberg: *Huizen in Nederland. Utrecht, Noord-Brabant en de oostelijke provincies*; Zwolle: 2000
- Meurs, F. A. van: *Nota van Wijziging, Versie 1.2. Archeologische Begeleiding Bodemsanering Kerkstraat 29, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; SOB Research, Heinenoord: 2011
- Mouthaan, H.: *Geen ander fundament. Zes schetsen over de geschiedenis van de kerk in Bleskensgraaf*; Bleskensgraaf: 2004
- Mulder, E. F. J. de, M. C. Geluk, I. L. Ritsema, W. E. Westerhof en T. E. Wong: *De ondergrond van Nederland*; Groningen: 2003
- Provincie Zuid-Holland: *Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland*; Den Haag: 2009
- Ras, J.: *Archeologisch Bureauonderzoek Dorpshart Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; SOB Research, Heinenoord: 2009 (a)

- Ras, J.: *Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen Inrichting Kerkplein Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; SOB Research, Heinenoord: 2009 (b)
- Ras, J.: *PvE Archeologische Begeleiding Bodemsanering Kerkstraat 29, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; Versie 101206-DEF, SOB Research, Heinenoord: 2010
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB)/ Provincie Zuid-Holland: *Archeologische Monumentenkaart Zuid-Holland*; Amersfoort/Den Haag: 1994
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE): *Archeologisch Informatie Systeem (Archis2)*; Amersfoort: 2010
- Rijks Geologische Dienst: *De Geologische Kaart van Nederland 1: 50.000, Blad Gorinchem West (38 W)*; Haarlem: 1992
- Rijks Geologische Dienst: *Toelichtingen bij de Geologische Kaart van Nederland 1: 50.000 Blad Gorinchem West (38 W)*; Haarlem: 1994
- Robas-producties/Topografische Dienst: *Foto-atlas Zuid-Holland*; Den Ilp: 1989
- Schakel, M. W.: *De waterwolf slaat toe. Watervloeden in de Alblasserwaard*; Dordrecht: 1977
- Stenvert, R. & G. van Tussenbroek: *Inleiding in de bouwhistorie. Opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*; Utrecht: 2007
- Wilgen, L. R. van: *Archeologische Begeleiding Inrichting Kerkplein Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom*; SOB Research, Heinenoord: 2010
- Zeven, A. C. (red.), C. C. Bakels, H. van Haaster & J.-P. Pals. *De introductie van onze cultuurplanten en hun begeleiders van het Neolithicum tot 1500 AD*. Vereniging voor Landbouwgeschiedenis, Wageningen: 1997
- www.ahn.nl
- www.watwaswaar.nl

Verklarende woordenlijst

antropogeen	door menselijk handelen
C14 datering	bepaling van het gehalte aan radioactieve koolstof (C14) van organisch materiaal (hout, houtskool, schelpen, etc.) waaruit de ouderdom kan worden afgeleid. Deze ouderdom wordt opgegeven in jaren voor 1950 A.D.
differentiële klink	verschijnsel waarbij relatief hoog of laag liggende gebieden door geologische of fysische processen laag of hoog (andersom) komen te liggen. Ook wel omgekeerde klink of reliëfinversie genoemd
dy	organische afzetting, bestaande uit fijn verdeelde afgestorven plantenresten, in stilstaand water bezonken
erosie	verzamelnaam voor processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water
estuarium	een min of meer trechtvormige monding van een rivier die binnen het bereik van getijdestromingen ligt
eutroof veen	veen dat in een voedselrijk milieu ontstaan is
fluviaal	onder invloed van een rivier
geul	rivier- of kreekbedding
gorzenlandschap	gebied dat boven gemiddeld hoogwater ligt en pas bij de hoogste vloed onderloopt
gyttja	organische afzetting, bestaande uit fijn verdeelde afgestorven plantenresten, in stilstaand water bezonken
Hollandveen	alle veenpakketten die gedurende het Holoceen zijn ontstaan met uitzondering van het basisveen. De definitie van 'Hollandveen' betreft dus in feite bijna alle veenpakketten die gedurende de afgelopen 8000 jaar zijn ontstaan
Holoceen	jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: circa 9000 jaar voor Chr. tot heden)
in situ	bewaard gebleven op de oorspronkelijke plaats. Dit met name met betrekking tot onverstoord archeologische sporen en vondsten
klink	maaiveldaling van veen- en kleigronden door ontwatering, oxidatie van organisch materiaal en krimp
lagunair, lagune	ondiepe baai, beschermd tegen open zee door een strandwal of haf
marien	het milieu waar sedimentatie plaatsvindt die direct wordt beïnvloed door de zee

meanderen	zich bochtig door het landschap slingeren (van waterlopen)
mesotroof veen	veen, dat in matig voedselrijk milieu is ontstaan
modderklei	afzettingen in het perimariene gebied, bestaande uit kleiige venen en venige kleien
moertering	veenafgraving, hoofdzakelijk ten behoeve van zoutwinning en de winning van brandstof (turf)
oligotroof veen	veen, dat in voedselarm milieu is ontstaan
oxidatie	(traag) verbrandingsproces van organisch materiaal in reactie met zuurstof
perimarien	het milieu, waarin de sedimentatie wordt beïnvloed door de zee (via het rivier- en kreekstelsel), maar waar mariene afzettingen van betekenis ontbreken
Pleistoceen	geologisch tijdperk dat ongeveer 2 miljoen jaar geleden begon. De tijd van de IJstijden, maar ook van gematigd warme perioden. Het Pleistoceen eindigt met het begin van het Holoceen
pollenanalyse	statistische studie van stuifmeelkorrels en sporen, die in sedimenten gevonden worden. Doel is onder meer milieureconstructie
regressiefase	periode waarin de zee-invoed afneemt (als gevolg van een daling van de zeespiegel of als gevolg van sluiting van strandwallencomplex) na een transgressiefase
sediment	afzetting gevormd door bezinksel of neerslag
sondeerijzer	lange, dunne metalen 'prikstok', die onder meer wordt gebruikt om antropogene sporen te op te sporen
stroomrug	restant van een door zand- en klei-afzettingen verlande, oude stroomgeul. Door differentiële klink meestal hoger gelegen dan de omgeving
transgressiefase	fase waarin de invloed van de zee zich in het binnenland uitbreidt (als gevolg van stijging van de zeespiegel of als gevolg van erosie van het strandwallencomplex)
verlandingsklei	klei die aan het einde van een transgressiefase wordt afgezet

Bijlage 1

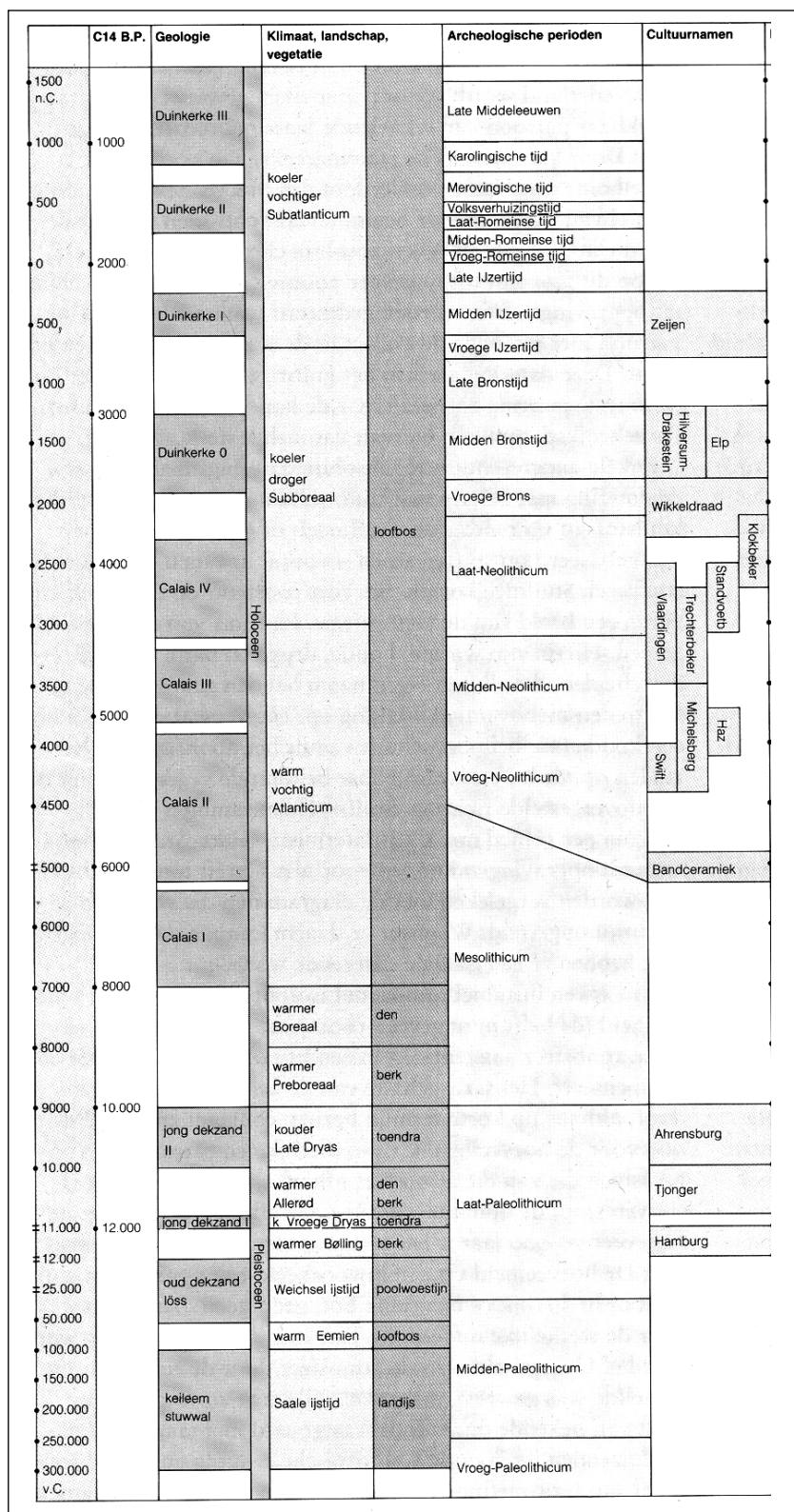
Administratieve gegevens

Projectnaam:	Archeologische Begeleiding Plangebied Kerkstraat 29 en 31-33, Bleskensgraaf, Gemeente Graafstroom	
Opdrachtgever:	College van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Graafstroom Postbus 5, 2790 AA Bleskensgraaf Contactpersoon: de heer E. van Rossum Tel.: 06 - 49137531 E-mail: erik.vanrossum@dewaardwerkt.nl	
Uitvoerder:	SOB Research Hofweg 13, Heinenoord Postbus 5060, 3274 ZK Heinenoord Tel.: 0186 - 604432 Fax: 0575 - 476139 E-mail: sobresearch@wxs.nl	
Bevoegde Overheid:	College van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Graafstroom Postbus 5, 2790 AA Bleskensgraaf Contactpersoon: de heer C. Benschop Tel. : 0184 - 805 000 E-mail: kees.benschop@dewaardwerkt.nl	
Datum opdracht:	30 november 2010	
Datum conceptrapport:	14 mei 2012	
Datum definitief rapport:	15 februari 2013	
Plaats:	Bleskensgraaf	
Gemeente:	Graafstroom	
Provincie:	Zuid-Holland	
Toponiem:	Kerkstraat	
Kadastrale gegevens	Kadastrale Gemeente Bleskensgraaf, Sectie A, nr. 3601	
Huidig grondgebruik:	Bebouwing, bestrting en groenstrook.	
Toekomstige situatie:	Bebouwing, bestrting en groenstrook.	
Kaartblad:	38DN	
Geologie:	Ophooglagen, op Hollandveen, op Afzettingen van Gorkum (oeverafzettingen stroomrug).	
Geomorfologie:	Bebouwing/ oppervlaktewater.	
Bodemtype:	Bebouwing/ oppervlaktewater.	
Grondwatertrap:	Bebouwing/ oppervlaktewater.	
NAP-hoogte maaiveld:	Tussen circa 0.0 en 1.0 meter –NAP.	
Coördinaten:	Zuidwest:	113.140/ 431.544
	Zuidoost:	113.161/ 431.544
	Noordwest:	113.133/ 431.588
	Noordoost:	113.168/ 431.588
Oppervlakte onderzoeksgebied:	Circa 1150 vierkante meter.	
Kaart plangebied:	Zie Afbeelding 2 en 3.	
CMA/ AMK-status:	N.v.t.	
CAA -nr.	N.v.t.	
CMA -nr.	N.v.t.	
ARCHIS-Monument nr.	N.v.t.	
ARCHIS-Waarneming nr.	N.v.t.	

ARCHIS-Vondstmelding nr. nieuw aangetroffen vindplaats:	416.888 en 417.456
Complextype nieuw aangetroffen vindplaats:	N- Nederzetting, onbepaald
Datering nieuw aangetroffen vindplaats:	LMEB-NTC
ARCHIS-Onderzoeksmelding nr.	44.181
Deponering documentatie:	Provinciaal Depot Zuid-Holland Kalkovenweg 23, 2401 LJ Alphen aan den Rijn Documentalist: de heer F. Kleinhuis tel: 0172-421688
Beheer vondsten (na overdracht):	Provinciaal Depot Zuid-Holland Kalkovenweg 23, 2401 LJ Alphen aan den Rijn Documentalist: de heer F. Kleinhuis tel: 0172-421688
Deponering digitale documentatie:	e-depot (www.edna.nl)

Bijlage 2

Archeologische en geologische tijdschaal

Op het hierbij geboden overzicht worden de geologische en archeologische hoofdperioden weergegeven. De dateringen in de linkerkolom (voor en na Chr.) zijn gekalibreerd en geven de betrouwbaarste dateringen. Bron: ROB, 1988.

Bijlage 3

Overzicht voor het Holocene gebied van de gebruikelijke lithostratigrafische indeling en de vertaling naar de lithostratigrafie naar De Mulder et al., 2003

gebruikelijke terminologie	terminologie (naar De Mulder et al., 2003)
Afzettingen van Duinkerke 3(A, B)	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Walcheren
Afzettingen van Duinkerke 2	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Walcheren
Afzettingen van Duinkerke 1 (A, B)	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Walcheren
Afzettingen van Duinkerke O	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Walcheren
Hollandveen	Formatie van Nieuwkoop; Hollandveen Laagpakket
Basisveen	Formatie van Nieuwkoop: Basisveen Laag
Afzettingen van Calais 4	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Wormer
Afzettingen van Calais 3	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Wormer
Afzettingen van Calais 2	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Wormer
Afzettingen van Calais 1	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Wormer
Jonge Duin- en Strandafzettingen	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Schoorl
Oude Duin- en Standafzettingen	Formatie van Naaldwijk: Laagpakket van Zandvoort
Formatie van Twente: dekzand	Formatie van Boxtel: Laagpakket van Wierden
Formatie van Kreftenheye: rivierduinen	Formatie van Boxtel: Laagpakket van Delwijnen
Formatie van Kreftenheye	Formatie van Kreftenheye
Formatie van Kreftenheye: Afzettingen van Wijchen	Formatie van Kreftenheye: Laag van Wijchen
Afzettingen van Tiel 3	Formatie van Echteld
Afzettingen van Tiel 2	Formatie van Echteld
Afzettingen van Tiel 1 (A, B)	Formatie van Echteld
Afzettingen van Tiel O	Formatie van Echteld
Afzettingen van Gorkum 4	Formatie van Echteld
Afzettingen van Gorkum 3	Formatie van Echteld
Afzettingen van Gorkum 2	Formatie van Echteld
Afzettingen van Gorkum 1	Formatie van Echteld

Bijlage 4

Tekeningenlijst

Tekeningnr.	Put	Vlak	Spoor	Profiel	Schaal	Tekenaar	Omschrijving
1	1				1:50	SB	vlaktekeningen
2	1			1	1:50/1:20	SB	vlak- en
3	2				1:50	SB, PS, FJ	vlaktekeningen
4	2				1:50	SB, HU, FJ	vlaktekeningen

Bijlage 5

Fotolijst

Foto	Put	Vlak	Spoor	Profiel/Coupe	Fotorichting	Datum	Fotograaf	Omschrijving
1	1	1	1		Z/O	11-1-2011	S. Benerink	vloertje S1
2	1	1	2		W/O	11-1-2011	S. Benerink	kelder S2
3	1	1	4-5-6		divers	11-1-2011	S. Benerink	muren
4	1	1	3		Z	11-1-2011	A. van Meurs	muur S3
5	1	1	7		W	11-1-2011	S. Benerink	vloer/pad S7
6	1	2	14		N	12-1-2011	Externe kracht	S14
7	1	2	5		W	12-1-2011	Externe kracht	S5
8	1	2			Z	12-1-2011	Externe kracht	S5-14-16
9	1	2			O	12-1-2011	Externe kracht	S14-15
10	1	2			N	12-1-2011	Externe kracht	uiteinde S14
11	1	2	5		Z	12-1-2011	A. van Meurs	zijaanzicht S5
12	1	2	17		N	12-1-2011	Externe kracht	spoor
13	1	2	18		W	12-1-2011	Externe kracht	spoor
14	1	2	19		N/Z	12-1-2011	Externe kracht	spoor
15	1	3			divers	12-1-2011	Externe kracht	paaltjes S20
16	1	3				12-1-2011	Externe kracht	in situ aardewerk vondstconcentratie
17	1	3	24		O/Z	12-1-2011	Externe kracht	spoor
18	1	3	23		O/N	12-1-2011	Externe kracht	spoor
19	1	3	22		O	12-1-2011	Externe kracht	spoor
20	1	2	32-33		Z	12-1-2011	Externe kracht	sporen
21	1	2	12		Z	12-1-2011	Externe kracht	voorzetting S12?
22	1	2	28-29-30		Z	12-1-2011	Externe kracht	sporen
23	1	2	28-29-30		O	12-1-2011	Externe kracht	sporen
24	1	2	10-31		Z	12-1-2011	Externe kracht	sporen
25	1	2	25		N	12-1-2011	Externe kracht	spoor
26	1		18		Z	14-1-2011	A. van Meurs	zijaanzicht S18, detail houten bodem

Foto	Put	Vlak	Spoor	Profiel/Coup	Fotorichting	Datum	Fotograaf	Omschrijving
27	1		19		O	14-1-2011	S. Benerink	coupe S19
28	1		18		W	14-1-2011	Externe kracht	beerput na leeghalen
29	1		19		O	14-1-2011	S. Benerink	beerput na leeghalen
30	1		37		N/O	14-1-2011	Externe kracht	put
31	1		39		N/O	14-1-2011	Externe kracht	muur
32	1		38		O	14-1-2011	Externe kracht	muur
33	1	4			Z	14-1-2011	Externe kracht	overgang klei/veen in vlak 4
34	1		36		W	14-1-2011	A. van Meurs	muur
35	1	4	42		W	14-1-2011	A. van Meurs	muur
36	1				Z	14-1-2011	A. van Meurs	muur
37	1		139		O	14-1-2011	A. van Meurs	poer
38	1	4	40		N	17-1-2011	S. Benerink	coupe S40
39	1		12		O	17-1-2011	S. Benerink	fundering S12 in profiel
40	1				O	17-1-2011	Externe kracht	profiel
42	1		43		divers	17-1-2011	Externe kracht	schuur vloer
43	1	2	43/44		Z	17-1-2011	A. van Meurs	vlakfoto
44	1	2			divers	17-1-2011	S. Benerink	schuurtje vlak 2
45	1	3	52		W	18-1-2011	Externe kracht	houten kist
46	1			1	O	18-1-2011	A. van Meurs	profiel 1
47	2		66		W/O	30-3-2011	Externe kracht	dierbegroving/kuil
48	2		68		W/O	30-3-2011	Externe kracht	tonput
49	2			2	N	30-3-2011	S. Benerink	profielkolom
50	2			3	Z	7-4-2011	K. Prins	profielkolom
51	2	1			divers	7-4-2011	S. Benerink	overzicht sporen vlak 1, eerste deel
52	2	2	83-91		O	7-4-2011	K. Prins	vloer/tegelwand
53	2	2			O	7-4-2011	S. Benerink	overzicht sporen vlak 1, tweede deel
54	2	1			divers	8-4-2011	Externe kracht	overzicht/details
55	2	2	82		O	8-4-2011	S. Benerink	coupe muur/vloer

Foto	Put	Vlak	Spoor	Profiel/Coup	Fotorichting	Datum	Fotograaf	Omschrijving
56	2	2	99		divers	8-4-2011	S. Benerink	overzicht sporen vlak 2, tweede deel
57	2	2			divers	11-4-2011	S. Benerink	overzicht sporen vlak 2, derde deel
58	2	2	111		W	11-4-2011	S. Benerink	vloertje
59	2	2	122		W	11-4-2011	S. Benerink	houten bak en planken
60	2	4			W	12-4-2011	S. Benerink	overzicht vlak bij liftschacht
61	2			4	W	12-4-2011	S. Benerink	profiel bij liftschacht
62	2	1			N	13-4-2011	H. Uleners	zuiddeel langs Lindenstraat
63	2	2	126		divers	13-4-2011	Externe kracht	detail spoor
64	2	2			divers	13-4-2011	Externe kracht	vlak overzicht vanaf noordoosten
65	2			5	N	14-4-2011	Externe kracht	profielkolom
66	2	2			divers	14-4-2011	Externe kracht	vlak overzicht bij tuin Chinees
67	2			6	O	15-4-2011	S. Benerink	profielkolom

Bijlage 6

Vondstenlijst

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer	Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
1	1	1			KER	11-1-2011	uit verstoorde bovengrond
2	1	1			ODB	11-1-2011	zuidelijk van S5
3	1	2			KER	11-1-2011	noordelijk van S5
4	1	2			KER	11-1-2011	vondstconcentratie
5	1	2			GLS	11-1-2011	vondstconcentratie
6	1	2			KER	11-1-2011	onder S5, oostelijke zijgevel
7	1	2			MFE	12-1-2011	detectievondst
8	1	2			MFE	12-1-2011	detectievondst
9	1	2			MCU	12-1-2011	detectievondst
10	1	2			SKA	12-1-2011	mergelblok
11	1	2			MXX	12-1-2011	detectievondst
12	1	2			MXX	12-1-2011	detectievondst
13	1	2			MFE	12-1-2011	detectievondst
14	1	2			MFE	12-1-2011	detectievondst
15	1	3			KER	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5, westdeel
16	1	3			MXX	12-1-2011	detectievondst, AA vlak, zuidelijk van S5
17	1	3			MPB	12-1-2011	detectievondst, AA vlak, noordelijk van S5
18	1	3	63		KER	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5
19	1	3			MXX	12-1-2011	detectievondst, AA vlak, noordelijk van S5
20	1	3	63		ODB	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5
21	1	2			KER	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5, oostdeel
22	1	3			KER	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5, oostdeel
23	1	3			MXX	12-1-2011	detectievondst
24	1	3			MXX	12-1-2011	detectievondst
25	1	4			KER	12-1-2011	AA vlak 4, oostdeel achter S5
26	1	4			MFE	12-1-2011	AA vlak 4, oostdeel achter S5
27	1	4			KER	12-1-2011	AA vlak 4, oostdeel achter S5
28	1	2	18		KER	12-1-2011	bovenin vulling
29	1	3	63		MCU	12-1-2011	vondstconcentratie, hoort bij v.nr. 18-20

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer	Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
30	1	2			MXX	12-1-2011	uit grond langs zuidelijke damwand
31	1				MXX	14-1-2011	stortvondst
32	1	3			KER	14-1-2011	AA vlak 3, zuidwest deel
33	1	3			MXX	14-1-2011	AA vlak 3, zuidwest deel
34	1	2	19		KER	14-1-2011	bovenin puinlaag
35	1	2	19		KER	14-1-2011	onderin put
36	1	2	19		MXX	14-1-2011	bovenin puinlaag
37	1	2			MXX	14-1-2011	uit grond rondom S19
38	1	2	18		KER	14-1-2011	onderin put
39	1	2	18		MXX	14-1-2011	onderin put
40	1	2	18		KER	14-1-2011	bovenin put
41	1	4			MXX	14-1-2011	detectievondst
42	1	3			KER	14-1-2011	rondom S37
43	1	4			KER	14-1-2011	AA vlak 4, zuidwest hoek bouwput
44	1	4			MXX	14-1-2011	AA vlak 4, zuidwest hoek bouwput
45	1	4	64		ODL	14-1-2011	vondstconcentratie
46	1	4	64		KER	14-1-2011	vondstconcentratie
47	1	3-4			MXX	14-1-2011	detectievondst, midden westdeel
48	1	3			KER	14-1-2011	AA vlak 3, midden westdeel
49	1	4	40		ODB	17-1-2011	afwerken spoor
50	1	4	40		ODL	17-1-2011	afwerken spoor
51	1	4	40		KER	17-1-2011	afwerken spoor
52	1	4	40		MCU	17-1-2011	afwerken spoor, detectievondst
53	1		12	1	KER	17-1-2011	onder fundering S12
54	1	4			KER	17-1-2011	AA vlak 4
55	1	4	42		KER	17-1-2011	onder muurwerk S42
56	1	4			KER	17-1-2011	uit kijkgat bij x101, 30 cm diep
57	1	2	44		KER	17-1-2011	in funderingsleuf
58	1	2	46		KER	17-1-2011	naast fundering
59	1	2	46		KER	17-1-2011	langs noordmuur
60	1	2	43		ODL	17-1-2011	onder S43
61	1	3	50		KER	17-1-2011	uit vulling
62	1	3	52		KER	17-1-2011	rondom S52, tijdens verdiepen

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer	Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
63	1	3	46		KER	18-1-2011	langs noordzijde noordmuur S46
64	1	4	52		KER	18-1-2011	onder houten bak
65	1	4			KER/ODL	18-1-2011	AA vlak 4, noordoost deel, langs damwand
66	1	4	54		KER/ODL	18-1-2011	uit vulling
67	1	4	55		KER	18-1-2011	uit vulling
68	1	4	56		KER	18-1-2011	uit vulling
69	1	4			MXX	18-1-2011	AA vlak, detectievondst
70	1	4			KER	18-1-2011	AA vlak, noordoost deel, zuidelijke helft
71	1	4	53		KER	18-1-2011	uit vulling
72	1	4			STE	18-1-2011	naast/tegen S56 (ter datering PIJP en KER)
73	1	4	57		KER	18-1-2011	uit vulling
74	1			1	KER	18-1-2011	uit laag 1
75	1			1	KER	18-1-2011	uit laag 2
76	1	4			MXX	16-1-2011	uit stort vlak 4, diepere westdeel
77	1	4			KER	18-1-2011	naast/tegen S56 (ter datering van maalsteen)
78	1	4	56		GLS	18-1-2011	uit vulling
79	1	4	57		GLS	18-1-2011	uit vulling
80	1	2	19		MFE	14-1-2011	bovenin puinlaag
81	1	3	50		MXX	17-1-2011	uit vulling
82	1	2	19		GLS	14-1-2011	bovenin puinlaag
83	1	3	50		GLS	17-1-2011	uit vulling
84	1	2	46		GLS	17-1-2011	langs noordmuur
85	1	3	50		ODB	17-1-2011	uit vulling
86	1	3			MFE	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5, westdeel
87	1	3			GLS	12-1-2011	AA vlak, noordelijk van S5, westdeel
88	1	2	19		MXX	14-1-2011	onderin put
89	1	3			MFE	12-1-2011	AA vlak 4, oostdeel achter S5
90	1	2	18		ODB	14-1-2011	bovenin put
91	1	3	50		ODB	17-1-2011	uit vulling
92	1	3	50		SLE	17-1-2011	uit vulling
93	1	2	19		ODB	14-1-2011	bovenin puinlaag
94	1	2	18		GLS	14-1-2011	bovenin put
95	1	4	56		GLS	18-1-2011	uit vulling

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
96	1	2		GLS	11-1-2011	onder S5, oostelijke zijgevel
97	1			KER	17-1-2011	stortvondst ter hoogte van einde damwand bij huisnr 31/33
98	1	4	54	KER	18-1-2011	uit vulling
99	1	4		KER	29-3-2011	AA vlak, ZO deel middenstuk
100	1	4		OPH	29-3-2011	AA vlak, ZO deel middenstuk
101	1	4		ODB	29-3-2011	AA vlak, ZO deel middenstuk
102	2	1		KER	30-3-2011	locatie liftschaft: eerste laag
103	2	2		KER	30-3-2011	locatie liftschaft: tweede laag op veen
104	2	3	66	ODB	30-3-2011	locatie liftschaft: dierbegraafing in top veen
105	2	3	67	ODB	30-3-2011	locatie liftschaft: concentratie bot, afvalkuil
106	2	3	67	KER/MFE	30-3-2011	locatie liftschaft: tussen bot, afvalkuil
107	2	3	68	KER	30-3-2011	locatie liftschaft: uit
108	2	3	68	ODL	30-3-2011	locatie liftschaft: uit
109	2	3	68	MXX	30-3-2011	locatie liftschaft: uit
110	2	3	68	KER	30-3-2011	locatie liftschaft: onderuit tonput, beneden niveau ton
111	2	1		KER	7-4-2011	AA vlak, ZW hoek
112	2	1		KER	7-4-2011	AA vlak, mortelzone
113	2	2		KER	7-4-2011	AA vlak
114	2	2	83	KER	7-4-2011	tegels van S83/91
115	2	1		GLS/ODB	7-4-2011	concentratie knopen, AA vlak 2 op 20 meter
116	2	2	99	MXX	8-4-2011	uit bouwzandvulling S99
117	2	2	99	KER	8-4-2011	uit bouwzandvulling S99
118	2	2	86	KER	8-4-2011	insteek put
119	2	2	100	KER	8-4-2011	AA vlak, uit spoor (aspot)
120	2	2	102	KER	8-4-2011	AA vlak, uit spoor (opening in vloer)
121	2	2	102	MXX	8-4-2011	AA vlak, uit spoor (opening in vloer)
122	2	2	102	ODB	8-4-2011	AA vlak, uit spoor (opening in vloer)
123	2	2	103	KER	8-4-2011	AA vlak, uit spoor
124	2	2		KER/MXX	8-4-2011	tussen sporen 88 en 106
125	2	2		MFE	8-4-2011	uit laag tussen 99 en 107

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
126	2	1		STE	8-4-2011	AA vlak, ten oosten put liftschacht
127	2	2	102	MXX	8-4-2011	bij detecteren, uit spoor
128	2	2	88-105	KER	11-4-2011	ruimte tussen spoor 88 en 105
129	2	2		KER/GLS	11-4-2011	AA vlak, derde deel ten noorden van spoor 87
130	2	2		MXX	11-4-2011	AA vlak, derde deel ten noorden van spoor 87
131	2	2	(111)	KER	11-4-2011	AA vlak, rondom spoor 111, vrijleggen
132	2	2		KER/MFE	11-4-2011	AA vlak, langs spoor 112, vrijleggen
133	2	2	110	KER	11-4-2011	uit vulling spoor 110
134	2	2	114	KER	11-4-2011	opschonen vlak, boven uitbraaksleuf spoor 114
135	2	2		KER	11-4-2011	AA vlak, tussen sporen 122 en 123, zelfde niveau
136	2	4	125	ODL	12-4-2011	locatie liftschacht, spoor
137	2	4		ODL	12-4-2011	locatie liftschacht, antropogeen veen bij spoor 125
138	2	4		KER/GLS/ODB	12-4-2011	locatie liftschacht, overgang veen en spoor 125
139	2	4	125	KER/GLS/ODB/	12-4-2011	locatie liftschacht, spoor
140	2	4		MXX	12-4-2011	locatie liftschacht, antropogeen veen bij spoor 125
141	2			KER	12-4-2011	onderste laag profiel, laag 1
142	2			KER/GLS	12-4-2011	onderuit laag 2 profiel
143	2	2	126	MFE	13-4-2011	uit vulling houten bak
144	2	2	126	MXX	13-4-2011	uit vulling houten bak
145	2	2	126	KER	13-4-2011	uit vulling houten bak
146	2	2		KER	13-4-2011	vondstconcentratie
147	2	2		KER	13-4-2011	vondstconcentratie
148	2	2		MFE	13-4-2011	vondstconcentratie
149	2	2		KER	13-4-2011	vondstconcentratie
150	2			KER	14-4-2011	uit profiel, veenlaag
151	2			KER	14-4-2011	uit profiel, klei boven veen
152	2	2		KER/ODB/MXX	14-4-2011	AA vlak, uit venige kleilaag, achter Chinees
153	2	2		KER	15-4-2011	AA vlak, uit overgang naar venige kleilaag, achter Chinees
154	2	2		KER/MFE	15-4-2011	AA vlak, uit venige kleilaag, achter Chinees

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoornummer Coupe/Profiel	Code	Datum	Opmerkingen
155	2	2		KER	15-4-2011	AA vlak, uit ophooglaag, achter Chinees
156	2	2		MXX	15-4-2011	AA vlak, circa 10-15 cm - vlak, uit venige laag

Bijlage 7

Monsterlijst

Monsternummer	Put	Vlak	Coupe/Profiel	Spoor	Categorie	Datum	Opmerkingen
1	1	1		5	KER	11-1-2011	baksteen, oostgevel buitenzijde
2	1	1		5	KER	11-1-2011	baksteen, oostgevel binnenzijde
3	1	1		2	KER	11-1-2011	baksteen
4	1	1		3	KER	11-1-2011	baksteen
5	1	1		4	KER	11-1-2011	baksteen
6	1	1		8	KER	11-1-2011	baksteen
7	1	1		1	KER	11-1-2011	baksteen
8	1	2		11	KER	12-1-2011	baksteen
9	1	2		14	KER	12-1-2011	baksteen
10	1	2		15	KER	12-1-2011	baksteen
11	1	2		16	KER	12-1-2011	baksteen
12	1	2		12	KER	12-1-2011	baksteen
13	1	2		13	KER	12-1-2011	baksteen
14	1	2		5	KER	12-1-2011	baksteen, achtergevel
15	1	3		22	KER	12-1-2011	baksteen
16	1	2		17	KER	12-1-2011	baksteen
17	1	2		18	KER	12-1-2011	baksteen
18	1	2		19	KER	12-1-2011	baksteen
19	1	2		25	KER	12-1-2011	baksteen
20	1	2		27	KER	12-1-2011	baksteen
21	1	2		26	KER	12-1-2011	baksteen
22	1	2		31	KER	12-1-2011	baksteen
23	1	2		32	KER	12-1-2011	baksteen
24	1	2		33	KER	12-1-2011	baksteen
25	1	2		29	KER	12-1-2011	baksteen
26	1	2		30	KER	12-1-2011	baksteen
27	1	2		5	OPH	12-1-2011	plank
28	1	2		35	KER	14-1-2011	plavuis
29	1	2		34	KER	14-1-2011	baksteen
30	1	2		19	Grondmonster	14-1-2011	vulling onderuit beerput
31	1	2		18	Grondmonster	14-1-2011	vulling onderuit beerput
32	1	2		18	Grondmonster	14-1-2011	vulling bovenuit beerput

Monsternummer	Put	Vlak	Coupe/Profiel	Spoor	Categorie	Datum	Opmerkingen
33	1	2		18	OPH	14-1-2011	tussen vulling 1 en 2
34	1	2		36	KER	14-1-2011	baksteen
35	1	3		39	KER	14-1-2011	baksteen
36	1	4		42	KER	14-1-2011	baksteen
37	1	4		41	OPH	14-1-2011	paaltje
38	1	4		40	Grondmonster	17-1-2011	vulling afvalkuil
39	1	2		44	KER	17-1-2011	baksteen
40	1	2		46	KER	17-1-2011	baksteen
41	1	2		43	KER	17-1-2011	baksteen
42	1	2		47	KER	17-1-2011	baksteen
43	1	3		50	Grondmonster	18-1-2011	vulling afvalkuil
44	1	3		52	Grondmonster	18-1-2011	vulling kist
45	1	3		51	MXX	18-1-2011	sintels/slakken uit afvaldump
46	1	3		52	OPH	18-1-2011	van kist
47	2	3			OPH	30-3-2011	locatie liftschacht, houtskool uit veen
48	2	3		68	Grondmonster	30-3-2011	vulling put
49	2	3		68	OPH	30-3-2011	duig van ton
50	2	2		76	KER	7-4-2011	van muur
51	2	2		77	KER	7-4-2011	van vloer
52	2	2		83-84	KER	7-4-2011	van muur
53	2	2		88	KER	7-4-2011	van muur
54	2	2		87	KER	7-4-2011	van muur
55	2	2			KER	7-4-2011	van muur
56	2	1		69-70-71	KER	8-4-2011	van muur
57	2	1			KER	8-4-2011	van muur
60	2	2		99	KER	8-4-2011	van vloer
61	2	2		85	KER	11-4-2011	van waterput
62	2	2		110	Grondmonster	11-4-2011	vulling houten bak
63	2	2		100	Grondmonster	11-4-2011	vulling aspot, 1 emmer
64	2	2		126	OPH	12-4-2011	van fundering planken

Bijlage 8

Sporenlijst

Sporen													
S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving	
020	1	3	PALENRIJ	-1.23	1	S5			fundering			houten paaltjes en planken	
021	1	3	KUIL	-1.21	1	S5			kuil	doorsneden door S20	lichtgrijze klei		
023	1	3	HOUT	-1.14	1				ingegraven houten ton		gevuld met teerachtig materiaal		
024	1	3	HOUT	-1.14	1				plank			houten plank op zijkant	
040	1	4	AFVALKL	-1.90	2				afvalkuil		hout, bot, leer, aardewerk en organische grond	rechthoekig	
041	1	4	PALENRIJ	-2.17	2	S5			fundering			houten paaltjes en planken	
049	1	2	AFVALKL	-1.40	2				afvalkuil		metaalslakken	rechthoekig	
050	1	3	AFVALKL	-1.71	2				afvalkuil		aardewerk, metaalslakken, puin, bot, roestkleurig materiaal (als in S52)	rechthoekig	
051	1	3	AFVALKL	-1.60	2				afvalkuil		metaalslakken	rechthoekig	
052	1	3	HOUT	-1.55	2				ingegraven houten kist		roestkleurig materiaal, naar onder blauwgroen	rechthoekige kist, bodem uit twee planken	
053	1	4	AFVALKL	-2.12	2				afvalkuil		metaalslakken, as,	rechthoekig	

Sporen												
S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving
											baksteenbrokken, aardewerk, zwarte grond	
054	1	4	AFVALKL	-2.12	2				afvalkuil		metaalslakken, aardewerk, veel plavuis, dakpan, zwarte grond	rechthoekig
055	1	4	AFVALKL	-2.12	2				afvalkuil	doorsneden door S54	zand, as, aardewerk	rechthoekig
056	1	4	SLOOT	-2.48	2				watgang	met resten van verschillende fasen beschoeiing	bruine grond, beschoeiingresten, concentratie dakpannen/plavuisen/as, veel aardewerk	
057	1	4	AFVALKL		2				afvalkuil		as, aardewerk	vierkant
063	1	3	AFVALKL	-1.34	1				afvalkuil		veel aardewerk, metaal, etc.	zone
064	1	4	AFVALKL	-2.49	1				afvalkuil		veel aardewerk, leer, etc.	zone
065	1	3	PALENRIJ		1				houten palen			houten palen
066	2	3	GRAFKUIL	-2.85	3	S67			Dier begraving		in top veen	rechthoekig
067	2	3	AFVALKL	-2.80	3		S66		afvalkuil	vanwege beperkte oppervlakte slechts deels vrijgelegd	aardewerk, glas, leer, bot, metaal	groot/recht
068	2	3	BEERPUT	-2.58	3				tonput	diepte beneden vlak nog 0.7 meter	zandvulling bovenin zonder vondsten, onderin organisch kleiig zand, zwart/donkergrijs,	rond, duigen met drie ijzeren banden vastgezet met nagels (twee onderin, één

Sporen												
S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving
											aardewerk, metaal, leer	middenin) en met twee houten strippen, ton gefundeerd op houten staakjes, vulling nog tot circa 10 cm beneden niveau ton, geen merken
079	2	1	HOUT		3				paal			houten paal, rechthoekig
086	2	1	KUIL	-1.34	3		S99	S85	insteek waterput		donkergrijs zand (bouwzand), matig grof, puinbrokjes, aardewerk	ronde verkleuring rondom put
100	2	2	KERAMIEK	-1.38	3			S99	aspot			keramiek met vulling van grond/as
102	2	2	KUIL		3			S99	kuil	langs rand omliggende vloer op zijkant geplaatste stenen	zand, matig grof, donkergrijs, hout, plavuisbrokken, baksteenbrokjes, metaal (munten)	rechthoekig
110	2	2	HOUT	-1.35	3				houten (voeder)bak	langs S88	organische vulling (stro), plavuisfragmenten, aardewerk	langwerpige houten bak, aan zuidkant en middenin een paaltje ter versteviging bak, circa 25 cm breed
118	2	2	LAAG		3				laag	loopt door tot in put 1	afbraakpuin, weinig zand	tussen muren S116 en 117

Sporen												
S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving
119	2	2	HOUT	-1.29	3				houten balk ter fundering	met één paaltje eronder		hergebruikte balk met pen aan uiteindes, spijkergaten; tegen balk is lat bevestigd met spijkers; dikte: 10 cm; lengte: 145 cm; breedte: 16.5 cm
121	2	2	HOUT		3				houten paal met insteek		lichtgrijs zand in insteek	rechthoekige insteek, houten paal met diameter 10 cm
122	2	2	HOUT	-1.62	3				houten bak		vulling als van omliggend vlak	vierkante bak van planken
123	2	2	HOUT	-1.67	3				houten planken			concentratie stukken houten planken
124	2	4	KUIL	-3.00	3				kuil		deels gevuld met zand, deels kleiig	rechthoekig, enkele houten palen ernaast
125	2	4	KUIL/SLOOT	-3.00	3				kuil/sloot	voor klein deel aangesneden binnen kleine oppervlakte liftschacht	heterogene zandige grond, veel organisch materiaal (mest?), aardewerk, leer, bot, glas, aantal paaltjes langs en aan binnenrand spoor	hoek, grote omvang
126	2	2	KUIL	-2.13	4				Rooster fundering met palen		matig grof zand, heteroog, donkerbruingrijs,	houten bakken van planken met groef, twee lagen planken,

Sporen												
S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving
											puinbrokjes, ijzer, vermengd met veen, gresbuisfragmenten	binnen bakken zijn grote palen geplaatst
127	2	2	KUIL	-2.08	4				kuil fundering		klei, sterk venig, schelpresten, bruingrijs, enkele puinspikkels	vierkant, met meerdere houten paaltjes in vulling
128	2	2	VERSTORING	-2.06	4				verstoring		zand, donkergrijs, zwak kleilig, puinbrokjes	
129	2	2	VERSTORING	-2.03	4				verstoring	uitbraak kelder?	zand, heterogeen, bruingrijs, sterk venig, veel puin, plastic, takken, wortels	
130	2	2	VERSTORING	-2.14	4				verstoring		zand, bruingrijs, veel puin, vermengd met bouwzand	
131	2	2	KUIL	-1.96	4				kuil fundering		zand, donkergrijs, kleilig, puinbrokjes; in kern een bouwzandvulling en baksteenpuin	vierkant, met meerdere houten paaltjes in vulling
132	2	2	KUIL	-1.97	4				kuil fundering		zand, donkergrijs, kleilig, puinbrokjes; in kern een bouwzandvulling en baksteenpuin	vierkant, met enkele houten paaltjes en planken langs randen
133	2	2	KUIL	-1.95	4				kuil fundering		zand, donkergrijs, kleilig, puinbrokjes; in kern een bouwzandvulling en baksteenpuin	vierkant, met enkele houten paaltjes en planken langs randen
134	2	2	KUIL	-1.87	4				kuil	deels aangesneden	zand, donkerblauwgrijs,	hoek

Sporen

S	P	V	Type	NAP	Tek.	Boven liggend	Onder liggend	Contemporain met	Interpretatie	Opmerkingen	Textuur en inhoud	Omschrijving
									fundering		zwak kleilig, vage donkere rand, puinbrokjes	
135	2	2	KUIL	-1.97	4				kuil fundering		zand, heterogeen, (donker)bruingrijs	rechthoekig, met paal in kuil
136	2	2	KUIL	-1.96	4				kuil fundering		heterogene zand vulling, puinbrokjes	vierkant
137	2	2	KUIL		4				kuil fundering		heterogene zand vulling, puinbrokjes	rechthoekig
138	2	2	KUIL		4				kuil fundering		heterogene zand vulling, puinbrokjes	rechthoekig

Muurwerk

S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
1	1	1	-0.55		gele ijsselstenen	16x6.5x4		één steenlaag, stenen deels op zijkant	deels op S8	vloertje	
2	1	1	-0.57			18x9x4.5		noordmuur is twee steenlagen	zuidmuur is identiek aan S28	binnenmuur fundering	
3	1	1	-0.53		appelbloesem baksteen	17.4x8x3.6	1 steens	drie steenlagen		binnenmuur fundering	
4	1	1	-0.61			17x8.4x4			mogelijk voortzetting van S9	fundering	
5	1	1	-0.51	Achter	oostgevel: binnen:	oostgevel:	1.5 steens	5-lagen maat		buitenmuur	zowel achter als

Muurwerk

S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
				:- 1.22/w est:- 1.43	appelbloesem bakstenen en buiten gele ijsselstenen; achtergevel appelbloesem stenen	buiten: 17.5x8x4.5/ binnen: 18x8.5x4; achtergevel: 17.8x8.4x4		achtergevel is 28 cm, 5- lagen maat zijgevel is 24 cm, tegen de westelijke zijgevels is later een halfsteens muur tegengezet, achter- en westgevel gefundeerd op paaltjes en planken		fundering	zijgevels
6	1	1	-0.76		fragmenten baksteen	-			onderdeel van S5	drempelfundering achtergevel	op deze fundering lag een betonnen plaat
7	1	1	-0.75		rode bakstenen			stenen op zijkant, één steenlaag		pad langs achtergevel	
8	1	1	-0.54			18.5x9x4.5	1 steens	drie steenlagen		fundering	
9	1	1	-0.65							fundering	
10	1	1	-0.58	-0.9	rode bakstenen		1 steens	vierkante steens muren bak met baksteenvloertje		keldertje of stortbak	inhoud bestond uit veel ijzerslakken
11	1	2	-0.84		grijze tegels, gele bakstenen	vloertegel: 22,2x22,5x3/ baksteen: 16,5x7,5x4 cm		grijze plavuizen op een laag baksteen	S5 en S12 vormen begrenzing	vloer	
12	1	2	-0.85	-1.31	gele stenen met enkele rode zones	17.5x8.5x4	1.5 steens	gefundeerd op paaltjes en planken		binnenmuur fundering	
13	1	2	-0.82		oranjerode baksteen	19.5x8.5x4	1 steens		tegen S5	fundering	
14	1	2	-0.84		appelbloesem stenen	18x8x4		gefundeerd op paaltjes en planken		buitenmuur fundering zijgevel	

Muurwerk

S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
15	1	2	-0.82		gele stenen met enkele rode zones	16.7x8.4x3.9				binnenmuur fundering	
16	1	2	-0.82		verschillende bakstenen, mergelblok, allegaartje	24x11.5x6		twee rijen van één laag stenen met een mergelblok als afsluiting	in verlengde van S13		
17	1	2	-1.15		veelal halve bakstenen, zachtrood	?x8.8x4				fundering	
18	1	2	-1.17	-1.94	fragmenten baksteen, rozerood	?x8x4.2	0.5 steens	rond, heeft overkoepeling gehad, bakstenen vloer met daaronder houten planken		beerput	bovenin zand en puin, daaronder enkele planken, vervolgens een laag roestkleurig materiaal, onderin nog een laag beer
19	1	2	-1.21	-2.0	fragmenten baksteen, geel/appelbloesem	-	0.5 steens	rond, bakstenen vloer		beerput	bovenin veel zand en puin/beton, onderin beervulling, put en vloer recent deels uitgebroken voor plaatsen houten paal
22	1	3	-1.15	-1.35		17x8x4.1				fundering	
25	1	2	-1.30		groenig gele steen	16.5x8.5x4				fundering	
26	1	2	-0.87		gele steen met enkele rode zones	16.7x7.7x4				binnenmuur fundering	
27	1	2	-0.84		roze stenen	17.5x8x4				binnenmuur fundering	

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
28	1	2	-0.82						dieper deel van S2	binnenmuur fundering	
29	1	2	-0.84			17.5x8.5x4			boven S30	fundering	
30	1	2	-0.86			18x9x4.5			onder S29	binnenmuur fundering	
31	1	2	-0.79		appelbloesem rode stenen	18.4x8.5x4			tegen S8 en S10	vloertje	
32	1	2	-0.74	-1.37	gele steen met enkele rode zones	17x8.5x3.5			deels onder S5	buitenmuur fundering zijgevel	
33	1	2	-0.8	-1.91	roze steen	17x8.5x4				buitenmuur fundering zijgevel	
34	1	2	-0.74	-1.12	oranjegeel	17.5x8.5x4			mogelijk voortzetti ng S5	fundering	
35	1	2	-1.31		oranjerode plavuizen	22.5x22.5x3.25				vloer	
36	1	2	-1.25	-1.58	roodpaarse steen	20.5x9.5x5		zes steenlagen, waarvan de onderste drie versnijdingen		fundering	
37	1	3	-2.01		fragmenten bakstenen	-	0.5 steens	rond, aan één zijde recht vanwege aansluiting op muur	sluit aan op S38	put	gevuld met zand en kiezels
38	1	2	-1.12	-1.41						fundering	
39	1	3	-1.89		gele ijsselsteen en rode waalsteen	ijsselsteen: 16x8x4;	1.5 steens	kopse rij gele ijsselstenen aan rand	tegen S37	fundering	

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
						waalsteen: 17.5x8.5x3.8					
42	1	4	-1.78	-2.04	appelbloesem stenen	16.5x8x3		drie steenlagen		fundering	
43	1	2	-1.27		paars-rode klinkers	17x7.5x4		stenen op zijkant		vloer	
44	1	2	-1.31		oranjerood	18x8.5x3.5	1.5 steens		boven S46	fundering	
45	1	2	-1.28					één steenlaag	boven S46	fundering	
46	1	2	-1.39		appelbloesem stenen	17x8x3.5	2 steens		onder S44	fundering buitenmuur bijgebouw	
47	1	2	-1.40		rode bakstenen	16x8x4				fundering binnenmuur bijgebouw	
48	1	2	-1.35		rode bakstenen	18x8x4		één steenlaag, gefundeerd op mortelpuin		vloerrestant?	
58	1	2	-0.85		plavuizen					vloer	
59	1	2	-1.0	-1.91	appelbloesem stenen					poer hoek voorgevel	
60	1	2	-1.46		bakstenen		1 steens	één steenlaag	scheiding tussen S61 en S43	scheiding baksteen/beto nvloer	
61	1	2	-1.41		beton	-				vloer	
62	1	2	-1.16		beton	-				put	
69	2	1	-0.90		appelbloesem bakstenen	17.2x8.2x3.7	2 steens			fundering voorgevel	

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
70	2	1	-0.91		appelbloesem bakstenen	17.2x8.2x3.7		rommelig	tegen S69	muur/vloer restant	
71	2	1	-0.92		appelbloesem bakstenen	17.2x8.2x3.7	2 steens			fundering zijgevel	
72	2	1	-0.84		appelbloesem bakstenen	18x9x4.5		stenen op platte kant, minimaal twee lagen	tegen S73	vloer	
73	2	1	-0.83		appelbloesem bakstenen	18x9x4.5	1.5 steens		in verband met S74	fundering	
74	2	1	-0.90		appelbloesem bakstenen	18x9x4.5	1.5 steens		in verband met S73	fundering	
75	2	1			appelbloesem bakstenen		1 steens	nog twee lagen		fundering	
76	2	1	-1.26		rozegele bakstenen	24.3x11.3x5.1	1 steens			fundering	afgesneden door recente verstoring
77	2	1	-1.33		gele bakstenen	16.4x7.2x3.9		5 rijen, stenen op zijkant, dan haaks erop een rij gele ijsselstenen op zijkant	langs S76	vloer/pad	
78	2	1	-1.17		roodoranje plavuizen			1 laag		vloer	in profiel waargenomen, strekt uit naar zuiden
80	2	1			mortel, weinig baksteen	-				uitbraakspoor	waarschijnlijke locatie fundering
81	2	1	-1.24		grijze plavuizen	22.5x22x3.3		1 laag	tegen S82	keldervloer	deels uitgebroken
82	2	1	-1.16		gele	17.6x8.3x3.5/	1.5 steens	nog 7 lagen tot op	hoort bij	keldermuur	

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
					ijsselstenen/rode waalstenen	ook halve		vloerniveau S99; 5- lagenmaat: 24 cm	S81; staat op S99		
83	2	1	-1.29		appelbloesem bakstenen	17.5x8.1x4	1.5 steens		hoort bij S84	fundering	aan zuidzijde nog wandtegels
84	2	1	-1.18		appelbloesem bakstenen	17.5x8.1x4	1.5 steens		hoort bij S83	fundering	
85	2	1	-1.17		bovenin gele ijsselstenen, daaronder roodoranje stenen	16.5x8.4x4			doorsnijdt S99	waterput	overkoepelt, met gat voor waterpomp
87	2	1	-1.28	-2.12	appelbloesem bakstenen	17.4x8.5x3.6	westzijde 1 steens, oostzijde (dieper) 1.5 steens	10-lagenmaat: 66 cm	identiek aan S112	fundering	
88	2	1	-1.07		gele stenen	16.5x7.8x3.5	1.5 steens	versnijdingen	identiek aan S112; tegen S87	fundering zijgevel	naar onder breder muurwerk
89	2	1	-1.13		rode bakstenen	22x11x5.5	bovenste laag 1 steens; tweede laag 1.5 steens; onderste laag 2 steens	3 lagen en versnijdingen		fundering	
90	2	1			grof baksteen puin, mortel	zowel recente stenen als van S89, als nieuwe en oude gele		brede puinbaan	aan zuidzijde S89	uitbraakspoor	vrijwel geen grond

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
						ijsselstenen					
91	2	1	-1.44		oranje plavuizen	22.5x22.5x?			tegen zuidzijde S83	vloer	
92	2	1			rode bakstenen		1.5 steens	1 laag		poer?	
93	2	1	-1.10		rode bakstenen	21x9.5x5.5	0.5 steens			muur schuur	
94	2	1	-1.06		roodoranje waalstenen	14x8x4.5/ deels fragmenten	1 steens		boven S113	fundering schuur	
95	2	1	-1.10		beton	-		plaat	geplaatst op ingraving van buis	vloer/pad	
96	2	1	-1.10		gele ijsselstenen	14x8x4.5		op zijkant	deels onder S95, geplaatst op ingraving van buis	vloer/pad	
97	2	1	-1.20		rode bakstenen, machinaal	20.5x10x5.5		op zijkant	op S116	muur	
98	2	1	-1.21		rode bakstenen, machinaal	20.5x10x5.5	1 steens		op S116	muur	
99	2	2	-1.38		roodoranje plavuizen	vooral 23x22.8x3; 15.3x15.1x2.5 in minder mate			hoort bij S102, 104; wordt doorsned	vloer	kleine stukjes uitgebroken

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
									en door S85, 86, 100 en 101; ligt onder S81, 82		
101	2	2	-1.40		klinkers			op zijkant	hoort bij S99	stookvloertje	beroete stenen, ook omliggende plavuizen beroet
103	2	2	-1.64		recuperatie baksteen			op platte kant	hoort bij S104 en 106	vloer	
104	2	2	-1.55	-1.73	bakstenen		1.5 steens	4-lagenmaat: 22 cm		fundering binnenmuren	
105	2	2	-1.49		bakstenen					fundering zijgevel	
106	2	2	-1.53		bakstenen		1.5 steens			fundering zijgevel	
107	2	3	-1.86		rode plavuizen				onder S99	vloer	waargenomen in kijkgat
108	2	2			bakstenen				hoort bij S85	poer waterpomp	met gat voor waterleiding
109	2	2			bakstenen		1 steens		in verband met S88 en 105	fundering	tussen muurtje, haaks op zijgevel
111	2	2	-1.48		rode/gele bakstenen en klinkers	bovenin: meerdere		bovenste laag op platte kant (rood/geel), aan		vloer	enkele beroete stenen in bovenlaag

Muurwerk

S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
						formaten/fragmenten baksteen en klinkers, o.a. 17x8.5x4.5; tweede laag, klinkers: 18x9x4.5		west- en noordzijde op zijkant; tweede laag op zijkant, deels begrensd door houten balk			
112	2	2	-1.36		bakstenen	16.5x7.5x4	4 steens (onderste laag)	nog 3 lagen plaatselijk	identiek aan S87, 88	fundering zijgevel	onderste laag fundering, deels op puinlaag (brokken baksteen) en deels op houten plank
113	2	2	-1.26		rode/gele bakstenen	onderin: 17x7.5/8x4; bovenin ook veel halve iets bredere gerecupereerde formaten	3.5 steens (onderste laag)	nog 2 lagen plaatselijk	onder S94	fundering	
114	2	2	-1.33		gele ijsselstenen	?x8.5x4		vooral mortel, nog enkele stenen in situ		uitbraakspoor	
115	2	2	-1.31		klinkers			op zijkant, gefundeerd op bouwzand		vloer/pad	restant, langs westzijde begrensd door houten plankje
116	2	2	-1.21		rode bakstenen, machinaal	20.5x10x5.5		2 lagen zichtbaar		fundering uitbouw	
117	2	2	-1.15		rode bakstenen, gele aders, machinaal	21x10x5.5				muurstukken met	twee parallelle korte muurdelen

Muurwerk											
S	P	V	NAP boven	NAP onder	Materiaal	Steenformaat	Breedte muurwerk	Opbouw	Spoor relatie	Interpretatie	Opmerkingen
										tussengelegen afvoerbak	
120	2	2	-1.21		bakstenen			ondiep, vierkant		afvoerput	aansluiting met PVC buizen
140	2	1	-1.09		bakstenen					fundering	

Bijlage 9

Lijst aardewerk

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
1	1	2	200	KER	RB	bfr as- of voorraadpot, standring	bizij glaz, diam st ring 20 cm	19
1	2	1	100	KER	RB	wand	West fries	18
1	3	1	120	KER	RB	rfr bord , diam 43 cm	slibversierd, kraagrand	17bc
1	4	1	40	KER	RB	bfr bord of schaal, standvlak	gemarmerd slib	18A
1	5	1	5	KER	WB	bfr vergiet	groen glaz bi en bui	19b
3	1	1	18	KER	RB	wfr onbekend, ws grape	bizij glaz, buizij spaarz glaz	17
3	2	2	55	KER	RB	wfr schaal	ongeglazuurd	17
3	3	1	150	KER	MA	bodemfragm bord,oranje schrf	panelen met fantasiefiguren	17bc
4	1	1	>500	KER	SG	kruik mineraalwater	stempel LT	19B
4	2	4	70	KER	WB	zalfpot diam 7,5.h 4,6 cm	zoutglazuur, archeol compleet	18
4	3	4	80	KER	FA	zalfpot diam 8,5.h 4,7 cm	geheel wit, archeol compleet	18a
4	4	7	210	KER	FA	zalfpot, diam 10,7 h 6,1 cm	geheel wit, archeol compleet	18a
4	5	10	280	KER	FA	zalfpot diam 12,8, h 7,5 cm	geheel wit, archeol compleet	18a
4	6	6	70	KER	FA	fr zalfpot	4e vorm, te weinig fragm voor L	18a
4	11	1	22	KER	RB	wfr kom of schaal	Frankfurter waar, bruine hor streep	1836-1872
4	12	1	50	KER	RB	r-w fr ws oorkom	bi bu loodglaz	17B
6	1	2	35	KER	RB	rfr kom diam ca. 17 cm	bizijde geel en rand transp loodglaz	17B
6	2	1	10	KER	WB	wfr onbekend	bizij groen bui deels groen	17B
15	1	1	85	KER	RB	rfr bord, diam 21 cm	Werra rand	16d-17a
15	2	1	40	KER	RB	rfr schaal,m diam 24 cm	ongeglazuurd	17B
15	3	1	60	KER	RB	rfr grape	bizij geelglaz	17b
15	4	2	95	KER	RB	bfr pot op standring		17bc
15	5	1	45	KER	RB	wfr onbekend		17
15	6	2	45	KER	RB	wfr oorkom, oor horizontaal	bizij glaz	17B
15	7	1	10	KER	RB	rfr kom	bizij geel glaz buizij loodgaz	17
15	8	1	12	KER	WB	wfr diam 15 cm	bizij groen, bui sprzm groen geel	17bc
15	9	1	22	KER	WB	rfr bord ploischotel		17B
15	10	1	10	KER	SG	wfr	Westerwald	17B
15	11	1	12	KER	PA	tabakspijp ketel en steelfr		17bc
18	1	2	90	KER	FA	bfr bord, diam 23 cn	wit	17d-18a
18	2	5	450	KER	MA	fr bord, diam 29 cm, gl-or scherf	schrif roomgeel, wit, geen voorst	17B
18	3	1	160	KER	MA	rfr bord, diam 29 cm	schrif glwt, bk tinglaz wit, ok ldglaz,	17b
18	4	1	70	KER	FA	bfr bord	geglaz v-vorm standring, glad glaz	17d
18	5	1	190	KER	MA	fr bord, diam 31 cm	zwart door bodemzuur, scherf creme	17B
18	6	2	222	KER	MA	rbfr bord, diam 32 cm	blauwe schild, oz ldglaz	17d-18a
18	7	1	45	KER	MA	bfr bord	blauwe schild, oz ldglaz	17B
18	8	1	160	KER	FA	bfr bord, diam 23 cn	blauwe schild, panelen op vlag	17B
18	9	1	22	KER	FA	rfr bord	glad glaz, vlag met parall bl streep	17d
18	10	1	30	KER	MA	rfr bord	blauwe schild, oz ldglaz	17B
18	12	2	240	KER	WB	fr oorkom, plat standvlak	bi bui loslatend ld glaz (geel)	17B-18a
18	13	2	240	KER	WB	fr vaas of kan, standring	bi bui loslatend ld glaz (geel)	17B
18	14	9	180	KER	WB	fr oorkom, plat standvlak	bi bui loslatend ld glaz (geel)	17d-18a
18	15	29	>500	KER	RB	grape diam 26 cm	sec gbruikt voor witsel	17B
18	16	3	450	KER	RB	rfr grape	bi en bui glazuur	17d-18a
18	17	10	650	KER	RB	grape diam 19 cm, arch compleet	onderhelft bi groen glaz	16d-17a
18	18	5	970	KER	RB	kan, buikdiam 23 cm	opstaande of geknepen oorpunt	17B
18	19	7	670	KER	RB	fr kan op standring	oranjebruin mangaanspikkels	17B-18A
18	20	1	110	KER	RB	bfr grape op 3 pootjes	bi zijde glaz met mangaanspikkels	17
18	21	2	410	KER	RB	bfr standring van 2 versch voorw		17B-18A
18	22	2	260	KER	RB	oor van grape of kan	opstaande oorpunt	17B
18	23	1	40	KER	RB	rfr bord, diam 35 cm		17
18	24	1	75	KER	RB	rfr kan met schenklip		17
18	25	1	75	KER	RB	rwfr oorkom	bi zij geel	17B
18	26	25	750	KER	RB	fr diversen		17
18	27	2	40	KER	PA	tabakspijp ketels en steelfr	1 fr met gestileerde roos	17d
21	1	8	140	KER	RB	fr bord slibversierd	Rijnlands	18A
21	2	1	50	KER	RB	oorfr kom of test		18
21	3	1	40	KER	RB	oorfr		17-18
21	4	1	20	KER	RB	wfr onbekend		18-19
22	1	1	190	KER	RB	wfr dikw voorraadpot		17B-18A
22	2	1	80	KER	RB	bfr pot op standring	bizij glaz met mangaanspikkels	17
22	3	1	138	KER	RB	rwfr melkteil diam ca 21 cm	standvinnen, schenklip	16A
22	4	1	270	KER	RB	fr onb, rozetstempels, geknepen rand	vz loodglaz az ongegl, dikte 12-14 mm	17B
22	5	3	95	KER	RB	wfr kom of schaal	bi en bu glazuur	17B
22	6	1	70	KER	RB	bfr kom op standring	bi witte onderlaag, glazuur verweerd	17B-18A
22	7	3	95	KER	RB	rfr en wfr grape/kookpot	bui zijde beroet	17B
22	8	1	25	KER	WB	rfr kamerpot , diam 19 cm	bi en bu groen glaz, kraagrand	17A

22	9	1	20	KER	PA	ketel en steelfr tabakspijp	hielmerk	17B
22	10	1	22	KER	PA	ketel en steelfr tabakspijp		17B
22	11	1	20	KER	PA	ketel en steelfr tabakspijp	gestileerde roos, geen hielmerk	17B
22	12	1	15	KER	PA	ketel en steelfr tabakspijp		17B
22	13	1	20	KER	PA	ketel en steelfr tabakspijp	twee stippen	17B
22	14	2	122	KER	RB	rwfr grape, diam 29 cm	bi geheel bu bov helft glaz	17B
23	5	1	10	KER	PA	pijpenkop	roos	17
25	1	2	105	KER	RB	wfr pot	bu zijde deels glazuur	15bc
25	2	1	120	KER	RB	steelfr koekenpan	gevouwen lintsteel, dekselgeul	16B-17A
25	3	1	20	KER	RB	rfr kookpot onbekend diam 17 cm	kraagrand buzij beroet	16B-17A
25	4	2	110	KER	RB	wfr van ws voorraadpot	bi en bu loodglaz	16B-17A
25	5	1	35	KER	RB	oorfr grape/kookpot?	bu zijde beroet	15B-16A
25	6	1	15	KER	RB	rfr kom met draairillen , diam 13 cm	bu ongeglaz, bi geel glaz	16B
25	7	2	120	KER	SG	rfr en bfr kan	zoutglaz	15B-16
25	8	1	22	KER	SG	wfr kan	draairillen, bu bruin glaz	16B-17A
25	9	1	125	KER	RB	fr worstoor van ws kan	ongeglazuurd	15
25	10	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp		1620-1640
26	3	5	60	KER	PA	pijpenkoppen		17B
26	4	9	60	KER	PA	pijpenstelen onversierd	diam 5- 10 mm	17B
26	5	1	5	KER	PA	pijpensteel versierd	bandversiering met lelies	17B
27	1	5	275	KER	RB	rwfr en oor pispot	bi en bu glaz	15B-16A
27	2	1	160	KER	RB	rfr en oor pispot	bi zij aanslag	16A
27	3	1	60	KER	WB	fr handvat ws hengselpot	loodglaz met mangaanspikkels	16
28	1	5	500	KER	RB	rwfr kachelpan, diam 23, h 7,7 cm		19B
28	2	1	3	KER	IN	oortje kop	wit met goudluster	19B-20A
32	1	1	80	KER	RB	bfr schaal met standvin	alleen bi glaz	15B
32	2	3	140	KER	RB	rfr en wfr onduidelijk	vrij dikwandig	15B
32	3	1	25	KER	RB	wfr kop of schaal	slibversiering en loodglaz	16A
34	1	2	20	KER	IN	fr kop petrus regout	past in vn 35-1	19d-20a
34	2	7	25	KER	PA	fr pijpensteel	dikte 9 tot 5 mm	17d-19
34	3	2	5	KER	IN	rfr schotel	blauw motief	19
34	7	7	90	KER	FA	fr diversen		18
34	8	2	130	KER	RB	rfr bord diam 28 cm	slibversierd, kraagrand	17d-18A
34	9	1	25	KER	SG	fr knikker, diam ca. 4 cm		17-18
34	10	1	3	KER	WB	rfr onbekend	groen glaz bi en bu	O
34	11	1	30	KER	RB	rfr kookpot of -pan	ongegazuurd	O
34	13	1	50	KER	RB	fr rioolbuis		20
34	14	2	40	KER	SG	fr jeneverkruijk		19
34	15	2	180	KER	RB	rfr van ws grappen diam 38 - 42		17
34	16	2	65	KER	RB	rfr kommen met hor oor		17-18
34	17	2	60	KER	RB	rfr grape of schaal	bi en bu glazuur	18-19
34	18	3	50	KER	RB	rwfr onbekend	donker glazuur	18-19
34	19	1	3	KER	RB	wfr onbkend	bizijd geel glaz	O
34	20	2	20	KER	RB	wfr van o.a. kookpot of pan	bi zijde glaz	O
34	21	1	100	KER	RB	oorfragm kamerpot	geel slibversiering op schouder	17bc
34	22	1	65	KER	RB	bfr van mog vn 34-21, standring		17bc
34	23	1	80	KER	RB	brf onbekend	vrij dikwandig	O
35	1	7	130	KER	IN	kop, diam 10,5cm, h 5,5, cm	goudbies op rand, stempel na 1892	19d-20a
35	2	1	44	KER	PO	rwfr zalfpotje, di 3,8 cm h 5,5, cm	oz stmpel 30	19B
35	3	1	5	KER	PA	fr pijpensteel , dikte 6 mm		19
35	4	1	8	KER	IN	rwfr van waarsch eierdop	roomgeel glazuur	19-20A
35	5	5	110	KER	RB	rw fragm van versch voorwerpen	o.a. test	19
38	1	1	15	KER	IN	fr zalfpotje diam 5 cm	ind wit met ldglaz, oz stempel	19B
38	2	2	10	KER	PA	steelfragmenten tabakspijp	dikte 6 mm	19
38	3	9	22	KER	PO	fr van kop en schotel	geheel wit, kopje met relief	19B
40	1	3	390	KER	RB	deel test, standring		19
40	2	1	120	KER	PO	fr bord europees porselein	gekleurd bloemprint en vlagrelief	19B-20a
40	3	4	45	KER	IN	fr schotel, diam 13 cm	blauwe print, oz stempels 5 en 27	19
40	4	4	130	KER	IN	fr kamerpot, standring	op bizij standring stempel 3	19B
40	5	2	10	KER	PA	fr pijpendteel diam ca. 6 mm		19
40	6	2	18	KER	RB	wfr mlk of stroopkan	bu mangaanglaz, bi geel glaz	19B
42	1	2	240	KER	RB	rwfr grape, diam 23 cm	bi en bu glaz	17b
42	2	1	50	KER	RB	oor test		17
42	3	1	20	KER	WB	bfr onbekend, op standring	bi geel bu groen glaz, Frechen ?	16-17
42	4	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	geen hielmerk	17B
42	5	2	10	KER	PA	ketel en steel tabakspijp	geen hielmerk	17B
42	6	1	12	KER	PA	ketel en steel tabakspijp	geen hielmerk	18
42	7	1	12	KER	PA	ketel en steel tabakspijp	geen hielmerk	18
42	8	1	12	KER	PA	ketel en steel tabakspijp	geen hielmerk ,hoorns op ketel	17B-18A
42	9	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	gestileerde roos, geen hielmerk	17B-18A
42	10	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	geen hielmerk	17B-18A
43	1	1	75	KER	SG	bfr kan	Siegburg geblosd	14d-15A
46	1	2	>500	KER	RB	rwfr grote grape diam 35 cm	bu bovenhelft glaz	17bc

46	2	6	>500	KER	RB	rwftr kachelpan, grootste diam 31 cm	dekselrand aan buitenzijde	17bc
46	3	1	60	KER	RB	bfr grape	bi bu glazuur	16-17
46	4	1	130	KER	FA	rbfr bord, diam 21 cm	blauwe schild op spiegel	17
46	5	2	95	KER	RB	rwfr schaal graffito, diam 33 cm	rijnlans	17A
46	6	1	6	KER	PA	keteltr tabakspijp		17d-18A
46	7	20	>500	KER	RB	rwfr grote grape diam 35 cm	past aan vn 46-1	17d
46	8	5	320	KER	RB	rwftr kom op 3 pootjes, schenklip		17B
46	9	2	185	KER	RB	bord diam 23 cm	bi en bu loodglaz, spoor van slib	17d-18A
46	10	4	145	KER	RB	rwfr test		18A
46	11	4	310	KER	RB	rwftr kachelpan diam 26 cm	vlakke bodem buzijde beroet	17d-18a
46	12	20	340	KER	RB	fr diversen		17B-18A
46	13	1	190	KER	RB	steel van steelkom lengte 12 cm	roetaanslag	17B
46	14	1	35	KER	RB	rfr bord diam 20 cm	rijnlans met verweerde slibvers	18A
46	15	1	45	KER	RB	rfr komof test diam 16 cm	bi en bu ongeglazuurd	17-18
46	16	1	20	KER	RB	rfr , schaal of deksel, diam 19 cm	bu glaz bi ongeglazuurd	17B
46	17	2	40	KER	FA	fr schotel diam 15 cm		17B-18A
46	18	2	70	KER	RB	rfr bfr kom	bizijde verweerd onderglazuur	17A
46	19	2	70	KER	FA	rfr bord, diam 35 cm	geheel verdonkerd	17B
46	21	1	170	KER	SG	rwfr vat of pot	witbakkend aw	18
46	22	1	15	KER	SG	wfr fles		17B-18A
46	23	1	15	KER	PA	ketel en steeltr tabakspijp	op ketel gestilieerde roos	18A
46	24	1	10	KER	PA	ketel en steeltr tabakspijp	op ketel manneke in dracht	17d-18a
46	25	3	10	KER	PA	fr pijpenstelen		17B-18
46	26	2	40	KER	WB	rwfr kookpot, diam ca 28 cm		17
48	1	1	160	KER	SG	wfr kan	groot ornament met kobaltglaz	17A
48	2	1	80	KER	RB	fr stam snuiter	craquelle-achtig glazuur	17
48	3	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	hielstempel roos	17A
48	4	1	95	KER	RB	bfr met poot ws grape		17
48	5	2	145	KER	RB	oorfr en wfr onbekend		17A
51	8	32	330	KER	RB	wfr diversen		16-17A
51	9	21	100	KER	PA	fr pijpstelen	div dikten	17bc
51	10	1	10	KER	PA	fr pijpsteel met hielmerk	hielmerk lelie in ruit	17b
51	11	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	lelie op ketel	17bc
51	12	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp, jonaskop	hielmerk klaverblad of roos	17b
51	13	15	12	KER	PA	ketel tabakspijp		17bc
51	14	4	355	KER	FA	rwftr ploischotel, diam 29 cm	arch compleet	17bc
51	15	1	80	KER	RB	rfr schotel, diam 30 cm	kraagrand, spiegel groen glazuur	16
51	16	2	195	KER	RB	rwfr oorkom, hor oor	bi zijde groen glaz	1540-1570
51	17	2	85	KER	RB	wfr kom	bi en bu glaz	17bc
51	18	1	240	KER	RB	rwfr pot of grape, diam ca 25 cm		16
51	19	2	140	KER	RB	bfr kom op standring	bi zij geel glaz	17
51	20	1	100	KER	SG	bfr kan, geknepen standring	Langerwehe	15-16
51	21	2	70	KER	RB	bwfr kom op standring	ongeglazuurd	16
51	22	3	200	KER	FA	bfr bord	geheel zwart verdonkerd	17bc
51	23	1	30	KER	WB	rfr schaal of kom	bi en bu groen glazuur	17A
51	24	1	30	KER	WB	wfr kom mt vert ooraanzet	bi geel bu groen glazuur	17A
51	25	1	40	KER	WB	rfr van ws grape met dekselgeul	bi geel bu ongeglaz	17bc
51	26	1	125	KER	RB	bfr kom op standring	bi geel glaz,	16B-17A
51	27	2	15	KER	RB	rwfr onbekend	bi zij geel glaz	17A
51	28	2	40	KER	RB	wfr onbekend	bi zij groen bu loodglaz	17A
51	29	4	32	KER	RB	r, w en bfr diversen	met sporen van slibversiering	17A
51	30	9	50	KER	RB	rfr diversen	bi en bu glaz	17
51	31	1	9	KER	FA	fr bord	hoort mogelijk bij 51-22	17
51	33	99	195	KER	R	zakje bulk zeefmonster	diverse frag./flinten rood	17
53	1	1	100	KER	RB	bfr kom standring	inw slibversierd, ringeloor	17
53	2	2	80	KER	RB	fr onbekend		17
53	3	1	22	KER	RB	rfr kookpot diam 15 cm	spoortje slibversiering	17
53	4	1	10	KER	PA	steeltr tabakspijp	dikte 8 mm	17
54	1	2	25	KER	SG	wfr kan	siegburg	15A
54	2	3	65	KER	GB	wfr onduidelijk		13B-15
54	3	1	30	KER	RB	rfr kookpot, diam 17cm	rand en hals geglazuurd	15-16A
55	1	1	80	KER	RB	oor en rfr van grape	buitenzijde deels glaz	16
56	1	1	4	KER	GB	wfr onbekend		13-15
56	2	1	2	KER	SG	wfr van ws kan	Siegburg	15
56	3	2	30	KER	RB	wfr	bi glaz bu spaarz glaz	15
57	1	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	met wapen en molen	17d-18A
58	1	1	50	KER	RB	rfr vetvanger	bi glaz bu ongeglaz	16B-17B
58	2	2	30	KER	RB	wfr onbekend		17B-19B
58	3	1	40	KER	RB	wfr melkkan, diam 14 cm	bu mangaanglaz, bi ld glz	18
58	4	1	18	KER	MA	rfr bord	blauw motief met krullen	17B
58	5	1	18	KER	FA	fr bord	motief in paars en geel	18
58	6	1	22	KER	FA	rfr bord, diam 24 cm	blauwe bies op rand	18
59	2	1	40	KER	PO	fr schotelkje	aziatische voorstelling	18

59	3	1	110	KER	RB	fr onbekend		17B-19B
59	4	1	10	KER	WB	wfr kom ?	bi geel bu groen	17B-19B
59	5	1	50	KER	SG	wfr jeneverkruik		19
59	6	1	160	KER	SG	deel keulse zoutvat	kobaltglazuur	19
59	7	1	25	KER	IN	fr bord diam 20 cm	induswit	19
59	8	1	20	KER	PA	ketel pijp		19
59	9	1	17	KER	BB	vaasje, Engels, in mal gegoten	bruin ribbels	20A
61	1	1	150	KER	MA	bfr schaal	blauwe schild. appels, gele scherf	17B
61	2	2	135	KER	FA	rfr bord, diam 20,5 cm	rozet op sp. blauwe bies op vlag	18
61	3	1	75	KER	FA	bfr bord	centraal rozet	18A
61	4	2	60	KER	FA	rfr plooischtel	polychroom tulpmotief	17B
61	5	1	80	KER	FA	brfr bord	blauwe schildering, gele scherf	17d-18A
61	6	3	60	KER	FA	bfr	wit, geen motief zichtbaar	17-18
61	7	2	30	KER	FA	bfr schotel	een fr met ruitmotief en waaier	18
61	8	2	15	KER	FA	bfr kopjes	klein motief midden, een polychr	17B-18A
61	9	3	170	KER	FA	rbfr bord	wit, verdonkerd door bodemzuur	18A
61	10	1	25	KER	RB	deel zalfpotje diam 4,5cm	bizij glaz en aanslag, oververhit ?	17B-18A
61	11	1	80	KER	RB	rfr bord, diam 25 cm, standvin	bizij spiegel geel slibvers	16B-17a
61	12	2	130	KER	RB	bfr bord	Nederrijns, fragm jaartal xx64	18c
61	13	1	60	KER	RB	rfr bord diam 26 cm	liprand slibversierd nederrijns,	18A
61	14	2	90	KER	RB	rfr schaal, diam 36 cm	slibversierd stip op vlag, witte liprnd	18
61	15	1	50	KER	RB	rfr bord, diam 18 cm	slinversierd, gl grn, rijnlans	18bc
61	16	1	100	KER	RB	rfr kom of komfoor	inw geel slib	18
61	17	13	>500	KER	RB	rwdeel voorraadpot, diam 26 cm	bi bu ld glaz inw met kalkrsten	18-19A
61	18	4	550	KER	RB	rwdeel steelpan, diam 27 cm	bi glaz bu beroet, drie pootjes	18
61	19	1	210	KER	RB	rwfr grape diam 20,5 cm	bi glaz bu deels glaz, dekselgeul	18
61	20	1	90	KER	RB	rfr melkteil, diam 49 cm	bi en bu alleen de rand geglaz	18
61	21	1	80	KER	RB	bfr blaker	bi glaz	17-18A
61	22	4	210	KER	RB	rfr kamerpot of bloempot diam 25	oranjerood balsel	17bc
61	23	18	320	KER	RB	rfr	van div voorwerpen	19A
61	24	5	570	KER	RB	rfr en wfr grape/roompot, diam 32		16-18
61	25	2	510	KER	RB	bfr voorraadpot	standring	18-19
61	26	1	250	KER	RB	rfr voorraadpot	dikw buzijde mangaanglaz	18B-19
61	27	2	290	KER	RB	rfr voorraadpot	dikw buzijde mangaanglaz	18B-19a
61	28	1	40	KER	RB	bfr grape met pootje		17-18
61	29	2	90	KER	RB	wfr en bfr steelpan	bu zij beroet	18B-19a
61	30	1	50	KER	RB	rfr kamerpot diam 23 cm		17-19
61	31	1	20	KER	RB	rfr kom, diam 14 cm		18
61	32	1	30	KER	RB	rfr schaal of koekepan		16-17
61	33	2	8	KER	PA	steelfragmentn tabakspijp		17-19
62	1	1	35	KER	RB	b kom standringbodem dia 60	bi groen gemeleerd, bu schaars gl	16A
62	2	2	37	KER	WB	r schaal dia 300 majolica	bu ldgl bi witgl met blauw bladmotief	16d-17a
62	3	1	117	KER	RB	r met knijpbaar dia 100	bi-bu gl	16d-17A
62	4	2	24	KER	RB	r schotel/schaal	bi-bu gl	16B-17A
62	5	1	17	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl	16d-17A
62	6	1	53	KER	RB	w ooraanzet pot	bi-bu gl met slibversiering	18A
62	7	1	37	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl; bu deels gl	17d-18
62	8	1	24	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl	17d-18
62	1x	1	35	KER	RB	b kom standringbodem dia 60	bi groen gemeleerd, bu schaars gl	17 ?
62	2x	2	37	KER	WB	r schaal dia 300 majolica	bu ldgl bi witgl met blauw bladmotief	16B-17A
62	3x	1	117	KER	RB	r met knijpbaar dia 100	bi-bu gl	15-16
62	4x	2	24	KER	RB	r schotel/schaal	bi-bu gl	O
62	5x	1	17	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl	O
62	6x	1	53	KER	RB	w ooraanzet pot	bi-bu gl met slibversiering	15-16
62	7x	1	37	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl; bu deels gl	O
62	8x	1	24	KER	RB	fragment onbekend	bi-bu gl	O
63	1	1	80	KER	IN	bodemfragm. Kom of pot+standr.	stempel P. Regout eiken	19
63	2	2	215	KER	MA	bodemfragm. schotel fragm. passd	versiering boom met dubbele rand	18A
63	3	1	307	KER	IN	bodemfragm. kamerpot		19
63	4	1	5	KER	IN	randfragm. bord ø	versiering gelige rand	19-20
64	1	1	175	KER	RB	steel koekepan	gevouwen lintsteel, transp loodgaz	17B-18A
64	2	1	40	KER	RB	rfr vergiet, diam 34 cm	tweezijdig glazuur	18A
64	3	1	20	KER	RB	rfr schaal of kom, diam 16 cm	ongeglaz, draairingen op bui zij	18
64	4	1	184	KER	RB	rfr schaal, kraagrand, diam 38 cm	bizij glaz en slibvers	18A
64	5	2	131	KER	RB	brfr schaal, standring	bizij glaz en slibvers	16d-17a
65	1	1	6	KER	PA	ketel tabakspijp	hielmerk tulp	17B
65	2	2	105	KER	RB	rfr teil, diam 34 cm	bi glaz, fragmnten passend	17A
65	3	1	217	KER	SG	kan, baardman	bu glaz	1655-1670
65	4	1	465	KER	TEG	wandtegel 11x11 cm, dikte 2 cm	gelig glaz bovenzijde, oz kalksprn	17
65	5	2	153	KER	WB	rfr vergiet, diam 32 cm	bi bu loodglaz, schulprand	17bc
65	6	2	184	KER	RB	bfr grape	bi bu glazuur, fr passend	17A
65	7	1	189	KER	RB	oorfr	bi bu glaz	17B
65	8	1	34	KER	RB	rfr test	bi bu glaz	17bc

66	1	2	152	KER	RB	kom of pot randfragment ø 34cm	bi/bu glazuur fragment passend	18A
66	2	2	287	KER	RB	grape randfragm.	bi/bu gl. fragm. passend/knijpoo	17B
66	3	2	46	KER	RB	wandfrm.	bi/bu gl.	17B-18A
66	4	1	32	KER	RB	bodemfragm.ø 6cm + standr. gedr.	bi gl.	18
66	5	1	51	KER	RB	kom randfragm. Ø 28cm (of grape)	bi/bu gl.	17d-18A
66	6	1	60	KER	RB	schotel bodemfragm. slibversiering	bi gl. met groene golflijnen (Niederrh.?)	17A
66	7	1	38	KER	WB	poot	Häfnerware bi ijzer gl.	16B
66	8	1	14	KER	RB	schotel	ringen witte slib Niederrhein	17d-18a
66	9	2	49	KER	SG	kleiknikker ø 4cm		17-18
66	10	2	14	KER	RB	wandfragm. onduidelijk	mangaan gl.	17-18a
67	1	1	451	KER	RB	kom of pot randfragm. Ø 30cm	bi/bu gl.	16d-17a
67	2	1	43	KER	FA	bord randfragm. Ø 25cm	bi/bu gl.	17-18A
67	3	1	13	KER	RB	wandfragm.	bi/bu gl.	17
67	4	1	23	KER	RB	bodemfragm. kom+standring	bi geel glazuur +bu gl.	17
67	5	1	70	KER	RB	bodemfragm. olielamp	bi/bu gl.	17-18A
68	1	2	330	KER	RB	bfr kachelpan		19B
68	2	2	120	KER	RB	rfr onbekend	zeer verweerd glazuur	19B
68	3	1	40	KER	WB	wfr kookpot		19B
68	4	1	50	KER	IN	bfr mogelijk waskom		19B
68	5	1	25	KER	IN	bfr schoteltje ind pors diam 14 cm	geheel wit	19B
68	6	2	20	KER	IN	rfr bord induswit	bloemversiering in relief	19B
68	7	1	340	KER	SG	rwfr keulse pot	kobaltglazuur	19B
68	8	1	20	KER	PA	ketel tabakspijp		19B
68	9	2	30	KER	IN	rwfr schoteltje	versiering takken, ingekleurd	19B
68	10	1	5	KER	IN	wfr kom	blauw motief	19-20
68	10	1	10	KER	PO	wfr kom of kroes	fleuraal print ingekleurd brn en blw	19-20
68	11	1	55	KER	IN	rwfr kom blackware diam 12cm		18-19
68	13	5	520	KER	RB	rwfr kookpot d 27 cm tweel bandoor	Frankfurt, lichte scherf, bizij geglazuurd	19a
68	14	3	630	KER	RB	rwfr kookpan diam 32 cm		19B
68	15	1	120	KER	RB	rfr bord diam 26 cm	bi en bu glaz	18-19
68	16	1	310	KER	RB	rwfr kookpan diam 32 cm		19B
68	17	1	60	KER	RB	rfr komfoor		18
68	18	1	60	KER	RB	rfr test	wittige zweem in glazuur	19
68	19	2	225	KER	RB	bfr onbekend, op standring	diam standring 7,5 cm	19
68	20	1	80	KER	RB	rwfr kom of pot, diam 22 cm		19
68	21	1	230	KER	RB	rwfr	loslatend glaz, mangaanspikkels	18-19
68	22	1	70	KER	SG	wfr voorraadvat	maaslands, pantervel	18-19
68	23	3	240	KER	SG	rwfr keulse pot plus oor, di 16 cm	kobaltglazuur	19
68	24	1	90	KER	SG	rwfr keulse pot		18
68	25	1	90	KER	SG	wfr kruik	stempel KAN	18-19
68	26	1	700	KER	SG	bijna compleet kruik	stempel nr 2	19
68	27	1	160	KER	WB	rwfr kom, diam 30 cm	bu groen, bi transp loodglaz	19
68	28	1	120	KER	WB	rfr kom, diam 29 cm	bu groen, bi transp loodglaz	19
68	29	2	180	KER	RB	fr doofpot met knop, standvlak	geheel mangaanglazuur	19
68	30	1	135	KER	IN	fr diep bord, wit, diam 26 cm		19-20
68	31	2	180	KER	IN	fr lat bord, wit, diam 25 cm		19-20
68	32	1	32	KER	IN	fr bord , gelig , diam 25 cm		19-20
68	33	1	110	KER	IN	fr groot diep bord diam 39 cm		19-20
68	34	1	80	KER	IN	wbfr kom standring, wit		19-20
68	35	1	55	KER	IN	rwfr kom wit, diam 13 cm		19-20
68	36	1	45	KER	IN	rwfr schotel , diam 13 cm	ind porselein, met goudbiezen	20
68	37	1	60	KER	IN	rwfr kop, diam 12 cm, ind pors	goudvers en kleur, tekst ...noegd	20
70	1	2	270	KER	RB	rwfr ws steelpan 3-poot, diam 15 cm	bibu glaz	18
70	2	2	70	KER	RB	bfr onbekend, standring	bibu glaz	17B-18
70	3	2	140	KER	RB	rwfr pan, dekselgeul, diam 24 cm	bi glaz, bui beroet	18
70	4	3	350	KER	RB	b+rfr pot, standring	bi glaz met magaanpikkels	18
70	5	2	550	KER	RB	rwfr kamerpot/grote grape , diam 36 cm		18
70	6	2	280	KER	RB	rw+bfr kachelpan, diam 25 cm	bizij glaz, buzij beroet	18A
70	7	2	70	KER	RB	rwfr kom diam 16 cm	bizij glazuur	18
70	8	3	40	KER	RB	rfr+wfr onbekend, diam ca. 29 cm	bibu glaz	18
70	9	1	100	KER	RB	oorfr kamerpot	bibu glaz	17B-18
70	10	5	>500	KER	RB	bwfr voorraadpot, standring	bi loodglaz, bui mangaanglaz	18-19
70	11	2	120	KER	RB	rfr+bfr bord rijnland, diam 24 cm	slibversiering stippen	18A
70	12	1	250	KER	FA	rbfr bord, diam 35 cm	bi blauwe schildering	17d-18a
70	13	1	50	KER	MA	rfr bord, diam 35 cm	bi tinglaz blauwe schild, bu loodglaz	18
70	14	2	30	KER	FA	bfr kom diam standring 5 cm	bi blauwe schildering, oz merkteken	18
70	15	1	45	KER	FA	rfr bord, diam ca. 34 cm	verdonkerd door bodemzuren	18
70	16	1	30	KER	FA	rwfr kom met oor		18
70	17	1	35	KER	FA	rfr ploischotel	polychroom schild blauw en geel	18A
70	18	2	110	KER	WB	rfr kom of pot, buikdiam 19 cm	bibu loodglaz (geel), ribbel op buik	17B-18A
70	19	2	40	KER	SG	rfr kan	zout- en kobaltglaz	18-19A
70	20	1	>500	KER	SG	bfr min waterkruik, standvlak 9,5 cm	bu zoutglazuur	18-19A
70	21	6	319	KER	SG	wbfr sierpul	Westerwald	16d-17A

70	22	1	15	KER	GB	rfr, voorwerp onbekend		13-15
71	2	2	120	KER	FA	randfr bord, diam 25 cm	geheel wit, gelige scherf	17bc
71	3	2	70	KER	FA	bfr bord		17bc
71	4	1	20	KER	FA	fr bord	geheel wit	17bc
71	5	1	20	KER	FA	rfr bord, diam ca 27 cm	geheel wit	17bc
71	6	1	30	KER	RB	pootje van ws grape		17
71	7	1	8	KER	WB	wfr kop	blauw motief bu zijde	17bc
73	1	1	18	KER	RB	papkom ø rand 18cm	bi/bu glazuur	17-18
73	2	1	21	KER	RB	kom of pot ø bodem 7cm	bi/bu glazuur standring	17B-18a
73	3	1	68	KER	RB	bakpan ø bodem 23,5cm, BOZ	bi/bu glazuur	18A
73	4	4	110	KER	RB	kom of pot BoZ fragm passend	slibversiering, golflijnen gl.	18B
73	5	1	387	KER	RB	kom bodemfragm + standring	verm. Oosterhout gl	18-19
73	6	1	484	KER	RB	rfr teil	duimindrukken op rand	18-19
74	1	2	42	KER	RB	voorraadpot	draairillrn mangaan glazuur	16d-17A
74	2	2	29	KER	RB	mogelijk pot	bi gl. 2 fragm. van 1 voorwerp	17
77	1	1	5	KER	RB	wfr. onbekend		17-18
77	2	1	20	KER	RB	rfr. grape ø 20cm	Ws BoZ scherp randje buitenrand	17d-18A
77	3	1	303	KER	RB	kom bodemfragment+standring		18
77	4	1	10	KER	PA	ketel tabakspijp	op ketel gest. roos	17d-18a
77	5	1	9	KER	PA	ketel tabakspijp	op ketel gekroonde N+RDH	17d-18a
99	1	1	57	KER	RB	randfragm bakpan ø30cm	bi gl , roetsporen oz	17B-18A
99	2	1	26	KER	RB	randfragm onduidelijk ø28,5cm	PISPOTRAND bi/bu gl	18
99	3	1	20	KER	RB	randfrfm kom	bi/bu gl ,bi gele engobe	17B
99	4	1	29	KER	RB	oor/handvat onduidelijk	geglazuurd; liggend oor	17B-18
102	2	1	52	KER	PO	b koffie/thee schotel	wit glazuur	20
102	3	1	27	KER	WB	b/w koffie/theekop dia 50mm	bi-bu wit gl. met blauw motief	20
102	4	1	30	KER	PO	w/r pot dia 140mm	bi-bu wit gl. met zwarte streep	20
102	5	2	82	KER	WB	b/w bord dia 230mm	bi-bu gl wit	19B-20A
102	6	1	171	KER	FA	b/w/r zalfpot dia 97 h=73mm	INDUSwit; arch compleet	19B
102	7	4	111	KER	WB	b/w vergiet	bi-bu groen gl.	19
102	8	2	140	KER	RB	b/r schotel dia145 h=40mm	bi-bu loodgl met spikkels; fr. passend	19
102	9	1	202	KER	RB	b/w kan/pot bodemdia 80mm	bi-bu loodgl met spikkels	19
102	10	1	344	KER	RB	w/r grote pot dia 250mm; kalkaansl	bi-bu loodgl met spikkels	17-18
102	11	1	79	KER	RB	w/r pot/kan dia 200mm	bu br. gl. bi br-geel gevlamd	19-20
102	12	1	449	KER	SG	b/w grote pot dia 250mm	bi-bu gl	19-20
102	13	1	11	KER	SG	wandfragment onbekend	bi-bu gl.	NT
102	14	2	21	KER	RB	wandfragment onbekend	bi-bu gl.	NT
102	15	3	10	KER	PA	pijpekop met 2 stukken steel		18a
103	1	2	97	KER	RB	bodemfragm kom of pot+standring	bi/bu gl ijzeroxide; frafm passend	18-19
103	2	1	43	KER	RB	wandfragm kookpot	bi/bu gl spikkels, roetsporen	14-15A
103	3	1	9	KER	RB	bodemfragm bord	bi gl	17-18A
106	1	1	57	KER	RB	wandfragm grape?	bi/bu gl , bi groen gl; bu transparant	18-19
107	3	1	40	KER	WB	rand pot ø 250mm	bu groen, bi geel gl.	19d
107	4	1	56	KER	RB	rand schaal ø 280mm	bi-bu gl.	19d
107	5	1	45	KER	RB	rand schaal ø 250mm	bu gl, bi geel gl.	19d
107	6	1	50	KER	WB	BW kan standring ø 42mm	bi-bu bruin gemeleerd gl.	19d
107	7	1	7	KER	RB	R scherf	bi-bu gl.	19d
107	8	1	4	KER	WB	R scherf	bi-bu gl.	19d
107	9	1	13	KER	RB	schurf		19d
107	10	1	26	KER	WB	deksel ø 80mm	bi-bu wit gl.	19d
107	11	1	20	KER	WB	bodem ø 53mm	bi-bu wit gl.	19d
107	12	1	60	KER	WB	RW schaal ø 300mm	bi-bu wit gl.	19d
107	13	1	9	KER	WB	bodem ø 45mm	bi-bu wit gl.	19d
107	14	1	8	KER	IN	rfr bord	bi-bu wit gl.	20A
107	15	1	1180	KER	SG	mineraalwaterfles, standvlak	merk:E DUAL JUNIOR lintoor	19B
107	17	2	88	KER	WB	olielamp met staander	bi/bu groen gl	17
107	18	1	33	KER	SG	jeneverkruik	bu rood gl	19
107	19	1	162	KER	RB	oor, worstoor	onregelmatig gl	
107	20	2	35	KER	RB	schotel randfragm , kom randfragm	bi/bu rood/bruin gl	17
107	21	1	24	KER	SG	jeneverkruik	bu zoutgl	18-19
107	22	3	33	KER	RB	wandfragm kommen/potten	onregelmatig gl	16B-18
107	23	1	16	KER	RB	randfragm kom/pot ø16cm	bi/bu rood/bruin gl + overgeslagen plek	17-18
110	1	4	108	KER	RB	randfragm vermoedelijk kookpot	bi/bu gl , knijpoo	17B
111	1	1	210	KER	SG	rdl keulse pot, diam 15 cm	versiering met blauw kobaltglaz	18B-19
112	5	1	70	KER	RB	rfr onb met dekselgeul, diam 23 cm	bizij en rand glaz	18-19
112	6	1	80	KER	RB	rfr onb , diam 35 cm	bizij en rand glaz	17-18
112	7	1	55	KER	RB	rfr onb, diam 20 cm	bizij en rand glaz	17-18
112	8	1	55	KER	RB	rfr kom, diam 18 cm	bibu glaz, slibvers onder rand	17B
112	9	2	180	KER	RB	oorfragm grape		17
112	10	1	80	KER	RB	rfr mogelijk zoutschaal	spiegel bi zij groen glaz	17B
113	1	2	56	KER	FA	bfr zalfpot, diam 8,5 cm	okergele scherf	18
113	2	1	15	KER	WB	bfr bord of schaal	tekening in paars (mang) en geel	18A
113	3	1	145	KER	RB	oorfr grote pot	worstoor	18

117	2	4	98	KER	SG	wfr mineraalwaterkan	lglaz en kobaltglaz fig	19
117	3	1	38	KER	RB	rfr aspot	past aan 119-1	19
118	1	1	20	KER	RB	wfr onbekend	bui glaz, bi glaz baarden	16B
119	1	38	4000	KER	RB	aspot	h 32 cm, diam 30 cm	18
119	2	3	10	KER	PA	tabakspijp ketel	trechterpijp, geen hielmerk	18bc
119	3	1	4	KER	PA	pijpensteel		O
120	1	1	60	KER	WB	oorfr van vergiet	beschadigd geel(lood)glazuur	17bc
120	2	1	60	KER	MA	rfr bord	bauwe schildering	17A
120	3	1	60	KER	FA	rfr bord, dia 21 cm	blauwe schildering in spiegel	17d-18a
120	4	1	60	KER	FA	fr bord	stippelmotief bl zw op spiegel	18A
120	5	1	50	KER	FA	rfr bord diam 21 cm	bl schildering op spiegel	17-18
120	6	7	432	KER	RB	fr bakpan, diam 30 cm	buzij ongegaz en beroet	18
120	7	4	240	KER	SG	fr pot of kan diam 17 cm	keulse pot met kobaltglaz	17d-18a
120	8	1	20	KER	SG	oorfr kan of pot	lintoor, zoutglazuur	17B-18
120	9	4	270	KER	RB	rfr waterkan	conische hals	19
120	10	1	145	KER	RB	bfr pot op standring	ongeglaz	18-19
120	11	3	475	KER	RB	oorfr zware potten of kannen		18-19
120	12	2	55	KER	RB	oor en wfr test	lichtbruin met mangaanspikkels	18-19
120	13	1	50	KER	RB	rfr bord met kraagrand diam 29 cm	slinger slibversiering op vlag	18
120	14	1	30	KER	RB	bfr kom of bord	bizij geel glaz op wit slib	18
120	15	1	19	KER	RB	wfr onbekend	met verweerde slibvers gl en grn	17
120	16	1	20	KER	RB	bfr bord	gele slibversiering	17
120	17	1	60	KER	RB	wfr kan	bi glaz bu dls glaz, mang spikkels	18-19
120	18	2	45	KER	RB	rfr onbkend	kwaliteitsglazuur	18-19
120	19	3	30	KER	PA	tabakspijp ketel en steelfr	ketel gestyl roos, hielmerk onleesb	18
120	20	1	50	KER	IN	oorfr kan	met onderaan sierknop	19-20a
123	4	1	29	KER	RB	R fragment pot	2 kanten loodgl.	17
124	4	1	15	KER	FA	bfr schaal	Delfts aardewerk	18-19
124	5	1	10	KER	RB	rfr slibversierd bord, diam ca 24 cm	concentrische raderputjes	17
124	6	1	72	KER	RB	bfr kom ongeglazuurd, standring		18-19
127	1a	2	18	KER	A	kleiknikkers, diam 15 mm		O
128	1	1	50	KER	MA	fr groot bord of schaal		17-18
129	2	4	105	KER	FA	wfrf zalfpot diam 12 cm		18
129	3	4	400	KER	SG	kruik		18-19
129	4	4	220	KER	SG	kruik		19
129	5	2	230	KER	RB	rfr kom diam ca 49 cm, hor oor	slibvers op rand, bi gemarmerd slib	18
129	6	1	90	KER	RB	rfr test		18
129	7	1	310	KER	SG	rfr en oor voorraadpot	witbakkend, zoutglaz	18-19
129	8	1	170	KER	RB	wfr kan		18-19
129	10	1	20	KER	RB	wfr grape	geel en groen slibversiering	18
129	11	2	20	KER	WB	wfr onbekend	bi geel, bu mangaanglaz	18-19
129	12	1	40	KER	RB	rfr kan randdiam ca 26 cm	bi bu mangaanglaz	19
129	13	7	160	KER	RB	rwfr diversen rb ez en dz glaz		17-19
129	14	3	155	KER	RB	oorfr en pootje grapen	roetaanslag	16-18
129	15	2	180	KER	RB	oorfr mogelijk kamerpot		18
129	17	1	20	KER	RB	rfr kleine kom met afgebroken oor	bi bu mangaanglazuur	19
131	1	1	38	KER	RB	rfr papkom	bu ongeglaz, bi geel glaz	17B
131	2	3	20	KER	PA	pijpenstelen onversierd		18
132	1	4	80	KER	IN	rfr etensbord	geen versiering	19
132	2	2	45	KER	IN	wfr kom of	geen versiering	19
132	3	1	22	KER	IN	rfr bord of schaal	parelrand	19
132	4	1	19	KER	PO	bfr kopje, diam standring 3 cm	oz nummeraanduiding 404	19
132	5	1	32	KER	FA	bfr kom of schaal, diam standr 15 cm	gesleten standring	18
132	6	1	72	KER	RB	rfr pan met dekselgeul, d 28 cm		18-19
132	7	1	48	KER	RB	rfr onbekend		17-19
132	8	1	40	KER	RB	wfr schaal, kom of bak	bizijde geel glaz, buzij ldglaz mng sp	19
132	9	1	20	KER	RB	wfr kan	bizij ongglaz, buzij mangaanglaz	19
132	10	2	48	KER	A	rwfr grape	oververhit, verbrand, verglaasd	17-18
132	13	1	50	KER	SG	wfr jeneverkruik		19
132	14	1	21	KER	SG	wfr kan	siegburg, met aangesmolten matr	15
132	15	1	22	KER	WB	oorfragm kom		18
132	16	1	15	KER	IN	rfr kom, diam 11 cm	oranje band en zwarte lijnen	19B-20A
132	17	1	12	KER	WB	oorfr onbekend	geel-zwart gevlamd patroon	19d-20a
132	19	1	10	KER	PA	fr pijpensteel		18-19
133	4	2	20	KER	RB	bfr bord met slibversiering	concentrisch patroon, standvlak	18A
133	5	1	50	KER	RB	wbfr cilindr beker, diam 11 cm	oververhit bizij	NT
133	6	2	60	KER	RB	rwfr cilindr beker, diam 11 cm	verkoolde resten bibu, ws dl 133-5	NT
133	7	3	40	KER	RB	wfr cilindr beker, diam 11 cm	geen brandsporen, ws dl 133-5	NT
134	1	5	272	KER	RB	wfr oorfr voorraadpot		18
134	2	2	50	KER	RB	wfr ws voorraadpot		18
134	3	11	230	KER	RB	rwfr kom diam ca 30 cm	loodglaz met mangaanspikkels	18
134	4	1	5	KER	RB	wfr onbekend	bu mangaanglazuur	18
135	1	4	150	KER	RB	fr test	rechth model, lintoor	18B-19A

137	1	1	28	KER	RB	fr bord of schaal	slibversiering, loodglaz	16B-17A
137	2	2	86	KER	WB	rwb fr kom standing		16B-17A
138	1	1	287	KER	RB	pot 3 wandfragmenten	passend met ooraanzet, duimindr.	19
138	2	1	82	KER	RB	r grape \varnothing 24 cm		18
138	3	1	23	KER	FA	r bord \varnothing 16 cm	onduidelijke versiering	18-19
138	4	1	104	KER	RB	onbekend bodem standing	bu ongegl + klodder	18-19
138	5	1	84	KER	RB	onbekend bodem standing	bi met witte klei onder het gl.	18-19
138	7	1	70	KER	RB	w fragment ooraanzet	ribbels op wand	18-19
138	8	1	8	KER	RB	O		18-19
139	10	1	12	KER	PA	pijpekop	langerekt ketelmodel	17d
139	11	1	13	KER	PA	pijpekop	Gouda 81 gekroond	18
139	12	1	13	KER	PA	pijpekop	Gouda ap gekroond	18
139	13	1	11	KER	PA	pijpekop	lang k.model tudorrozen	17d
139	14	1	2	KER	PA	pijpekop	ovoide vorm zijmerk	18b-19a
139	15	4	11	KER	PA	stelen 1 mondstukje		17-20
139	20	1	45	KER	FA	bord spiegel	blauw deco	17d
139	21	3	41	KER	WB	bodemfragment	koperglazuur stippen	19
139	22	2	23	KER	FA	fragment bord		17B
139	23	6	184	KER	PO	bord	alle fragm passend	20A
139	24	3	48	KER	IN	bord randfragment		20A
139	25	1	28	KER	IN	bord randfragment		20A
139	26	1	177	KER	SG	voorraadpot medaillon	Westerwald \varnothing 22	17
139	27	1	11	KER	SG	voorraadkruisgrafliter	Westerwald	19
139	28	3	591	KER	RB	kookpot/kalk/schenkrand/steel	\varnothing 16cm	18
139	29	2	242	KER	RB	kop/golf/loodglazuur	inwendig groen; passend	18
139	30	1	334	KER	RB	steel van een bakpan		16
139	31	1	344	KER	RB	papschaal \varnothing 24	slibversiering met hor. oor	18B-19A
139	32	1	211	KER	RB	pot/grape \varnothing 38cm	duimindrukken, loodgla.	16B-17A
139	33	3	125	KER	RB	kan	bi slibwit bu mangaangl.	19
139	34	1	33	KER	RB	kan	bi slibwit	17B
139	35	1	102	KER	RB	bodem \varnothing 28 onbekend	bi slibversiering	19
139	36	1	98	KER	RB	randfragment \varnothing 28cm	bi gl. Steelpan	18-19A
139	37	3	79	KER	RB	fragment rand+ooraanzet. Grape	bi/bu mangaan	18
139	38	1	28	KER	RB	lintoor	loodgl.	17B-18A
139	39	1	27	KER	RB	rand/oorfragment	hor. oor loodgl.	18
139	40	3	104	KER	RB	rand en bodemfr. Kookpot	bi loodgl.	17
139	41	1	16	KER	RB	wandfragm.	bi loodgl. Bu mangaN	18
139	42	1	15	KER	RB	wandfragm.		17
139	43	1	1	KER	RB	Rijnl. Bord randfr.		18A
139	44	2	175	KER	RB	wandfragm.	1 met ooraanzet	17B
139	45	4	71	KER	RB	wandfragm.		19
139	46	1	57	KER	RB	Rijnl. Bord randfr.		18A
139	47	1	85	KER	RB	B-Wfragm.	draairillen	17-19A
139	48	1	56	KER	RB	wandfragm.		17B-18
141	1	1	15	KER	RB	w-fragment	slibversiering	16d-17
141	2	1	20	KER	SG	westerwald fragment	bi rood	18
142	3	1	172	KER	RB	w-voorraadpot	bu mangaangl.	18-19
145	1	1	209	KER	RB	oor/rand fragm grape	\varnothing 26 cm	15bc
145	2	1	13	KER	RB	w-fragm kookpot		15
145	3	1	20	KER	WB	r-fragm schotel		18A
146	1	7	581	KER	GB	kan rand+oor+bodem	met lobben	15bc
146	2	32	780	KER	GB	kan rand+worstoor+st wandfragm.		15bc
146	3	1	35	KER	RB	wandfragment, verbrand?		15bc
146	4	2	262	KER	RB	bakpan \varnothing 28 cm	platte steel	15bc
146	5	1	413	KER	RB	bakpan \varnothing 30 cm	gevouwen steel	15bc
146	6	1	5	KER	RB	wandscherf	aan 1 zijde geglazuurd met slib	15bc
146	7	3	31	KER	RB	ws bakpan	beroet aan 1 zijde	15bc
146	8	5	20	KER	RB	w indet		15bc
146	9	28	114	KER	RB	r/w/b grape; 1x worstoor, 1x poot	spaarzaam gl.	15bc
147	1	4	188	KER	RB	r grape \varnothing 12 cm	spaarzaam gegl dekselrand	15bc
147	2	2	149	KER	RB	w fragm pot	spaarzaam zoutgl	15bc
147	3	2	21	KER	RB	w fragm	2 zijdig gla.	15bc
147	4	1	74	KER	RB	poot van pot	spaarzaam gl.	15A
147	5	1	48	KER	GB	b+w waterkan	standlob	14-15A
149	1	1	278	KER	RB	w/b kom met slibversiering 4 fragm	standing \varnothing 10 cm	18
149	2	1	98	KER	RB	bodem ; standing \varnothing 11 cm	bi gl.	18
149	3	1	122	KER	RB	r-deksel kookpot \varnothing 18 cm	met binnenring	18
149	4	1	6	KER	RB	wfr	met mangaan	19
149	5	1	83	KER	RB	oor	spatjes glazuur	15
149	6	1	111	KER	SG	w-pot?		19
149	7	5	38	KER	RB	w		17-18a
149	8	1	34	KER	RB	b pootje		17d-18A
149	9	1	22	KER	WB	b pootje		16B-17

149	10	1	10	KER	RB	r-bord? ϕ 18 cm		17B
149	11	1	50	KER	RB	r/w grape ϕ 16 cm		15B
149	12	1	214	KER	RB	r/w/b kom met poot ϕ 16 cm	12 fragm.	18
149	13	1	3	KER	PA	steel niet versierd		17B-18
149	14	1	9	KER	FA	w bord bi blauw floraal, bu wit		18a
149	15	1	33	KER	FA	r bord bi-bu wit, ϕ 20cm		17d-18a
149	16	1	28	KER	FA	r bord bi-bu wit, ϕ 20cm		17d-18a
149	17	1	35	KER	FA	r bord bi-bu wit, ϕ 20cm, 3 fragm.		17d-18a
151	1	2	21	KER	GB	fragmenten		13B-15
151	2	2	12	KER	RB	fragmenten		14B-15
152	2	1	8	KER	WB	wand Drieburgerwaar		14B-15A
152	3	10	80	KER	RB	wand grape	beroet aan 1 zijde	14B-15A
152	4	3	108	KER	GB	oor/wand O, mogelijk kan		14B-15A
152	5	1	114	KER	GB	rand/oor hengselpot		14B-15A
153	1	1	57	KER	RB	randfragment bakpan ϕ 26 cm	?+schenktuitje	15
153	2	1	15	KER	RB	randfragment	loodglazuur	15
153	3	3	6	KER	RB	wandfragmenten		15
153	4	1	2	KER	GB	fragment		15
153	5	1	9	KER	SG	fragment	Siegburg	15
154	3	3	43	KER	GB	3 wandfragmenten	passend	14-15
154	4	7	87	KER	GB	fragmenten gedraaid		14-15
154	5	1	8	KER	SG	1 fragment Langewehe?		15
154	6	1	17	KER	RB	fragment	spaarzaam glazuur	14B-15A
154	7	2	16	KER	RB			14B-15c
154	8	3	11	KER	RB	wandfragmenten	spaarzaam glazuur	15
155	1	1	149	KER	SG	pot - stremselpot compleet	ϕ bodem 4 cm, ϕ hals 3 cm h=7,5	19

Bijlage 10

Lijst bouw materiaal

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
3	4	1	115	BM	TEG	fr wandtegel met tulp in ruit	hoekfiguur bourg lelie, MAJOLICA	17bc
4	7	4	400	BM	TEG	wandtegel compl 12, 5 - d 1,1 cm	blauwe voorst kerk, geen hoekfig	17d-18a
4	8	1	340	BM	TEG	wandtegel compl 12, 4 - d 1 cm	blauwe voorst waterput, gen hoekfig	17d-18a
4	9	1	360	BM	TEG	wandtegel comp 13, d 0,8 cm	geen voorstelling, geheel wit	18-19
4	10	3	64	BM	TEG	fr wandtegel dikte 8 mm	wit, geen voorstelling zichtbaar	18-19
10	1	1		BM	SKA	stuk mergelblok		
18	11	1	120	BM	TEG	fr wtegel met tulp in ruit, 13 x 1 cm	hoekfiguur bourg lelie	17bc
34	4	1	110	BM	TEG	fr schildpadtegel	gestippeld, dikte 1 cm	19B
34	5	3	170	BM	TEG	fr witjes	dikte 7-8 mm	18-19
34	6	3	120	BM	TEG	fr fabriekstegel	dikte 7 mm	20A
35	6	1	60	BM	DP	fr dakpan roodbakkend		19
46	20	1	60	BM	TEG	fr wandtegel, dikte 7 mm	geheel verdonkerd	17B
59	1	1	140	BM	TEG	fr wandtegel 12,5 cm, dik 9,5 mm	centrale voorstelling, geen hoekfig	17bc
71	1	1	110	BM	TEG	fr wandtegel dikte 9 mm	geen hoekfig, centraal chin huis	17bc
75	1	1	40	BM	BS	fragm. baksteen	gele baksteen	
77	6	1	123	BM	TEG	wandtegel, majolica, dik 1cm	hoekfiguur lelie centraal ruit+tulp	17b
92	1	1		BM	LS	Daklei		
97	1	1	390	BM	TEG	zeemonster, (ossenkop), ma	onderkant afgehakt	17bc
98	1	1	2950	BM	TEG	tegel 22,5x22x3,5cm	éénzijdig roet; 3 gaten	17
98	2	1	834	BM	TEG	plavuis 14x14x2,4cm	groen glazuur boven/zijkant	17
106	2	1	58	BM	TEG	wandtegel fragm onduidelijk	1cm dik	18-19A
107	1	1	795	BM	BS	lxbxh=16,3x7/8x4cm	gele baksteen	17B-19B
107	16	1	2210	BM	TEG	plavuis-tegel +cement/kalk	d=3cm, lxb=22x22cm	O
112	1	2	150	BM	TEG	fr wandtegel, dikte 8 mm	paarse schildering	18
112	2	3	170	BM	TEG	fr wandtegel, 12,7 cm, dikte 8 mm	gekantelde ruit, hoeken mangaanvlekken	17B-18
112	3	1	70	BM	TEG	fr wandtegel, dikte 1 cm	blauwe schildering	17-18
112	4	1	70	BM	TEG	fr wandtegel dikte 7,5 mm	wit	18-19
114	1	2	380	BM	TEG	compl wtegel, 13x13cm, d 12mm	blauwe schild, voorstelling eend	17A
114	2	1	340	BM	TEG	wtegel, d 13mm	polychr, vierpas, fleuraal motief	17A
114	3	1	240	BM	TEG	wtegel, 12,5 cm d 10mm	vlekkenpatroon mangaan	18-19A
114	4	1	220	BM	TEG	wtegel, 12,3 cm, d 10 mm	rode scherf, bl schild hond	17B
114	5	1	110	BM	TEG	wtegel, d 9 mm	rode scherf, bl schild	18
114	6	1	100	BM	TEG	wteg, d 11 mm	or scherf wangli, als vulling gebruikt	17A
114	7	1	120	BM	TEG	wteg, d 11 mm	gele scherf, bl schild	17
114	8	3	180	BM	TEG	wteg, dikte 9 mm	blauwe schild leeuwje ?	17B-18
114	9	1	95	BM	TEG	wteg, dikte 10 mm	blauw schild, geen hoekfiguur	18
114	10	2	210	BM	TEG	wteg, 12,3 cm, dikte 9 mm	wit, geen schildering, vulmateriaal	17B-18
117	1	1	55	BM	TEG	fr wandtegel, dikte 8 mm	fr geheel blauw	18-19
123	1	1	156	BM	DP	dakpan	beton	20
123	2	2	67	BM	TEG	tegel fragment	Delfsblauw	17
123	3	1	27	BM	TEG	tegel fragment d=10 mm	Majolica	17
129	16	2	60	BM	TEG	fr wandtegel, dikte 8 mm	geheel wit	18-19
132	20	1	70	BM	DP	fr ws dakpan roodbakkend		19
133	3	3	165	BM	TEG	fr tegel, dikte 18 mm	zwarte aanslag, dakvorst	NT
139	16	1	79	BM	LS	daklei		
139	18	1	334	BM	BS	gelig baksel l = 11,5 d=4cm		
139	19	1	98	BM	TEG	hoekmotief bijtje		17d
145	4	1	25	BM	TEG	tegelfragm.		19B-20A
150	1	3	22	BM	BS	puinbrokken	VERWIJDERD	O
154	9	1	548	BM	TEG	tegelfragment	vloer 3,1 cm	14B-15
154	10	1	254	BM	TEG	tegelfragment	vloer 2,6 cm	14B-15
154	11	1	1053	BM	BS	21x10,5x4,5 cm	zachtgebakken	15
M01	1x	1	888	BM	BS	baksteen lxbxh=17,5x8x4,5cm		17B-18A
M02	1x	2	940	BM	BS	baksteen 18x8,5x4cm	fragm passend+cementsporen, roze	16B-17
M03	1x	1	952	BM	BS	baksteen lxbxh=18x9x4,5cm	schone steen	17B-18A
M04	1x	1	826	BM	BS	baksteen 17,4x8x3,6	appelbloesem rood, cementresten	16B-17
M05	1x	1	750	BM	BS	baksteen 17x8,4x4	geel met enkele rode zones	16B-17
M06	1x	1	973	BM	BS	baksteen lxbxh=18,5x9x4,5cm		16B-18A
M07	1x	1	656	BM	BS	baksteen lxbxh=16x6,5x4cm	ongebruikte steen	17B-18A
M08	2	1		BM	TEG	vloertegel grijs 22,2x22,5x3/bakst 16,5x7,5x4 cm	tegel met gewitte voeg op baksteenlaag/kalkmortelbed	17-18A
M09	1x	1	719	BM	BS	baksteen lxbxh=18x8x4cm	appelbloesem rood	16B-17
M10	1x	1	665	BM	BS	baksteen 16,7x8,4x3,9	geel met enkele rode zones	17
M11	1x	1	2297	BM	BS	mop 24x11,5x6 cm	rood	14B-15A
M12	1x	2	871	BM	BS	baksteen 17,5x8,5x4cm	geel met enkele rode zones	17
M13	1x	3	693	BM	BS	baksteen 19,5x8,5x4cm	oranjerood met kalk in de klei	17A
M14	1x	1		BM	BS	baksteen 17,8x8,4x4 cm	appelbloesem	17

M15	1x	1		BM	BS	baksteen 17x8x4,1	met kalkresten	19
M16	1x	1		BM	BS	baksteen xx x 8,8x4 cm	zachtrood	17-18
M17	1x	1		BM	BS	baksteen (incompl)xx x 8 x 4,2 cm	rozerood met kalkspecie	17
M18	1x	1		BM	BS	fragmenten baksteen	geel/appelbloesem	16B-17
M19	1x	1	727	BM	BS	baksteen 16,5x8,5x4cm	groenig geel met kalksporen en scheuren	16B-17
M20	1x	1	946	BM	BS	compl baksteen 17,5x8x4cm	met zoutkristallen, roze	16B-17
M21	1x	1	618	BM	BS	compl baksteen 16,7x7,7x4	geel met enkele rode zones	16B-17
M22	1x	1	872	BM	BS	baksteen 18,4x8,5x4	appelbloesem rood	16B-17
M23	1x	1	597	BM	BS	baksteen 17x8,5x3,5 cm	geel met enkele rode zones	16B-17
M24	1x	1	1034	BM	BS	compl baksteen 17x8,5x4cm	cementsporen, roze	16B-17
M25	1x	1	697	BM	BS	baksteen lxbxh=17,5x8,5x4cm		16B-17
M26	1x	1	925	BM	BS	baksteen lxbxh=18x9x4,5cm		17B-18A
M28	1x	1	2750	BM	TEG	tegel 22,5x22,5x3,25cm	restant schelpzandcement	16B-18A
M29	1x	1		BM	BS	baksteen 17,5x8,5x4	oranjegeel	17
M34	1x	1		BM	BS	baksteen 20,5 x 9,5 x 5 cm	roodpaars, met laag kalkspecie	19B
M35	1x	1	767	BM	BS	ijsselsteen 16x8x4 cm	geel met grijze insluitsels	16B-17
M35	2x	1	782	BM	BS	waalvorm 17,5x8,5x3,8 cm	rood met kalksporen	16B-17
M36	1x	2	591	BM	BS	2 fragm.passend rest. specie	16,5x8x3 (appelbloesem)	16-18A
M37	1x	1	654	BM	BS	compleet met metselspecie	16,5x7,5x3 (appelbloesem)	16-18A
M39	1x	1	774	BM	BS	baksteen 18x8,5x3,5 cm	oranjerood met kalkresten	16B-17
M40	1x	1	667	BM	BS	baksteen 17x8x3,5 cm	appelbloesem rood met kalkrsten	17-18A
M41	1x	1	1022	BM	BS	baksteen 17x7,5x4 cm	paarsrood, zwart verkleurd, zeer hard	19
M42	1x	1		BM	BS	baksteen 16x8x4 cm	rood	17
M50	1x	1	1833	BM	BS	baksteen 24,3x11,3x5,1	appelbloesem	14B-15A
M51	1x	1	764	BM	BS	baksteen 16,4x7,2x3,9	geel, vrij hard baksel	16B-18
M52	1x	1	828	BM	BS	baksteen 17,5x8,1x4	appelbloesem	16B-18A
M53	1x	1	688	BM	BS	baksteen 16,5x7,8x3,5	geel	16B-18A
M54	1x	1	815	BM	BS	baksteen 17,4x8,5x3,6	appelbloesem	16B-18A
M55	1x	1		BM	BS	baksteen		
M56	1x	1	685	BM	BS	baksteen 17,2x8,2x3,7	appelbloesem	16B-18A
M57	1x	1	838	BM	BS	baksteen 16,9x8,2x3,8	appelbloesem	16B-18A
M58	1x	1		BM	BS	baksteen		
M59	1x	1		BM	BS	baksteen		
M60	1x	1	2869	BM	TEG	plavuis 23x22,8x3	oranje	16B-18A
M60	2x	1	1010	BM	TEG	plavuis 15,3x15,1x2,5	oranje	16B-18A

Bijlage 11

Lijst natuursteen

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
38	4	1	35	ST	A	eivormig rolsteen ?		O
72	1	1	ntb	ST	TEF	maalsteen ligger diam 39, h 10 cm	met merkteken (steenhouwer ?)	16
126	1	1	18 kg	ST	TEF	halve maalsteen, basaltlava, ligger	ca. 18 kg. doorsnede 60 cm.	13B-17A
142	1	1	96	ST	KWT	fragment wetsteen		O

Bijlage 12

Lijst glas

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
5	1	1	18	GL	FG	hals flesje	dun, ontkleurd	18B-19A
5	2	1	12	GL		bodem	licht groen	19A
5	3	1	7	GL		klein glas		19-20A
78	1	1	510	GL	FG	halve fles	groen	19B-20A
78	2	1	320	GL	FG	bodem		19
78	3	1	36	GL	FG	bodem	kleurloos	18B-19
78	5	1	23	GL	FG	hals	kleurloos	19
78	6	1	6	GL	VG	glaslood ruitje	groen	13B-17A
79	1	2	141	GL	FG	wand	groen	17B-18A
82	1	1	32	GL	FG	gaaf flesje	kleurloos	18B-19
82	2	1	21	GL	DG	voet, aanzet stam	kleurloos	18B-19
82	3	1	44	GL		bodem	kleurloos	18B-19
82	4	1	25	GL	FG	bodem	kleurloos	18B-19
83	1	1	53	GL	FG	bodem	groen	18
84	1	1	57	GL	DG	voet kelkglas	ontkleurd	18B-19
84	2	1	22	GL	FG	hals	groen	18B-19
84	3	1	48	GL	FG	bodem	bruin	20
84	4	1	241	GL	FG	fles	groen	18B-19
84	5	1	24	GL	FG	stam kelkglas	ontkleurd	18B-19
84	6	1	60	GL		lampenkap	wit	18B-20A
84	7	1	42	GL	FG	wand	groen	18B-20A
84	8	1	8	GL		rand	paars en wit gemarmerd	19-20A
84	9	1	48	GL	FG	bakje	kleurloos	19-20A
87	1	1	20	GL	FG	flessenhals	lichtgroen	18B-19
94	1	1	53	GL	FG	bodem	ontkleurd	18B-19
95	1	1	147	GL	FG	bodem	groen	18
95	2	1	41	GL	FG	bodem	ontkleurd	20A
95	3	1	27	GL	FG	bodem	groen	18B-19A
95	4	1	79	GL	DG	beker, bodem	ontkleurd, ribben	18B-19A
95	5	1	30	GL	DG	voet	ontkleurd	19B-20A
95	6	1	35	GL	DG	voet kelkglas	ontkleurd	18B-19
96	1	1	5	GL	VG	glaslood ruitje	groen	13B-17A
102	1	4	179	GL	FG	b/w/h 7-up fles	groen glas met opdruk	20B
107	2	1	38	GL	DG	BW drinkglas ø 44mm		19d
115	1	40	99	GL	A	knoop ivoorwit , bu rand ø 1,9 cm	2 gaatjes; putje bij gaatje	19
115	2	6	10	GL	A	knoop ivoorwit, ø 1,7 cm	2 gaatjes in een gleufje	19
115	3	1	3	GL	A	knoop wit ø 2,0 cm	2 gaatjes in een gleufje	19
115	4	1	1	GL	A	knoop paarlmoerachtig, wit ø 1,5 cm	2 gaatjes in een gleufje	19
115	7	1	5	GL	FG	bodemflesje klein of drinkglas		19
120	21	1	10	GL	VG	fr glas in lood ruit, dikte 1 mm		17B-18
129	1	4	60	GL	FG	hals en wfr fles		17
129	9	4	95	GL	FG	wfr fles deels dikwandig		18-19
129	18	3	10	GL	A	knopen 2-gaats.diam 18 mm		19
131	3	4	20	GL	DG	fr kelk met fr stam	stamknop (datering alg 18e eeuw)	18
132	11	1	135	GL	FG	flesje, h 12cm	transp glas	19d-20a
132	12	1	30	GL	FG	wfr fles, cilindervormig	groenbruin glas	19
133	1	1	15	GL	VG	fr vensterglas,dikte 1,1 mm	geirriseerd	NT
133	2	3	80	GL	A	delen halfgesmolten glas		NT
138	6	2	581	GL	FG	fles hoge ziel		18-19
138	9	1	5	GL	O	helder glas met bloem geetst		18-19
138	10	1	8	GL	FG	bodem van een flesje	loodglas?	18-19
138	11	1	42	GL	FG	2 stuks van een fles?		18-19
138	12	9	12	GL	O	8 stuks van een ??		18-19
139	1	1	125	GL	FG	hals		17
139	2	1	20	GL	FG	hals		17
139	3	2	1	GL	O			NT
139	4	1	3	GL	SG			19B-20
139	5	2	450	GL	FG	bodem		18B-19
139	6	1	9	GL	VG			17-20
142	2	1	308	GL	FG	bfr	hoge ziel ø 10 cm	18-19
152	3x	2	5	GL	VG	fr geirriseerd vensterglas		LME-NT
154	1	1	1	GL	FG	fragment		

Bijlage 13

Lijst metaal

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
7	1	1	800	ME	Y	Koubeitel of wig met omgefist eind	lengte 14cm	16-17
8	1	1	210	ME	Y	hoefijzer	zonder frontlip	O
9	1	1	75	ME	Y	rfr gietijzeren pot	diam 14,5 cm	O
11	1	1	1	ME	K	munt diam 21mm	duit Frisia	17
12	1	1	1	ME	K	munt	sterk verweerd, niet leesbaar	O
13	1	1	10	ME	L	stukje omgeslagen lood	13 x 18 mm	O
14	1	1	50	ME	Y	nagel of pen met aankoeksel	lengte ca. 15 cm	O
14	2	1	20	ME	L	fr omgeslagen lood		O
16	1	2	10	ME	M	vingerhoedjes	geputst	17-18
17	1	1	150	ME	L	lood gewicht met gat	lengte 4 cm, gat diam 5 mm	O
19	1	1	30	ME	Y	ring met oog, diam 4,3-5 cm	draaibare kettingring	O
19	2	1	60	ME	L	spinlood ?		O
23	1	1	110	ME	Y	spie met gebroken punt	restlengte 13 cm	O
23	2	1	75	ME	Y	gesmede pen 15,5 cm		O
23	3	7	130	ME	Y	gesmede nagels		O
23	4	1	85	ME	Y	gereedschap, lepelboor		19
24	1	1	100	ME	Y	strip bandijzer 230x21x2 mm		O
24	2	1	25	ME	Y	ring, ovaal, diam 3,8-4,5 cm	rechthoekige doorsnede 4-6x5 mm	O
24	3	1	25	ME	Y	ring rond, diam 5,7 cm	ronde doorsn diam 4 mm	O
24	4	1	55	ME	Y	gebogen oog	ronde doorsn diam 6 mm	O
24	5	4	60	ME	Y	gesmede nagels zonder kop	lengte 5 tot 9 cm	O
24	6	1	60	ME	Y	haak of gesm nagels zonder kop	kromgebogen, lengte 12,5 cm	O
24	7	1	22	ME	Y	uiteinde beslag of geheng	sierlijke punt, afm 28 x 74x1 mm	O
24	8	5	80	ME	Y	gesmede nagels 4- 12 cm		O
24	9	1	22	ME	Y	strip 108x4x4 mm		O
24	10	1	14	ME	Y	kleine beitel?	lengte 7,8 cm	O
24	11	1	22	ME	Y	muurpen, lengte 7cm		O
24	12	1	24	ME	Y	nagel ?	sterk gecorrodeerd	O
26	1	1	85	ME	Y	gesmede haak		O
26	2	14	170	ME	Y	gesmede nagels	lengte 5-10,5cm	O
29	1	1	1	ME	K	munt	duit Traiect (Utrecht)	1676
30	1	1	20	ME	K	fr steel onbekend	vorm lepelsteel (apostellepel?)	16-17
31	1	1	10	ME	K	munt	duit	172?
33	1	1	20	ME	L	lakenlood	vz o.a. palmtak, az 4 stempels	16-17
36	1	1	28	ME	Y	fr ijzerblik, mogelijk van schep		O
36	2	1	12	ME	M	fr gesp	gegoten	19-20
36	3	1	2	ME	T	fr suikerschep, restlengte 4,2 cm		19-20
37	1	1	52	ME	Y	meslemmet, lemmet 14 cm		17-19
37	2	1	2	ME	K	munt 22mm	25 cent, Willem I	1815-1840
39	1	1	10	ME	Y	onbekend rond dop of dekseltje	diam 28 mm zwaar gecorrodeerd	O
39	2	1	10	ME	M	onderdeel gaslamp?	diam 24 tot 34 mm	19-20a
39	3	1	30	ME	M	onderdeel gaslamp?(brander)	diam 15-35 mm	19-20a
39	4	1	30	ME	LT	pakkingring? Diam 11,2 mm		O
41	1	1	10	ME	L	lakenlood	met huismerk	16-17
44	1	1	235	ME	Y	gereedschap, beitel	met sleufgat bovenin	O
47	1	1	55	ME	Y	toognagel of priem lengte 13 cm	Rechth doorsn 10x8 mm taps toel	O
47	2	4	60	ME	Y	gesmede nagels, lengte 9-10 cm		O
47	3	1	30	ME	Y	omgeslagen randfr ketel of zeis		O
47	4	1	25	ME	L-FG	fr fleshals met loden dop	diam 2,3-19 cm	18-19
47	5	1	26	ME	Y	gesmede haak met oog		O
47	6	1	12	ME	Y	snijwerktuig, haalijzer 10,2 cm	driehoekige doorsn	O
52	1	1	2	ME	K	munt restdiam 23mm	Spaanse oord, rand gecorrodeerd	1644
52	2	3		ME	K	spelden	met knopje	17-18
52	3	1		ME	K	kledingoojje		17-18
69	1	1	1500	ME	Y	bodemfr gietijzer ketel/kookpot	met een poot resterend	19
69	2	1	51	ME	Y	mes lemmet lengte 16 cm	met zware corrosie	19
76	1	1	170	ME	L	lakenlood diam 8 cm	stadszegel Dordrecht	16-17
80	1	4	85	ME	Y	gesmede nagels l 10 tot 13,5 cm		O
81	1	1	410	ME	Y	ijzer ovenlak		O
86	1	1	30	ME	Y	gesmede nagel of pen 7,5 cm		O
88	1	1	18	ME	M	schroefdop fles bruiszout	Dr ERNST SANDOW HAMBURG	20a
89	1	1	130	ME	Y	gesmede pen lengte 18 cm		O
89	2	2	20	ME	Y	gesmede nagels	(rest)lengte 8,5 en 4,5 cm	O
89	3	1	12	ME	Y	platte tapse spie met gat	lengte 8cm breedte 0,8 tot 1,5 cm	O
105	17	1	100	ME	slak			

106	3	1	6	ME	Y	spijker (ijzer) gesmeed	6,5cm lng, compleet	O
109	1	1	2	ME	K	munt 22mm	cent WillemI/II/III	19
109	2	1	39	ME	Y	bodem ø 100mm		O
116	1	1	90	ME	Y	strip of spie, restlengte 18,2 cm		O
121	1	3	50	ME	Y	gesm nagels en ijzerstrip		O
124	1	1	118	ME	Y	deel hoefijzer		18-19
124	2	4	45	ME	Y	3 gesm nagels, 1 draadnagel		O
125	1	1	115	ME	Y	kromme spie, 22,5 cm		O
127	2	2	20	ME	O	gegoten knopen	gecorrodeerd	O
127	3	1	22	ME	LT	knop ornament h 2 cm		O
127	4	1	5	ME	O	pin of beslagknopje		O
127	5	1	6	ME	Y	ring diam 2,5 cm , dikte 2 mm	open, niet aaneengesmeed	O
127	6	5	10	ME	Y	stukjes ws ijzerdraad		O
127	7	1	5	ME	Y	fr gesmede nagel		O
127	8	1	4	ME	K	munt 19 mm	dubbele Tourse groot	1637
127	9	1	2	ME	K	munt 19 mm	duit Zeelandia	1681
127	10	1	4	ME	K	munt 24 mm	oord, rand gecorrodeerd	16??
127	11	1	4	ME	K	munt 19 mm	duit Fricir (Friesland)	1612
127	12	1	3	ME	K	munt 19 mm	duit Frisir (Friesland)	161?
127	13	1	4	ME	K	munt 18 mm	Spaanse duit, Roermond	16??
127	14	1	5	ME	K	munt 20 mm	duit Trasisulania (Overijssel)	1628
127	1b	1	18	ME	O	gegoten knikker of musketkogel		18-19
130	1	1	5	ME	M	plaatje 2 5 x 1 7 x 0,5 mm	afgeschuinde hoeken	O
132	18	1	20	ME	Y	gesm nagel , l 6,5 cm		O
139	17	1	105	ME	SL	ovenslak		
140	1	1	10	ME	M	vingerhoed, diam 15, h 22 mm		18
143	1	1	12	ME	Y	1 nagel	8,5 cm	
143	2	1	375	ME	Y	hoefijzer		
144	1	1	15	ME	Y	draadnagel, lengte 9,3 cm		O
144	2	1	54	ME	Y	nagel, lengte 16 cm		O
148	1	1	1959	ME	Y	borgpen, achtkantig met knop, compl.	sterk gecorrodeerd, 45 cm, 3 cm dik	
152	1x	1	20	ME	Y	bandgesp 5x3,5 cm, dik ca 4 mm		O
152	2x	4	30	ME	Y	gesmede nagels, max 7 cm		O
154	2	3	7	ME	Y	3 nagels max 7 cm min 3,5 cm		
156	1	1	20	ME	Y-M	dl mes plaatangel, restlengte 6,5 cm		15B-16a
156	2	1	12	ME	Y	gesmede nagel 7 cm		O
156	3	1	20	ME	Y	gesm nagel, kop diam 3,4 cm	restlengte 4 cm	O

Bijlage 14

Lijst leer

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
45	1	2	222	ODL		schoenzolen		17-18
50	2	68	962	ODL		fragmenten schoenen		17B-18A
50	4	45		ODL		afval		17B-18A
50	5	2		ODL		paar kinderschoenen		17d-18a
60	1	1	42	ODL		schoenzool		17-18
65	9	1	53	ODL		schoenzool		17
66	11	1	49	ODL		schoenzool		17-18
108	1	1		ODL		muil		18B-19A
136	1	1	29	ODL		fragment schoen		18B-19A
137	3	1	35	ODL		schoenzool		17-18

Bijlage 15

Hout

vn	bn	n	gew(g)	mat cat	srt	voorwerp / omschrijving (afmeting)	type / toelichting / opm	datering
50	3	4		OPH		vulling hak		17B-18A
100	1	1		OPH		aangepunt paaltje	verwijderd	

Bijlage 16
Lijst archeozoologisch materiaal

vn	bn	dierklasse	diersoort	skeletel.	aantal	gewicht	deel	symm.	vergroeiing	%	bewerkt	vraat	opmerkingen
2	1	mam	rund	mt	1	212		li	nee				
5	1	mam	rund	cran	1	442					hak zaag		hoorpit, breedte totaal 33cm , jong dier: vaars
20	1	mam	rund	mt	1	340		re	ja	100%		knaag	jong rund
20	2	mam	rund	radius	1	360		li		70%	hak		
20	3	mam	rund	vert	1	102		o		50	hak		
20	4	mam	rund	cost	1	37		re		60	hak		
20	5	mam	rund	cost	2	45		re		40	hak		
					6	884							
49	1	mam	rund	tibia	1	470		li	ja	60	hak		
49	2	mam	rund	mt	1	160		re	nee	100			kalf
49	3	mam	rund	vert	2	107					hak		
49	4	mam	rund	cost	2	61					hak		
49	5	mam	o	cran	3	16					hak		schedelfragment groot of middelgroot zoogdier
49	6	mam	s/g	cran	1	16					breuk		schedelfragment groot of middelgroot zoogdier
49	7	mam	o	o	10	10							verbrand bot, kleine fragmenten
49	8	mam	s/g	o	2	28					hak		fragmenten voor- of achterpoot
49	9	mollusc	a		99	70							mossels/kokkels (verwijderd)
49	10	mam	o	cost	1	7							fragment rib zoogdier
49	11	mam	rund	dentel	3	38							snij tand, kies (10-12M)
49	12	mam	rund	scapula	1	10							schouderblad kalf, fragmentarisch
49	13	mam	rund	metacarpus	1	101					hak		klein
					127	1094							
85	1	mam	varken	radius	1	70		re	nee			knaag	jong varken
85	2	mam	rund	cost	1	53							
85	3	mam	o	cost	1	19					hak		middelgroot zoogdier
					3	142							
90	1	mam	rund	tibia	1	247	prox	li		30			
90	2	mam	rund	tibia	1	36	prox	re		10	hak		
90	3	mam	o	cost	1	14	prox	re			zaag		
90	4	mam	o	o	4	1							vogel/muis (verwijderd)
					3	298							
91	1	mam	rund?	cost	1	59				30	hak		niet helemaal duidelijk
91	2	mam	o	cost	1	29					hak		rib middelgroot zoogdier
91	3	mam	varken	cost	1	35					hak		
91	4	mam	rund	cost	1	48	prox			40	hak		borstgedeelte
91	5	mam	rund	cran	1	23					hak		groot zoogdier, mogelijk rund
91	6	mam	rund	ul/rad	1	314					zaag/hak		vergroeiende botten
91	7	mam	rund	pelvis	1	112		re		20	hak		
91	8	mam	o	cost	1	14					hak		groot of middelgroot zoogdier
					8	620							
93	1	mam	rund?	cran	1	340							schedelnaad groot zoogdier zichtbaar, mogelijk rund
93	2	mam	rund	vert	1	26	lumb				snij		wervel rund
93	3	mam	o	o	2	6					zaag		groot zoogdier, mogelijk rund
93	4	mam	o	o	2	11					hak		
93	5	mam	vogel		99	10							fragmenten eierschalen (verwijderd)
93	6	mam	o	o	12	1							muis/vogel (verwijderd)
					117	394							

105	1	mam	varken	hum	4	105		li/re	nee					varken, opperarmbeen- delen passend
105	2	mam	varken	tibia	3	102		li/re	nee					varken, scheenbeen - delen passend
105	3	mam	varken	radius	1	1		li	nee	20				varken, spaakbeen
105	4	mam	varken	carpalia	5	23		li/re	nee					varken, handwortelbeentjes
105	5	mam	varken	x	5	4			nee					varken, groeischijven - enkele passend
105	6	mam	varken	femur	5	106		li/re	nee					varken, dijbeen m- 3 niet vergroeide delen passend
105	7	mam	o	vertebr.	4	11			nee					middelgroot zoogdier, mogelijk varken, breuk
105	8	mam	varken	scapula	2	37		li/re						varken, schouderblad - li compleet, re fragm.
105	9	mam	varken	pelvis	1	35		re		70				varken, bekken - breuk, ass. bn 13
105	10	mam	varken	phal 1	1	4		re						varken, teenkoot - niet vergroeide delen passend
105	11	mam	varken	carpalia	3	10								varken, handwortelbeentjes ass. bn 4
105	12	mam	varken	astralagus	1	11								varken, sprongbeen -
105	13	mam	varken	pelvis	1	17		li						varken, bekken - breuk ass bn 9
105	14	mam	o	vertebr.	12	120			nee					middelgroot zoogdier, mogelijk varken, breuk
105	15	mam	varken	ulna	1	18		re	nee					varken, ellepijp
105	16	x	x	x	x	x		x						vondsten naar bn 6 verplaatst
105	17	mam	varken	mandibula	4	99		li/re						varken, kaak - breuk, tandwissel
105	18	mam	varken	dentess	1	3								varken, 1 kies een hoektand
105	19	mam	varken	fibula	1	4			nee					varken, kuitbeen
105	20	mam	varken	costae	8	51		li/re						Varken, rib - 1x paargewijs
105	21	mam	varken	costae	4	15		li/re						Varken, rib
105	22	mam	varken	costae	5	26				50				varken, rib - breuk, distr.
105	23	mam	varken	costae	10	28								varken, rib - fragmenten
105	24	mam	o	o										onduidelijke fragmenten
105	25	mam	varken	vertebr.	9	44								varken, wervels - fragmenten
105	26	mam	varken	metatarsus	2	3								varken, middenvoetsbeen
105	27	mam	o	o										onduidelijke fragmenten
105	28	mam	varken	patella	1	4								varken, knieschijf - compleet
105	29	mam	varken	zygom.	1	6								varken, fragment schedel bij bovenkaak
					95	887								
101	1	mam	rund	tibia	1	114		re	nee					rund, scheenbeen jong dier
104	1	mam	hond	scapula	1	32		re		95				hond, schouderblad
104	2	mam	hond	costae	5	20		li/re	ja					hond, ribben - 1x paargewijs
104	3	mam	hond	ulna	2	48		li/re	ja	75				hond, ellepijp - paargewijs
104	4	mam	hond	radius	2	32		li/re	ja					hond, spaakbeen -paargewijs, een deel fragment
104	5	mam	hond	tibia	2	36	distr	re		80				hond, scheenbeen - breuk
104	6	mam	hond	mt	4	19								hond, middenvoetsbeen
104	7	mam	hond	phal	2	3								hond, teenkootjes
104	8	mam	o	carpalia	4	1								middelgr. zoogdier, mogl. hond - handwortelbeentjes
104	9	mam	o	o	9	10								kleine fragmenten, 1x rund, de rest hond?
104	10	mam	hond	vertebr.	3	18								hond, wervels
104	11	mam	hond	vert.thor.	2	13								hond, borstwervels
104	12	mam	hond	vert.thor.	4	19								hond, borstwervels
104	13	mam	hond	vert.thor.	3	15								hond, borstwervels
104	14	mam	hond	vert.lumb	2	20								hond, lendewervels
104	15	mam	hond	vert	1	19								hond, wervels nek/borst
104	16	mam	hond	vert	1	6								hond, wervels nek/borst
104	17	mam	hond	vert	1	4								hond, wervels nek/borst
104	18	mam	hond	vca	1	1								hond, staartwervel
104	19	mam	hond	patella	1	1								hond, knieschijf
					50	317								
139	7	mam	s/g	tibia	1	65		li	nee					schaap/geit,
139	8	mollusc	a		2	2								zoetwaterslak, posthoornslak
139	9	av	o	cran	3	1								schedel middelgr. Vogel, oogkas
ZK	1	mam	s/g	ca	1	4		li						hielbeen schaap of geit
152	1	mam	o	co	2	18								ribben middelgr. zoogdier

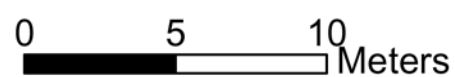
138	13	mam	rund	ti	1	274		re			50	hak	scheenbeen rund
34	12	mam	o	o	1	15							waarschijnlijk fragment schouderblad
50	1	mam	paard		1	1							hoefsplinter
51	32	mam	o	o	1	20							onbekend fragment
122	1	mam	varken	mandibula	1	440						hak	kaak varken
124	3	mam	o	vert	1	50						hak	wervel groot zoogdier
107		mam	o	o	11	1							muis/vogel (verwijderd)

Bijlage 17
 Overzicht vlak 1 (1: 250)

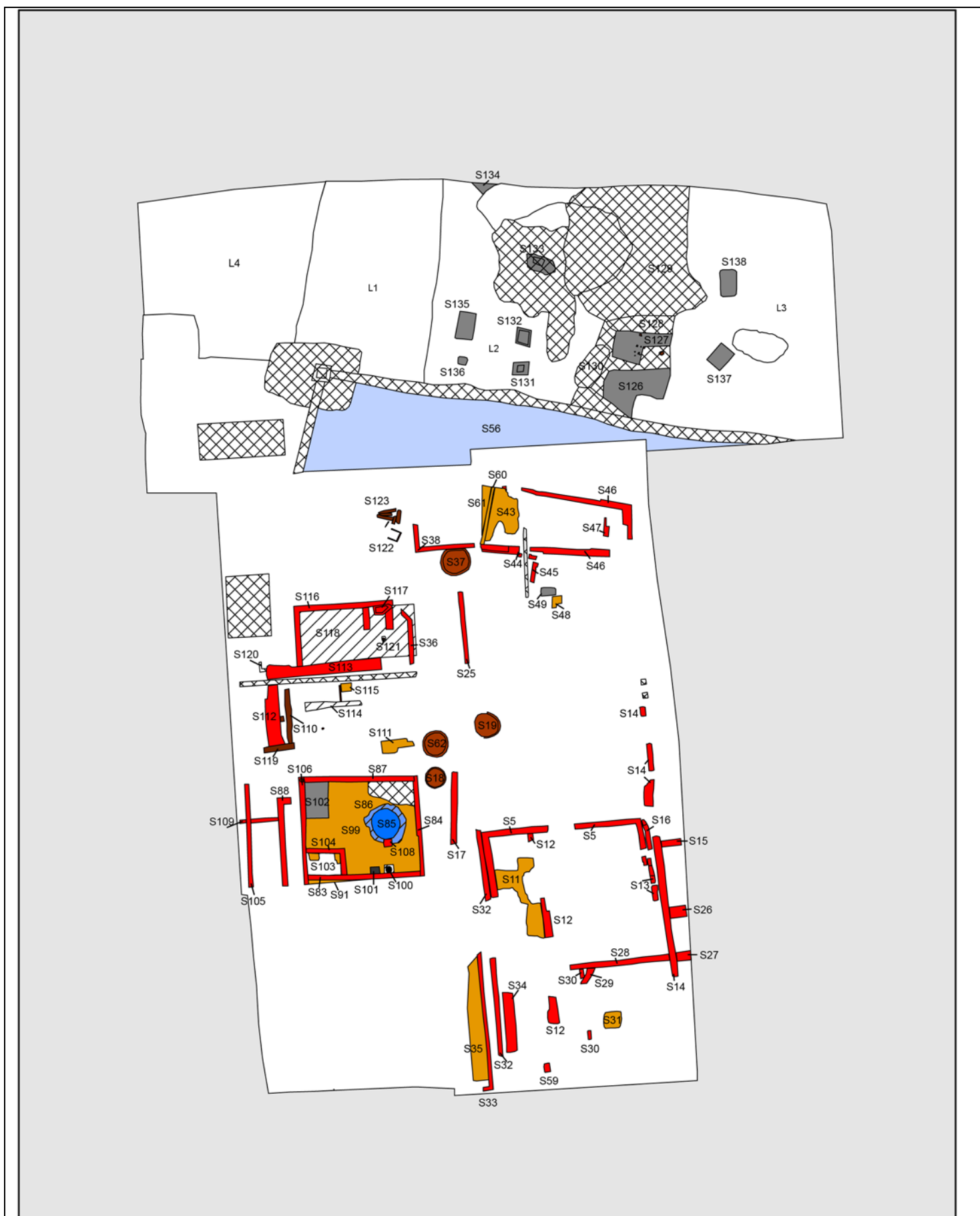

Legenda

houten paal	uitbraakspoor
insteek	verstoring
muur	vloer
waterput	

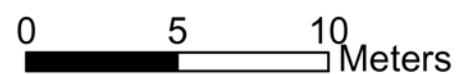

Bijlage 18
 Overzicht Vlak 2 (1: 250)

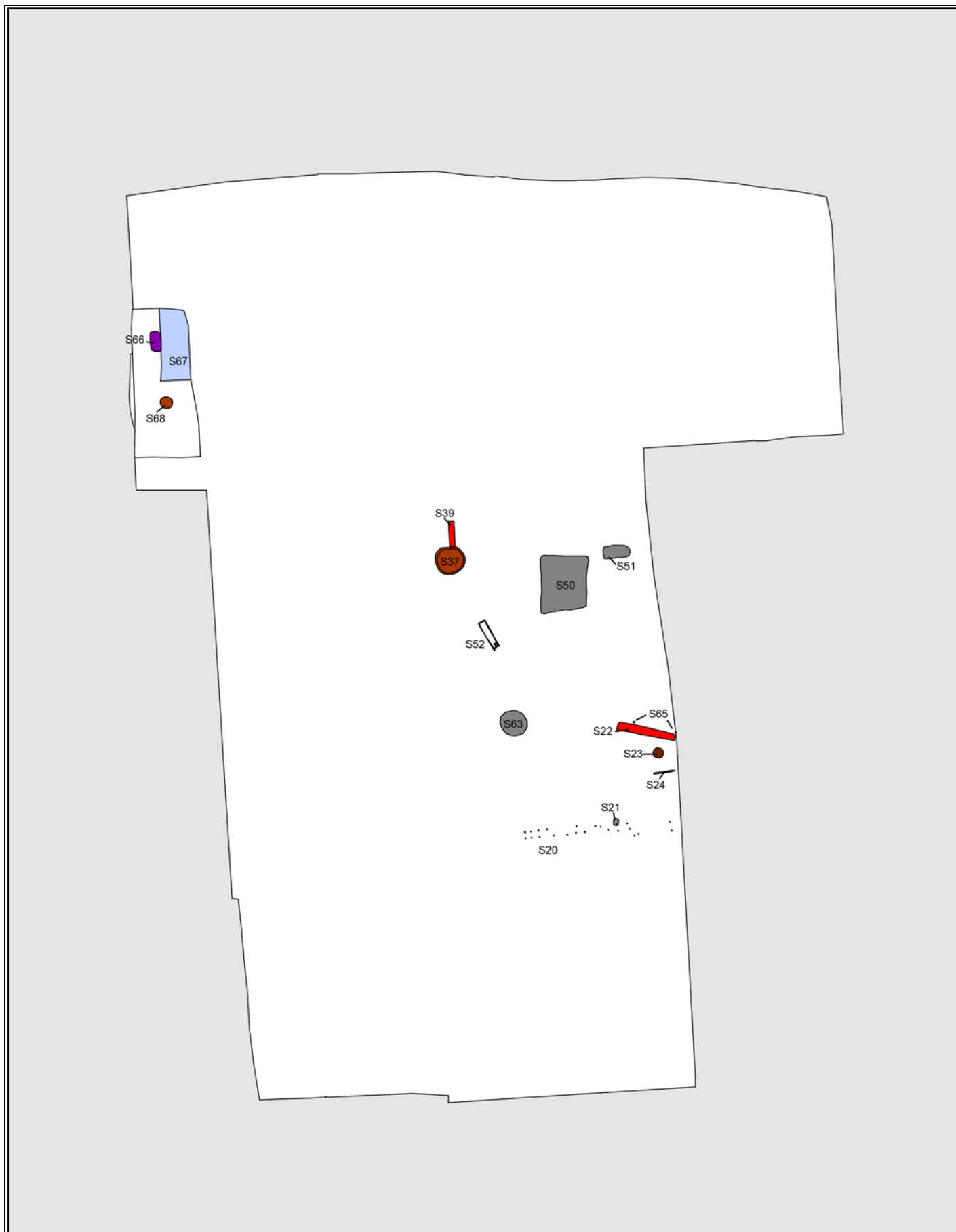

Legenda

 aspot	 sloot	 beerput
 insteek	 stookvloer	 waterput
 hout	 uitbraakspoor	 kuil
 vloer	 verstoring	 muur

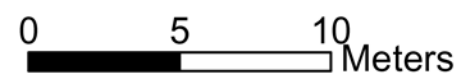

Bijlage 19
Overzicht Vlak 3 (1: 250)

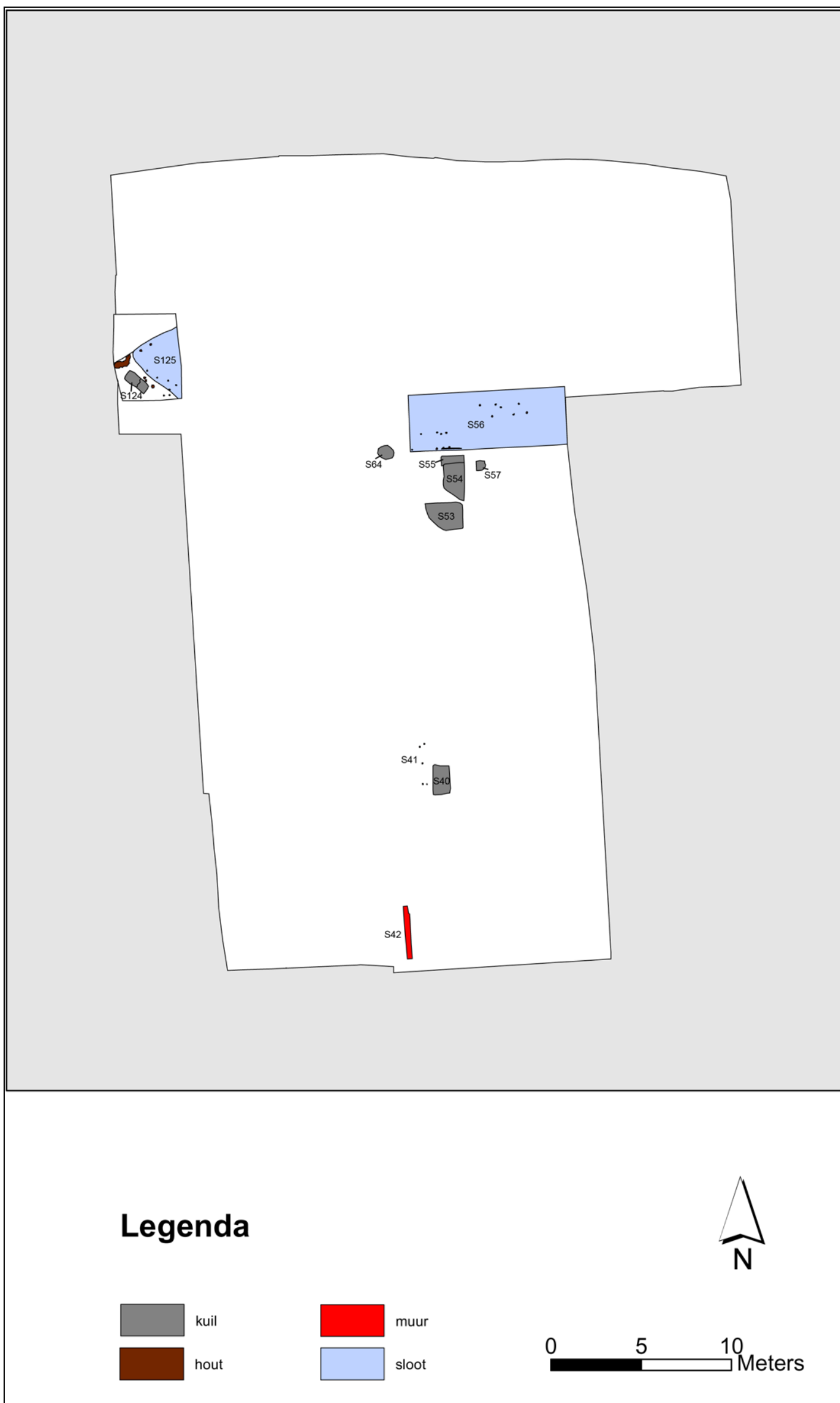

Legenda

	diergraf		kuil
	sloot		muur
	beerput		hout

Bijlage 20
Overzicht Vlak 4 (1: 250)

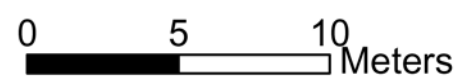

Bijlage 21
 Alle sporen kaart (1:250)

Legenda

 aspot	 stookvloer	 sloot
 hout	 uitbraakspoor	 beerput
 kuil	 verstoring	 diergraf
 muur	 vloer	 waterput

Bijlage 22
Fasering muurwerk (1:200)

Bijlage 23

SOB Research: Gegevens

SOB RESEARCH

Naam: SOB Research Instituut voor Archeologisch en Aardkundig Onderzoek B.V.
Bezoekadres: Hofweg 13, Heinenoord

Postadres: Postbus 5060
3274 ZK Heinenoord

Telefoon: 0186 - 604432 (Hoofdvestiging)/ 0575 - 476439 (Regio Oost)
Fax: 0575 - 476139
E-mail: sobresearch@wxs.nl

Directeur: Jhr. J. E. van den Bosch
Raad van Advies: J. van de Erve (Voorzitter)
Prof. dr. ir. J. T. Fokkema (Vice-Voorzitter)
J. van Kerchove (Secretaris)

Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam
Inschrijvingsnummer Register: 24346983
BTW nummer: NL 8118.55.600.B.01

Bankrelatie: Rabobank Graafschap-Noord
Rekeningcourant: Nr. 3543.43.181